

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS

ISTORIJOS KATEDRA

Irma Stundytė

**UKMERGĖS DEKANATO PARAPIJŲ PADĖTIS 1784 M. VIZITACIJOS
DUOMENIMIS**

Magistro baigiamasis darbas

Lietuvos istorijos studijų programa, valstybinis kodas 62405H105

Istorijos studijų kryptis

Vadovė doc. dr. Vaida Kamuntavičienė _____
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta doc. dr. Jonas Vaičenonis _____
(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2009

TURINYS

1. Santrauka	3
2. Summary.....	4
3. Įvadas.....	5
4. Ukmergės dekanato struktūra	13
4.1. Vilniaus vyskupijos administravimas XVIII a. antroje pusėje	13
4.2. 1782 – 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija	16
5. Fundacijos ir fundatoriai.....	19
5.1. Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos ir fundatoriai	20
5.2. Evangelikai reformatai Ukmergės dekanato parapijose	25
6. Ukmergės dekanato bažnyčių fizinė būklė.....	27
7. Šventųjų kultas Ukmergės dekanato bažnyčiose	31
7.1. Bažnyčių titulai	31
7.2. Altoriai ir altarijos	34
8. Ukmergės dekanato dvasininkai	40
8.1. Klebonas	40
8.2. Vikaras	45
9. Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose	48
9.1. Sielovada katalikų maldos namuose.....	48
9.1.1. Kopyčios ir filijos	53
9.2. Parapinės mokyklos	55
9.3. Vienuolijos.....	59
9.4. Brolijos	63
9.5. Špitolės	69
10. Ukmergės dekanato parapijų ūkinė padėtis	72
11. Išvados.....	79
12. Šaltiniai ir literatūra.....	82
Priedai	90
1 priedas. Ukmergės dekanato parapijos 1784 m.....	90
2 priedas. Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai	91
3 priedas. Ukmergės dekanato dvasininkai.....	98

1. UKMERGĖS DEKANATO PARAPIJŲ PADĖTIS 1784 M.

VIZITACIJOS DUOMENIMIS

Ukmergės dekanatas buvo vienas iš dvidešimt šešių, kuris XVIII a. antrojoje pusėje priklausė Vilniaus vyskupijai. Buvusi viena didžiausių vyskupijų Europoje nesusilaukė išsamių tyrimų. Tikima, kad darbas *Ukmergės dekanato parapijų padėtis 1784 m. vizitacijos duomenis*, apimantis Anykščių, Apytalaukio, Deltuvos, Kavarsko, Kėdainių, Kurklių, Naujamiesčio, Pagirių, Pumpėnų, Raguvos, Ramygalos, Panevėžio, Siesikų, Šėtos, Taujėnų, Traupio, Troškūnų, Ukmergės, Vadoklių, Vidiškių, Žeimių bažnyčios vizitacijas bent menka dalele prisidės prie Vilniaus vyskupijos tyrimų.

Siekiant geriau suprasti bei atskleisti Ukmergės dekanato parapijų padėtį XVIII a. antrojoje pusėje buvo bandoma išsiaiškinti dekanato formavimosi ypatumus, atsekti pirmąsias ir ankstesnes fundacijas, jų steigėjus. Tai padėjo atskleisti ir intensyviausius (XV a. antra pusė – XVI a. pirma pusė, XVIII a.) bei pasyviausius (XVI a. antroji pusė, XVIII a.) dekanato plėtros laikotarpius. Aptarus fizinę bažnyčių būklę paaiškėjo, kad 72 % Ukmergės dekanato bažnyčių buvo medinės. Detalizavus šventųjų kultų vyravimą bažnyčių tituluose paaiškėjo, kad labiausiai paplitęs Švč. Trejybės bei Švč. Mergelės Marijos kultas. Pastarosios garbinimas itin ryškus ir bažnyčių altoriuose, kuriuose sutinkami 22 skirtingi šventųjų paminėjimai. Šventųjų kulto pažinimas leido suvokti dekanato parapijose vyravusias religines praktikas.

Dekanato parapijų dvasininkų pažinimas atskleidė jų padėtį Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste, administruotų beneficijų skaičių. Dvasininkų santykį su parapijiečiais parodė sielovados reikalai parapijose, kurie vykdavo pagal bendrus reikalavimus, atsižvelgiant į parapijiečių sudėtį. Pamokslai, bažnytiniai atlydai, šventės vaidino svarbų vaidmenį kasdieninėje tikėjimo praktikoje. Didesnėse parapijose sielovada plito ir per filijines bažnyčias, koplyčias. Prie dvasininkų plėtojamos sielovados, švietimo bei karitatyvinės veiklos prisidėjo ir brolijų, vienuolių, parapiinių mokyklų veikla. Brolijų dekanate buvo devyniolika, vienuolynų – šeši. Juose rezidavo keturių regulų vadovaujami vienuoliai: pijorai, karmelitai, atgailos kanauninkai, bernardinai. Parapinės mokyklas turėjo apie 50 % Ukmergės dekanato parapijų. Labiausiai karitatyvinės veikos atspindžiai jaučiami parapijų prieglaudose, kuriose gyvendavo vietiniai ligoniai, neturtingieji, elgetos, vargonininkas, zakristijonas. Prieglaudos buvo apie 80 % Ukmergės dekanato parapijų.

XVIII a. antroje pusėje Ukmergės dekanato parapijų padėtis ūkiniu – ekonominiu aspektu nebuvo vienoda. Didžiausią beneficiją (daugiau nei 100 tarnybų) turėjo Anykščių parapija. Kitų parapijų beneficijos buvo ženkliai mažesnės. Bažnyčioms priklausiusių kaimų gyventojai ėjo lažą, mokėjo činšą, padūmę. Kartais reikėdavo atlikti pastočių prievolę. Materialią paramą bažnyčiai teikė bažnytinių smuklių, bravorų buvimas parapijoje, žydų bendruomenės kahalai.

2. THE STATUS OF PARISHES OF UKMERGĖ DEANERY IN 1784 ACCORDING TO THE VISITATION RECORDS

The deanery of Ukmergė was one of the twenty-six deaneries, which belonged to Vilnius diocese in the second part of the 18th century. It has not been investigated thoroughly, although it used to be one of the biggest dioceses in Europe. It is believed that this research *The status of parishes of Ukmergė deanery in 1784 according to the visitation records*, comprising church visitations of Anykščiai, Apytalaukis, Deltuva, Kavarskas, Kėdainiai, Kurkliai, Naujamiestis, Pagiriai, Pumpėnai, Raguva, Ramygala, Panevėžys, Siesikai, Šėta, Taujėnai, Traupis, Troškūnai, Ukmergė, Vadokliai, Vidiškės, and Žeimiai, will make a small contribution to the investigation of Vilnius diocese.

In pursuance of better understanding and revealing the status of parishes of Ukmergė deanery in the second part of the 18th century, we tried to puzzle out the peculiarities of the deanery formation and to trace the first and former foundations as well as their founders. After discussing the physical status of the churches it turned out that 72 % of churches of Ukmergė deanery were wooden. Moreover, after detalization of dominating saint cults in church titles it emerged that the most spread cults were those of the Trinity and the Virgin. Worship of the latter is especially distinct in church altars where 22 different references to the saints were made.

The relationships between priests and parishioners could be judged according to the religious teaching in parishes, which used to be held in accordance to basic requirements in consideration of what parishioners it contained. In bigger parishes religious teaching used to spread through affiliate churches or chapels. Priests cultivated not only religious teaching, educational or caring activities, but also activities by brethren, monasteries, and parish schools contributed a lot. There were 19 brethren and 6 monasteries in the deanery where the monks of four regulars resided: Pijors, Carmelits, Penitential Canons, and Bernardins. About 50 % of parishes of Ukmergė deanery had parish schools. The most of distinctive reflections of caring activities were noticed in parish sheltered housing, where local patients, the poor, beggars, an organist, and the sacristan used to live. The parish shelter accommodation was in about 80 % of parishes of Ukmergė deanery.

In the second part of the 18th century the conditions of the parishes of Ukmergė deanery in household and economic aspects were not equal. Anykščiai parish had the biggest benefice (more than 100 services). The benefices of other parishes were much smaller. The villigers who belonged to churches had to do obligatory farm work called 'lažas', and they were paid 'činš' and 'padūmė'. Churches received material support from church inns, parish breweries, and jewish community 'kahals'.

3. ĮVADAS

XVIII a. Vakarų Europos ideologija buvo pagrįsta Apšvietos epochos idėjomis, kurios pasižymėjo tikėjimu, auklėjimu, reformomis ir instituciniais pasikeitimais, turėjo padėti žmogui realizuoti save. Minėta epocha Lenkijos – Lietuvos valstybėje siejama su kultūros, meno klestėjimu, dosnių mecenatų vardais, švietimo sistemos esminėmis reformomis, ūkio ir socialinio gyvenimo permainomis, valstybės ir visuomenės gyvenimo politiniais reformų bandymais, kurie kaimyninių valstybių buvo sužlugdyti trimis padalijimais (1772, 1793, 1795). XVIII a. antrojoje pusėje iš vidaus krizės pradėjusią kilti valstybę sužlugdė tos pačios Apšvietos epochos subrandintų Rusijos, Prūsijos ir Austrijos monarchų organizuota brutali politinė, diplomatinė ir karinė intervencija, įvykdyta tuo metu, kai Prancūzijos revoliucija, griaudama senąją tvarką, kūrė naujosios Europos demokratijos pamatus.¹

XVIII a. antrojoje pusėje komplikauta valstybės padėtis turėjo įtakos ir Katalikų Bažnyčios veiklai – 1763 m. pradėta reorganizuoti Vilniaus vyskupijos kunigų seminarija.² 1773 m. buvo uždarytas Jėzuitų ordinas – svarbi kultūrinė Katalikų Bažnyčios institucija, itin rūpinosi jaunimo edukacija. 1773 m. įkurta Edukacinė komisija buvo viena pirmųjų pasaulietinių švietimo ministerijų Europoje. Akcentuotina, kad visą Edukacinės komisijos gyvavimo laiką jai vadovavo aukščiausi Bažnyčios hierarchai. Daugelis bažnytinių veikėjų aktyviai dalyvavo Lenkijos ir Lietuvos XVIII a. paskutiniojo ketvirčio politiniuose įvykiuose, rengdami įvairius teisinius ir edukacinius dokumentus, kurdami naujas valstybines institucijas ir etc.

Vienu ryškiausių Apšvietos idėjų skleidėju Lietuvos valstybėje bei Katalikų Bažnyčios aplinkoje galima įvardinti Vilniaus vyskupą Ignotą Jokūbą Masalskį. Jo pertvarkyta Vilniaus vyskupija pasižymėjo konfesinio visuomeninio gyvenimo struktūralizavimu bei bendro darbo racionalizavimu. Vyskupas siekė sukurti visiškai naują, Apšvietos epochos principus atliepiantį, inteligentiško ganytojo įvaizdį. I. J. Masalskis ne tik bažnytines pareigas skatinamas, bet ir norėdamas žinoti realią parapijų būklę, tuometinės visuomenės dvasinę būseną, įvairių luomų ir tikinčiųjų tarpusavio santykius, ragino dekanus sąžiningai atlikti pareigą, t. y. kuo tiksliau ir išsamiau vizitacijų metu fiksuoti parapijos klebono pateikiamą informaciją apie bažnyčiai priklausiusius pastatus, jų interjerą, būklę, altorius, švenčiamas šventes, ekonominę padėtį, akcentuoti mokyklų, brolijų, vienuolynų, prieglaudų veiklą ir padėtį ir etc.³ Tarpininkaujant vizitatoriui vyskupas siekė susidaryti nuomonę apie pagrindines problemas, susijusias su kiekvienos parapijos/bažnyčios egzistavimu. Popiežiaus Benedikto XIV sukurtas katalikiškos Apšvietos

¹ Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius, *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1998, p. 325-326.

² E. Raila, Apšvietos epocha, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 314.

³ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski biskup wileński*, Lublin, 1998, s. 227, W. F. Wilczewski, Wizytacje generalne diecezji wileńskiej w XVII – XVIII w. ewolucja problematyki, *Soter*, 2009 (spaudoje).

modelis, akcentavęs Biblijos mokymą, bažnytinių ceremonijų paprastumą ir kuklumą, bažnytinės cenzūros sušvelninimą, o pastoracinėje srityje – vizitacijas, inspiravo Lenkijos – Lietuvos valstybės bažnytinių hierarchų teorinės minties ir praktinių veiksnių darną.⁴ Apšvietos epocha įpūtė permainingą vėją ne tik į valstybės, bet ir į Katalikų Bažnyčios veiklą.

Darbo objektas

Dekanatas – smulkesnis vyskupijos administracinis vienetas, kurį sudarydavo parapijos – mažiausios Katalikų Bažnyčios Lietuvoje ląstelės, kurios atliko religinę, švietėjišką, globėjišką, visuomeninę funkcijas. Jų svarbą XVIII a. antrojoje pusėje jautė visi visuomenės sluoksniai, tiek didikai, tiek valstiečiai. Todėl šio darbo objektu ir pasirinkta Ukmergės dekanato parapijų padėties aptarimas, analizė, remiantis 1784 m. vizitacija.

Problema, tikslas ir uždaviniai

Pasirinktas darbo objektas skatina atsakyti į klausimus: kokia Katalikų Bažnyčios parapijų padėtis ir koks jos santykis su žmogumi? Kiek ji turėjo įtakos žmogaus gyvenimui XVIII a. antrojoje pusėje, kuomet valstybė išgyveno ne itin gerus laikus? Šie iškilę klausimai įtakojo darbo tikslą – atskleisti Ukmergės dekanato parapijų padėtį ir veiklą remiantis išlikusiais 1784 metų vizitacijos užrašais. Darbo tikslą padės įgyvendinti išsikelti uždaviniai:

1. aptarti Vilniaus vyskupijos administravimo ypatumus XVIII a. antrojoje pusėje bei akcentuoti vizitacijų reikšmę Katalikų Bažnyčiai bei 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos ypatumus;
2. siekiant išsiaiškinti Ukmergės dekanato formavimosi aplinkybes buvo bandoma atsekti Vilniaus vyskupijos, Ukmergės dekanatui 1784 m. priklausiusių bažnyčių pirmąsias fundacijas, jų steigėjus bei aptarti evangelikų reformatų veiklą, turėjusią didelės įtakos katalikų bažnyčiai;
3. apžvelgti Ukmergės dekanato bažnyčių fizinę būklę bei jose buvusią įrangą;
4. išsiaiškinti šventųjų kultų vyravimą Ukmergės dekanate. Ištirti kokie buvo dekanato bažnyčių titulai, kokie šventieji buvo dažniausiai vaizduojami bažnyčių altoriuose, detalizuoti jų reikšmę;
5. apibūdinti dekanato dvasininkus – klebonų ir jų padėjėjų vikarų amžių, kilmę, išsilavinimą, administruotų beneficijų skaičių, gaunamų algų dydžius, pareigybių reikšmę;
6. ištirti dekanato parapijose sielovados, švietimo bei karitatyvinius reikalus, akcentuojant sielovadą bažnyčiose, koplyčiose ar filijose. O taip pat parapiinių mokyklų, brolių, vienuolių paplitimą bei jų reikšmę parapijiečiams;

---

⁴ E. Raila, Apšvietos epocha, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 313.

7. susipažinti su bažnytinėmis žemėmis, jų teikiama nauda parapijai: akcentuoti turėtų dūmų, priklausiusių kaimų skaičių, baudžiauninkų atliekamas prievoles, bažnytinių karčemų ir bravorų paplitimą dekanate bei jų teikiamas pajamas. Aptarti kitus bažnyčios pajamų šaltinius minimus vizitacijose.

Tyrimo aktualumas

Naujausioje *Krikščionybės Lietuvoje istorijos* studijoje teigiama, kad norint užpildyti XVIII a. antrosios pusės Lenkijos – Lietuvos valstybės istorijos puslapį reikia nuodugnių Vilniaus vyskupijos tyrimų.⁵ Kadangi Ukmergės dekanatas nagrinėjamu laikotarpiu priklausė minėtai vyskupijai, tad viltasi, kad šis darbas bent menka dalele prisidės prie Vilniaus vyskupijos tyrimų. Atliktas tyrimas ne tik detalizuos Ukmergės dekanato parapijų padėtį 1784 m., tačiau ir atskleis tikinčiųjų – parapijiečių santykį su bažnyčia, įvykus pirmam ir laukiant antrojo Lenkijos – Lietuvos valstybės padalijimo. Šis darbas naujas ir reikšmingas, kadangi bando atskleisti vieno iš dvidešimt šešių dekanato parapijų padėtį, kuris iki šiol nebuvo susilaukęs išsamesnių istorikų tyrinėjimų.

Laikotarpio pasirinkimas

Laikotarpio pasirinkimą apsprendė *Lietuvos valstybiniame istorijos archyve* aptikta kompleksiskai išlikusi 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija. Vizitacijos knyga apima 1782 – 1784 m. (Kurklių bažnyčios vizitacija atlikta 1782 m., Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 m. lapkričio mėn.). Kadangi nemažai Katalikų Bažnyčios nutarimų priimtų ankstesniais laikotarpiais, buvo aktualūs ir darbe aptariamam laikotarpiui (1782 – 1784 m.), todėl neapsiribota tik XVIII a. 9 dešimtmečiu.

Darbo metodika

Realizuojant iškeltus uždavinius, sisteminant ir analizuojant šaltiniuose bei istoriografijoje pateikiamus duomenis naudoti aprašomasis – analitinis, sintetinis, statistinis, lyginamasis tyrimo metodai. Lyginamasis metodas naudotas tam tikrais aspektais lyginant Kauno dekanato parapijų padėtį su Ukmergės, esant galimybei pateikti Vilniaus vyskupijoje, Lenkijos – Lietuvos valstybėje XVIII a. antrojoje pusėje Katalikų Bažnyčioje vyravusias tendencijas.

Šaltinių apžvalga

Lietuvos valstybiniame istorijos archyve esanti *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* yra šio darbo pagrindinis šaltinis.⁶ Darbe naudotasi Anykščių, Apytalaukio, Deltuvos, Kavarsko, Kėdainių, Naujamiesčio, Pagirių, Pumpėnų, Raguvos, Ramygalos, Senojo Panevėžio,⁷ Siesikų, Šėtos, Traupio, Troškūnų, Ukmergės, Vadoklių, Žeimių parapiinių bažnyčių ir Kurklių, Taujėnų, Vidiškių filijinių bažnyčių vizitacijomis. Taigi, vizitacijos knyga sudaryta iš 21 bažnyčios vizitacijų

⁵ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis: XIV a. pabaiga – XVI a. vidurys, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 67.

⁶ Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m. *Lietuvos valstybinis istorijos archyvas* (toliau – *LVI*) f. 694, ap. 1, b. 3507.

⁷ Senojo Panevėžio parapija dar vadinama Panevėžio Senamiesčio, įsikūrusi Nevėžio dešiniajame krante. Sąvokos Senasis Panevėžys ir Panevėžys darbe vartojamos sinonimiškai.

akto. Vizitacijos atliktos laikantis panašios struktūros. Aptariama bažnyčia, bažnytiniai reikmenys, pagrindinis parapijos dvasininkas – klebonas ir jo padėjėjai. Akcentuojama mokyklos, brolijos, vienuolijos, špitalės veikla parapijoje, bažnyčios ūkinė padėtis etc. Kartais punktų seka vizitacijose skirdavosi, tačiau dažniausiai jos buvo laikomasi. Kai kuriose bažnyčių vizitacijose tam tikri punktai (dažniausiai tai būdavo įrašai apie bažnytines aukas, bažnytinius dokumentus, bibliotekas ir etc.) praleisti. Reiktų paminėti, kad kiekviena parapija tai individualus ir išskirtinis darinys, sąlygojęs vizitacijos informatyvumą. Vizitacijos knygoje stinga duomenų apie ankstesnius parapijų fundatorius bei fundavimus, bažnyčios raidos aplinkybes amžių bėgyje. Skurdi informacija pateikiama ir apie bažnyčios fizinę būklę bei sielovados veiklą, jos plėtojimo formas bažnyčioje. Tačiau neatsisakyta rašyti apie tai, kadangi parapijų vizitacijose aptiktos užuominos ir istoriografija leido konstruoti preliminarias sielovados plėtojimo formas ir jų ypatybes Katalikų Bažnyčios maldos namuose t.y. bažnyčiose, koplyčiose, filijose. Nagrinėtas šaltinis padėjo susidaryti išsamų vaizdą apie dekanato parapijų padėtį.⁸ Šalia 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos naudotasi 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodų nutarimais,⁹ kurie padėjo rekonstruoti Ukmergės dekanato sudėties kitimo ypatumus XVIII a. Naudinga darbui buvo ir 1782 m. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija*,¹⁰ kuri leido tam tikrais aspektais palyginti minėto dekanato ypatumus su Ukmergės, o taip pat buvo naudinga ir metodologiniu požiūriu – skaitant šaltinį aiškinantis Katalikų Bažnyčios aplinkoje vartojamas sąvokas.

Istoriografijos apžvalga

Duomenų apie Apšvietos epochos Katalikų Bažnyčios padėtį bei valstybei sunkiu laikus suteikė E. Railos darbai.¹¹ Istoriko darbai taip pat padėjo atskleisti Apšvietos epochos idėjų reiškimą per Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio veiklą bei kaip tai palietė vyskupijoje buvusias parapijas, jų administravimą. Naudingi tyrimui buvo lenkų istorikų darbai, kurie itin daug dėmesio skiria Katalikų Bažnyčios tyrinėjimams Lenkijos – Lietuvos valstybėje XVI – XVIII a. T. Kasabuła paskelbta biografija¹² apie Vilniaus vyskupą Ignotą Jokūbą Masalskį, suteikė informacijos apie Vilniaus vyskupijos administravimo ypatumus XVIII a. antroje pusėje akcentuojant vizitacijų reikšmę. Minėtu klausimu naudingas ir W. F. Wilczewski straipsnis¹³ aptariantis Vilniaus vyskupijos generalinių vizitacijų evoliucijos problematiką XVII – XVIII a.

⁸ Plačiau apie 1784 m. Ukmergės dekanato vizitaciją žiūr. skyriaus *Ukmergės dekanato struktūra* poskyryje 1782 – 1784 m. *Ukmergės dekanato vizitacija*.

⁹ *Synodus dioecesis Vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaele Joanne Zienkovicz Dei & Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Vilnensi...* Vilnae, 1744.

¹⁰ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001

¹¹ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir Apšvietos epocha Lietuvoje*, Daktaro disertacija, humanitariniai mokslai: istorija, Vilnius: VU, 1995, VU/F. 76-3597; Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta: edukacijos ir pastoracijos simbiozė, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 3, Vilnius, 1997, p. 92-146; E. Raila, Vilniaus vyskupas Masalskis: parapijos aušra ir valstybės saulėlydis, *Naujasis židinys*, 1993 m. balandis, nr. 4, p. 34-43.

¹² T. Kasabuła, *Ignacy Massalski biskup wileński, Lublin*, 1998.

¹³ W. F. Wilczewski, Wizytacje generalne diecezji wileńskiej w XVII – XVIII w. ewolucja problematyki, *Soter*, 2009 (spaudoje).

S. Litak darbai¹⁴ teikė informacijos apskritai apie Katalikų Bažnyčios veiklą, padėjo suvokti parapijų padėtį Lenkijos – Lietuvos valstybėje. Jo darbas *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku* naudingas buvo aiškinantis Vilniaus vyskupijos administravimo, parapijų tinklo steigimo ypatumus, jose vykdomos sielovados, karitatyvinės bei švietimo veiklos subtilybes. Dvasininko kaip pagrindinio parapijos šeimininko veiklą ir pareigas.

Ukmergės dekanatas iki šiol rimtų istorinių tyrimų nesusilaukė. Tik keliomis šio dekanato parapijomis buvo domėtasi. Istorikė V. Kamuntavičienė Apytalaukio parapijai paskyrė kelis straipsnius,¹⁵ kuriuose aptariama Apytalaukio bažnyčios įkūrimas ir raida, nagrinėjamas fundatoriaus Petro Šiukštos testamentas, kuris padeda susidaryti įspūdį apie tuometinę bažnyčios ūkinę padėtį. Straipsniuose taip pat akcentuojama sielovados plėtojimo formos, švietimo bei karitatyvinė veikla istorinių Lietuvos bei parapijos realijų kontekste. Tenka pripažinti, kad XVIII a. 8 – 10 dešimtmečiais Apytalaukio parapijos istorija tyrinėtojos liko nepaliesta. Raguvo parapijos istorijos fragmentai pateikiami 2001 m. išleistoje monografijoje *Raguva*,¹⁶ tačiau šios monografijos autoriai daugiausiai dėmesio skyrė Raguvo valsčiaus ir miestelio istorijai. Žemių parapija domėjosi I. Stundytė,¹⁷ kuri istorijos bakalauriniame darbe aptarė Žemių parapijos vystymosi ypatybes XVI – XVIII a. Dažniausiai Ukmergės dekanate 1784 m. buvusių parapijų trumpi istorijos faktai pateikiami bendro pobūdžio leidiniuose, tačiau juose apie Lietuvos bažnyčias pateikiamos žinios ganėtinai skurdžios ir prieštaringos.¹⁸

Itin naudingi buvo M. Jučo darbai skirti XVI – XVIII a. Lietuvos parapijoms.¹⁹ Jie pasitarnavo aiškinantis dvasininkų pareigas, filijų ir koplyčių panašumus bei skirtumus, karitatyvinę parapijos veiklą, pirmąsias 1784 m. Ukmergės dekanatui priklausiusių bažnyčių fundacijas bei jų steigėjus. Šiuo klausimu naudingi buvo M. Paknio,²⁰ I. Lukšaitės²¹ atlikti tyrimai. Mokslininkės monografija suteikė duomenų ir apie evangelikų reformatų veiklą Ukmergės dekanato parapijose,

¹⁴ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku*, Lublin, 2004; S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin, 1996; S. Litak, *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w Polsce nowożytniej*, Lublin, 1994.

¹⁵ V. Kamuntavičienė, Parapijos mikroistorija: Apytalaukio bažnyčios įkūrimas ir raida XVII a. – XVIII a. pradžioje, *Istorijos akiračiai. Skiriama Profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*, Vilnius, 2004, p. 219-234; V. Kamuntavičienė, Pokyčiai Apytalaukio parapijoje klebonaujant Pranciškui Mykolui Pranckevičiui 1750 – 1763, *Soter*, nr. 15 (43), Kaunas, 2005, p. 49-59; V. Kamuntavičienė, Lietuvos Katalikų bažnyčios parapija carų valdžioje: Apytalaukio pavyzdys, *Soter*, nr. 20 (48), Kaunas, 2006, p. 95-106; V. Kamuntavičienė, Apytalaukis – Czesłowo Miłoszo gimtoji parapija XX a. pirmoje pusėje, *Darbai ir dienos*, t. 46, Kaunas, 2006, p. 249-258.

¹⁶ *Raguva*, sud. V. Mačiekus, P. Krikščiūnas, R. Samavičius, Vilnius, 2001.

¹⁷ I. Stundytė, *Žemių parapijos mikroistorija XVI – XVIII a.* Istorijos bakalauro darbas, VDU, 2007.

¹⁸ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3, Kauno arkivyskupija, Chicago, 1983; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4, Panevėžio vyskupija, Chicago, 1984; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*, t. 2, Vilnius, 1991; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius, 1993.

¹⁹ M. Jučas, Lietuvių parapijų fundacijos XV – XVIII a. *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos (toliau – LKMA) Metraštis*, t. 25, Vilnius, 2004, p. 77-96; M. Jučas, Lietuvių parapijų fundacijos XV – XVIII a. (Vilniaus vyskupija), *LKMA Metraštis*, t. 26, Vilnius, 2005; M. Jučas, *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 13-44.

²⁰ M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK: bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003; M. Paknys, *Mirtis LDK kultūroje XVI – XVIII a.*, Vilnius, 2008.

²¹ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999.

kuri turėjo didelės įtakos tolesnei parapijų veiklai. Ukmergės dekanato bažnyčių titulų suteikimo aplinkybes bei ypatybes padėjo išsiaiškinti M. Paknys.²² Bandant atskleisti parapijose vyravusių šventųjų kultų reikšmę naudingi buvo J. Vaišnoros,²³ I. Vaišvilaitės,²⁴ B. R. Vitkauskienės,²⁵ D. Streikuvienės,²⁶ P. Rabikausko,²⁷ Z. Ivinskio²⁸ atlikti tyrimai bei D. Ramonienės sudarytas *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*.²⁹

Reiktų paminėti V. Kamuntavičienės straipsnį³⁰ bei neseniai pasirodžiusią mokslinę monografiją.³¹ Šiuose istorikės darbuose pateikiama informacija pasitarnavo aptariant dvasininko įvaizdžio bei elgesio reikalavimus, giminystės ryšių vaidmenį kopiant bažnytinės ir valstybinės karjeros laiptais, klebono ir parapijos tikinčiųjų santykį, dvasininkų išventinimų problemas, pareigybių bei titulų reikšmę. Pastarąjį klausimą aiškiau suvokti padėjo ir V. Dolinsko straipsniai.³²

Sielovados plėtojimo formas ir jų ypatybes bažnyčiose padėjo aptarti T. Kasabulos straipsnis,³³ kuris atskleidžia lietuvių kalbos vartojimo paplitimą ir ypatybes Kauno ir Kupiškio dekanatuose XVIII a. antrojoje pusėje. Giesmių reikšmę parapijiečiams ir katalikiškų, lietuviškų giesmynų paplitimą padėjo išsiaiškinti D. Pociūtė-Abukevičienė ir M. Vaicekauskas.³⁴ Su Apšvietos epochos pamokslų tendencijomis supažindino K. Mačiulytė.³⁵ Brolijų veiklą, tikslus, organizavimą padėjo išsiaiškinti J. Flagos³⁶ darbas apie religines brolijas Lenkijos – Lietuvos

---

²² M. Paknys, Šventųjų kultai LDK XV – XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 15-102.

²³ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.

²⁴ I. Vaišvilaitė, Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 103-146.

²⁵ B. R. Vitkauskienė, Marijos kultas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 329-341.

²⁶ D. Streikuvienė, Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *LKMA Metraštis*, t. 13, Vilnius, 1998, p. 87-124.

²⁷ P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras*, Vilnius – Kaunas, 1993.

²⁸ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras 1458 – 1484*, New York, 1955; Z. Ivinskis, Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai amžių bėgyje (iki XVIII amžiaus galo), *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 4, Roma, 1961, p. 117-152; Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai*, t. IV (Krikščionybė Lietuvoje), Roma, 1987.

²⁹ *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, sud. D. Ramonienė, Vilnius, 1997, p. 183.

³⁰ V. Kamuntavičienė, Valdovo patronatas ir katalikų bažnyčios pareigūnai LDK XVII a. antrojoje pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis*. 1999 metai, Vilnius, 2000, p. 77-109.

³¹ V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antroje pusėje*, Kaunas, 2008.

³² V. Dolinskas, Kaunas – vyskupijos centras. Pastangos paversti Kauną vyskupijos centru XVIII amžiuje, *Dienovidis*, nr. 12 (490), 2001, p. 12-16; V. Dolinskas, Kaunas – vyskupijos centras. Pastangos paversti Kauną vyskupijos centru XVIII amžiuje, *Dienovidis*, nr. 1/2 (491-492), 2002, p. 13-17.

³³ T. Kasabula, Język litewski w duszpasterstwie w dekanatach Kowno i Kupiszki w drugiej połowie XVIII wieku, *Soter*, 2009 (spaudoje).

³⁴ *Giesmės dangaus miestui: XVI – XVIII amžiaus lietuvių bažnytinių giesmių antologija*, par. D. Pociūtė-Abukevičienė, M. Vaicekauskas, Vilnius, 1998; M. Vaicekauskas, Giesmės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 166-182.

³⁵ K. Mačiulytė, Viešo ir privataus gyvenimo akcentai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Apšvietos pamoksluose, *Viešos ir privačios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, sud. R. Šmigelskytė – Stukienė, Vilnius, 2008, p. 85-103; K. Mačiulytė, Religinė ir pilietinė tapatybė LDK Apšvietos pamoksluose, *Literatūra*, nr. 48 (7), 2006, p. 102-118.

³⁶ J. Flaga, *Bractwa religine w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin, 2004

valstybėje XVII – XVIII a., L. Jovaišos tyrimai.³⁷ Šio istoriko straipsnis³⁸ buvo naudingas aiškinantis Ukmergės dekanato bažnyčių fizinę būklę.

Informacijos apie vienuolijas, jų paplitimą, veiklą pateikia *Lietuvos vienuolynų vadovas*.³⁹ Prie vienuolijų religinės praktikos aiškinimo prisidėjo J. Vaišnoros,⁴⁰ V. Gidžiūno⁴¹ darbai. Įvairiapusės informacijos apie XVIII a. pabaigoje vykusią švietimo reformą Lietuvoje ir Lenkijoje, edukacinės komisijos veiklą, parapinių mokyklų reikšmę teikė J. Račkausko darbas.⁴² Aiškinantis parapinių mokyklų veiklos ypatumus prisidėjo ir V. Ališausko,⁴³ A. Pacevičiaus⁴⁴ tyrimai. Duomenų apie prieglaudų steigimą, paskirtį, juose gyvenančius asmenis ir jų pareigas pateikia C. Kuklo,⁴⁵ R. Praspaliauskienė,⁴⁶ V. Kamuntavičienė,⁴⁷ R. Varsackytė.⁴⁸ Istorikės daktaro disertacija pasitarnavo ir aiškinantis brolių bei parapinių mokyklų veiklos ypatumus, santykį su parapijiečiais. Nudingas darbu buvo L. Vladimirovo straipsnis,⁴⁹ kuriame jis akcentavo pagrindines vienuolynų ir bažnyčių bibliotekų gaires Lietuvoje iki 1800 m. Informacijos apie lietuviškų knygų paplitimą vienuolynų bibliotekose suteikia ir A. Pacevičiaus straipsnis.⁵⁰

P. Pakarklis,⁵¹ L. Truska,⁵² A. Dubonis⁵³ padėjo aiškinantis ūkinę dekanatui priklausiusių bažnyčių padėtį. J. Šiaučiūnaitės-Verbickienės⁵⁴ tyrimas naudingas buvo bandant atskleisti žydų įtaką parapijos ūkiui. Svarbus tyrimui buvo J. Ochmański darbas,⁵⁵ leidęs palyginti kelių

³⁷ L. Jovaiša, Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 109-128.

³⁸ L. Jovaiša, Žemaičių vyskupijos parapinių bažnyčių pastatai XVII a. I pusėje, *Menotyra*, t. 44, nr. 3, Vilnius, 2006, p. 1-11.

³⁹ *Lietuvos vienuolynai: vadovas*, Vilnius, 1998.

⁴⁰ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.

⁴¹ V. Gidžiūnas, Vienuolijos Lietuvoje XIII – XX amžiuje, *LKMA Metraštis*, t. 5, Roma, 1970, p. 261-299; V. Gidžiūnas, Pranciškonų observantų – bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž., atspaudas iš *LKM Akademijos* Suvažiavimo darbų, t. IX, Roma, 1982, p. 35-134.

⁴² J. Račkauskas, *Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a.*, Vilnius, 1994.

⁴³ V. Ališauskas, Sakymas ir rašymas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 603-622.

⁴⁴ A. Pacevičius, Mokyklos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 378-396.

⁴⁵ C. Kuklo, Xenochia parochialia dekanatu kowieńskiego w świetle wizytacji z 1782 roku, *Mój Kościół w historię wpisany*, red. T. Kasabuła, A. Szot, Białystok, 2007, s. 207-220.

⁴⁶ R. Praspaliauskienė, *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje*, Vilnius, 2000.

⁴⁷ V. Kamuntavičienė, Parapijų prieglaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. II pusėje, *LKMA Metraštis*, t. 17, Vilnius, 2000, p. 59-74.

⁴⁸ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje*, Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, istorija, VDU, 2006.

⁴⁹ L. Vladimirovas, Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.), *Knygotyra*, nr. 1 (8), Vilnius, 1970, p. 93-110.

⁵⁰ A. Pacevičius, Lietuviškų knygų rinkiniai vienuolynų bibliotekose (XVIII a. pabaiga – XIX a. pirma pusė), *Knygotyra*, t. 33, Vilnius, 1997, p. 30-46.

⁵¹ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV – XIX a.)*, Vilnius, 1956.

⁵² L. Truska, *Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje feodalizmo epochoje (XVIII a. 2-oje – XIX a. 1-oje pusėje)*, Vilnius, 1988.

⁵³ A. Dubonis, Žemėvalda, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 785-795.

⁵⁴ J. Šiaučiūnaitė – Verbickienė, Žydai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 796-809.

⁵⁵ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i usposażenie*, Poznań, 1972.

Ukmergės dekanatui priklausiusių parapijų turtinę padėtį XVI – XVII a. su 1784 m. vizitacijos duomenimis.

Darbai naudingi buvo bendro pobūdžio Katalikų bažnyčios tyrimai, padėję suvokti Vilniaus vyskupystės, Ukmergės dekanato parapijų padėtį bendrame Katalikų Bažnyčios kontekste XVIII a. antrojoje pusėje. Naujausią požiūrį į Katalikų Bažnyčios raidos problemas padėjo susidaryti V. Ališausko iniciatyva sudaryta *Krikščionybės Lietuvoje istorija*.⁵⁶

---

⁵⁶ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006.

4. UKMERGĖS DEKANATO STRUKTŪRA

4.1. Vilniaus vyskupijos administravimas XVIII a. antroje pusėje

XVIII a. antroje pusėje Ukmergės dekanatas priklausė Vilniaus vyskupijai, kurios steigimas sietinas su naujos katedros statybomis – Vilniaus katedra funduota ir pastatyta krikščijimo misijų metu, Vladislavo Jogailos iniciatyva,⁵⁷ Šv. Sosto oficialiai įsteigta 1388 m.⁵⁸ Vilniaus vyskupija XVI a. pabaigoje savo plotu (226 000 km²) buvo didžiausia ne tik tuometinėje Lenkijos – Lietuvos Respublikoje, bet kaip manoma, pati didžiausia visoje Europoje.⁵⁹ Tuomet vyskupiją sudarė 259 parapijos,⁶⁰ kurios buvo suskirstytos į penkis dekanatų prototipus – raktus.⁶¹ T. Kasabuła remdamasis 1669 m. sinodų įrašais teigia, kad Vilniaus vyskupiją sudaro 26 dekanatai.⁶² 1767 m. vyskupijoje buvo 26 dekanatai, 444 parapijos, 70 filijų ir 60 koplyčių.⁶³ Apie 1772 m. vyskupijai priklausė 429 parapijos, vienos jų vidutinis plotas buvo 527 km². Didesnėse parapijose buvo statomos viešos ar privačios koplyčios, filijinės bažnyčios. Pastarųjų vyskupijoje 8 dešimtmetyje buvo 621, viena jų apėmė 36 km².⁶⁴ Mūrinių bažnyčių vyskupijoje buvo 110, medinių – 405, vienuoliai valdė 81 parapiją.⁶⁵ Parapijose buvo daug religinių institucijų, kurios atliko religines, socialines, švietimo etc. funkcijas.⁶⁶ Paminėtina, kad tikslų parapijų skaičių vyskupystėje sunku nusakyti, kadangi to meto politinės aplinkybės, nelaimingi atsitikimai etc. lėmė parapijų bažnyčių uždarymą, sunykimą. Tikslesnį parapijų skaičių dominančiu laikotarpiu atskleisti padėtų atskirų dekanatų detalūs tyrimai, kurių istoriografijoje itin trūksta. Po Pirmojo Lenkijos – Lietuvos Respublikos padalijimo vyskupija prarado daugumą dekanatų,⁶⁷ tačiau mus dominantis Ukmergės dekanatas liko Vilniaus vyskupijos sudėtyje.

Dekanatai – smulkesni vyskupijų administraciniai vienetai, kurie buvo žinomi dar Viduramžiais, bet didesnę vaidmenį Bažnyčios administravime įgavo XVI a. antroje pusėje. Tai siejama su Milano vyskupo Šv. Karolio Boromiejaus veikla, kuris kruopščiai rūpinosi vyskupijų skirstymu į mažesnius administracinius vienetus.⁶⁸ Dekanato administratorius – dekanas, kontroliuoja sau pavaldžių parapijų dvasininkus, religinę ir moralinę jų veiklą. Dekanas tai grandis tarp parapijų ir vyskupijos. Pasak T. Kasabulos, pirmasis ryškus paminėjimas apie Lietuvos teritorijoje egzistuojančius dekanatus aptinkamas 1604 m. kuomet tuometinis Vilniaus vyskupas

⁵⁷ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 102; C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 210.

⁵⁸ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 65.

⁵⁹ Ten pat, p. 62.

⁶⁰ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 102.

⁶¹ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 64.

⁶² T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 179.

⁶³ C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 210.

⁶⁴ S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej...*, s. 119, 123-127.

⁶⁵ V. Jogėla, *Įvadas, Vyskupo Ignato Jokūbo Masalskio...*, p. x.

⁶⁶ C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 210.

⁶⁷ Pl. žūr. T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 179-180.

⁶⁸ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 64.

Benediktas Vaina siūsdamas informaciją Šv. Sostui apie Vilniaus vyskupiją pažymėjo, kad vyskupija yra suskirstyta į penkias dalis, kurias kuruoja dekanai.⁶⁹ Reiktų pažymėti, kad vyskupai Tridento Susirinkimo nuostatomis buvo įpareigoti informuoti apie vyskupiją, jos padėtį Šv. Sostą.⁷⁰

Vyskupijos padėtį padėdavo atskleisti jai priklausančiose dekanatuose atliktos bažnyčių ir parapijų vizitacijos, žinomos nuo senų laikų. Ilgainiui keitėsi tik jų forma ir reikalavimai. Didelis dėmesys vizitacijoms buvo skiriamas po Tridento Susirinkimo (1545 – 1563),⁷¹ kuris ne tik sustiprino bažnyčios vaidmenį visuomeniniame žmonių gyvenime,⁷² bet ir įpareigojo arkidiakonus ir dekanus atlikti kasmetinę vizitaciją. Vizitacijas atlikdavo ne dekanai, o vadinamieji generaliniai vizitatoriai kas dveji metai. Prieš kiekvieną vizitaciją vyskupas sudarydavo anketą (klausimyną), kuria privalėjo vadovautis vizitatoriai.⁷³ Popiežius Benediktas XIV sukūrė katalikiškos Apšvietos modelį, kurio pastoracinėje srityje taip pat buvo akcentuojama vizitacijų svarba.⁷⁴

1762 m. liepos 27 d. Vilniaus vyskupu konsekruotas Ignotas Jokūbas Masalskis,⁷⁵ kuris rūpindamasis vyskupijos administravimu sugriežtino parapijų vizitavimą. 1764 m. vasario 4 d. vyskupas įsakė vyskupijos dvasininkams smulkiai aprašyti savo parapijos turtą ir išsiuntinėjo anketas, kuriose buvo surašyti 33 klausimai apie bažnytinius pastatus, parapijos lėšas, ligonines, filijas bei parapijos valstiečių skaičių.⁷⁶ W. F. Wilczewskis pažymi, kad I. J. Masalskio vyskupavimo laikotarpiu vizitacijose reikalauta išsamesnės bei tikslesnės informacijos apie brolijas, prieglaudas, mokyklas. Ypač tiksliai reikėjo atsakyti į klausimus apie parapijos aprūpinimą žeme, klebonijos padėtį, ūkinius pastatus, valstiečius, inventorius ir visas pajamas.⁷⁷ Paminėtina, kad „anketinė inventorizacija“ kūrė visiškai naują vyskupijos valdymo sistemą,⁷⁸ kuria buvo siekiama palaikyti ryšį tarp vyskupijos ir parapijos.⁷⁹ Tokio pobūdžio informaciją I. J. Masalskio pageidavimu klebonai ir dekanai vyskupijos kanceliarijai privalėjo siųsti kasmet.

1775 m. vyskupas I. J. Masalskis kartu su savo artimiausiu bendražygiu ir padėjėju kapelionu Antanu Kruševskiu kreipėsi į vyskupijos dekanus, norėdami nustatyti tikrąją vyskupijos padėtį. Vyskupas, skatinamas ne tik bažnytinės pareigos, bet ir norėdamas žinoti realią parapijų būklę, tuometinės visuomenės dvasinę būseną, įvairių luomų ir tikinčiųjų tarpusavio santykius, ragino dekanus sąžiningai atlikti pareigą.⁸⁰ Knygos apie vyskupą I. J. Masalskį autorius T. Kasabuła

⁶⁹ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 179.

⁷⁰ Z. Ivinskis, *Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai...*, p. 143.

⁷¹ V. Jogėla, *Įvadas, Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. ix; Z. Ivinskis, *Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai...*, p. 137.

⁷² C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 207.

⁷³ V. Jogėla, *Įvadas, Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. ix.

⁷⁴ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 93.

⁷⁵ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir Apšvietos epocha Lietuvoje...*, p. 35.

⁷⁶ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 96.

⁷⁷ W. F. Wilczewski, *Wizytacje generalne diecezji wileńskiej...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁷⁸ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 96.

⁷⁹ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 207-208.

⁸⁰ V. Jogėla, *Įvadas, Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. x.

teigia, jog vyskupas ir jo artimiausias pagalbininkas A. Kruševskis, kontroliavęs dekanatų vizitacijas, siekė esmingai pakeisti vizitacijų tvarką, kuri patį dekaną įpareigojo vizituoti parapijas, o jam padėti užrašyti visus parapijos duomenis galėjo tik raštininkas. Vyskupas nerimavo dėl dekanui pateikiamų duomenų patikimumo vizitacijų metu, todėl buvo griežtai uždraudęs dekanams šį darbą pavesti kitiems asmenims, o vizitacijos metu visus duomenis apie parapiją galėjo suteikti tik vizituojamos parapijos klebonas.⁸¹ Dažniausiai vizitacija turėjo būti atlikta per tris mėnesius, tačiau kiekvieno dekanato vizitacijos užtrukdavo skirtingai, tam įtakos turėjo daugelis veiksnių: dekanato sveikata, atstumai tarp parapijų etc.⁸²

Vizitacijos buvo atliekamos kiekvienu atskiru vyskupo įsakymu kiekvienais metais, tačiau 8 dešimtmečio bendra politinė padėtis lėmė, kad buvo vizituojama tik tam tikra Vilniaus vyskupijos dalis, tam tikri dekanatai.⁸³ Todėl 1781 m. vyskupas I. J. Masalskis perorganizavo vizitacijų tvarką, kuri pasak T. Kasabuļos, padėjo planingiau ir sistemingiau atlikti vizitacijas Vilniaus vyskupijoje.⁸⁴ Kadangi iki XVIII a. 9 dešimtmečio yra išlikę tik fragmentiniai laikotarpio vizitacijų duomenys, tyrinėtojas prieina prie išvados, kad vizitacijos ir po 1781 m. Masalskio perorganizavimo nėra atliekamos reguliariai.⁸⁵ Pagal minėtą nuostatą parapijos buvo vizituojamos 1782, 1783, 1784, 1785, 1788, 1791 m.⁸⁶ Paminėtina, kad remdamasis vizitacijų duomenimis, Vilniaus vyskupas 1767 m. ir 1787 m. siuntė ataskaitas į Romą apie padėtį Vilniaus vyskupijoje.⁸⁷

Vizitacija turėjo būti surašyta dviem antspauduotais egzemplioriais, surašymas turėjo būti atliktas kruopščiai ir kuo tiksliau. Vienas egzempliorius pristatomas į vyskupiją, kitas likdavo parapijoje.⁸⁸ Vyskupo nerimas dėl vizitacijų tikslumo suprantamas, kadangi į klausimą, kiek vizitacijos patikimos – labai sunku atsakyti. Galbūt klebonai, pateikdami duomenis vizitatoriui, siekė kai ką pagražinti, todėl galėjo nutylėti jiems nepalankius faktus. Be to, tuometinėmis sąlygomis buvo sunku išmatuoti valdų dydžius ar gauti panašius duomenis. Todėl neabejotinai neišvengta subjektyvumo apibūdinant tiek bažnyčių išvaizdą, tiek jų sielovadinę, švietėjišką, karitatyvinę ir ūkinę veiklą. Visgi tenka pripažinti, kad vizitacijos – nepakeičiamas informacijos šaltinis.

XVIII a. antroje pusėje vizitacijose kreipiamas dėmesys bažnyčios pastatui, jo steigėjams, rekonstrukcijai. Nusakomas bažnyčios interjeras, būklė, altoriai, parapijos šventės – atlaidai. Akcentuojamas knygų ir drabužių skaičius, jų būklė, atliekamas kapinių ir varpinės aprašymas,⁸⁹

⁸¹ T. Kasabuļa, *Ignacy Massalski...*, s. 231.

⁸² Ten pat, p. 214.

⁸³ Ten pat, p. 222.

⁸⁴ Ten pat, p. 239.

⁸⁵ Ten pat, p. 230.

⁸⁶ Ten pat, p. 223.

⁸⁷ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 96.

⁸⁸ T. Kasabuļa, *Ignacy Massalski...*, s. 224.

⁸⁹ Ten pat, p. 233.

įvertinamas parapijos turtas, mokyklos, brolijos, vienuolynų, ligoninės veikla bei padėtis,⁹⁰ fiksuojamos metinės pajamos ir išlaidos.⁹¹ Vizitacijos metu turėjo būti apibūdinti pažeidimai ir trūkumai parapijose. Jų pagrindinis tikslas – pateikti išsamų parapijos vaizdą atsižvelgiant į visus veiksnius.⁹² W. F. Wilczewski aptardamas Vilniaus vyskupijos generalinių vizitacijų XVII – XVIII a. problematikos evoliuciją pastebi, kad vizitacijos minėtu laikotarpiu savo tvarka beveik nesiskyrė nuo ankstesnių, tačiau išaugo aprašymų detalumas – vizitacijos tapo informatyvesnės. Nuo XVIII a. 5 dešimtmečio vizitacijose itin išsamiai pateikiami ūkiniai reikalai. Registruose atsispindi kaimų pavadinimai, valstiečių vardai ir pavardės, taip pat sūnų vardai, apdirbamų valakų, jaučių ir arklių skaičius.⁹³ Paminėtina, kad prieš vizitacijas dekanai gaudavo laiškus apie vizitacijos laiką.⁹⁴ Vizitacijų pagalba vyskupas buvo informuojamas apie situaciją parapijose, kuri įtakojo naudingų sprendimų priėmimą siekiant pagerinti parapijos būklę bei jos valdymą.

Naujoviškas Vilniaus diecezijos sutvarkymas buvo ne kas kita kaip vyskupijos konfesinio – visuomeninio gyvenimo struktūrizavimas, būtinausių institucijų kūrimas ir bendro darbo racionalizavimas. Jis sutapo su 7 dešimtmetyje pradėta naujo valstybinio gyvenimo konstrukcijos modelio propaganda ir Respublikos administracinės minties inovacijomis. Sinchroniškai bažnytinės ir pasaulietinės sferų reformų bandymai liudija apie vieningą jų kilmės šaltinį – Vakarų Europoje subrendusį Apšvietos epochos valstybinį elitą, kuris pradėjo ilgai trukusią naujos ideologijos sklaidą, nukreiptą į kitus visuomenės sluoksnius.⁹⁵

Dekanato bažnyčių vizitacijų medžiaga vyskupijos valdžiai buvo nepakeičiamas informacijos šaltinis. Jų dėka vyskupas, dažniausiai tarpininkaujant vizitatoriui, susidarydavo nuomonę apie pagrindines problemas, susijusias su kiekvienos parapijos egzistavimu. Parapijų pristatyti duomenys suteikdavo galimybę susidaryti pakankamai aiškų, neiškreiptą žemiausios bažnytinės pakopos gyvenimo vaizdą.

4.2. 1782 – 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija

Galima sutikti su V. Jogėla, kuris teigia, kad tiek Bažnyčios, tiek visuotinės istorijos požiūriu ypač vertingos dekanatų vizitacijos. Čia reiktų paminėti, kad vyskupas I. J. Masalskis liepė 1782 m. dekanams atlikti vizitaciją savo dekanatuose.⁹⁶ Vilniaus vyskupijos dekanai, vykdydami vyskupo nurodymą, 1782 m. atliko savo dekanatuose generalinę bažnyčių vizitaciją, užtrukusią iki 1783 – 1784 m. Surašyti parapinių bažnyčių vizitacijos aktai vėliau dekanatuose ir vyskupijos

⁹⁰ Ten pat, p. 229.

⁹¹ W. F. Wilczewski, *Wizytacje generalne diecezji wileńskie...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁹² T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 232-233; W. F. Wilczewski, *Wizytacje generalne diecezji wileńskie...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁹³ W. F. Wilczewski, *Wizytacje generalne diecezji wileńskie...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁹⁴ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 226.

⁹⁵ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignatas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 96-97.

⁹⁶ V. Jogėla, *Įvadas, Vyskupo Ignato Jokūbo Masalskio...*, p. ix – x.

archyve buvo įrišti ir sudarė vyskupijos dekanatų parapijų bažnyčių vizitacijos aktų knygas.⁹⁷ Manoma, kad darbe nagrinėjama Ukmergės dekanato vizitacija yra atlikta remiantis 1782 m. Vilniaus vyskupo nurodymu. Ukmergės dekanato parapijų bažnyčių 1784 m. vizitacijos aktų knyga šiuo metu saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyvo Vilniaus katalikų metropolijos kurijos fonde – fondas 694, aprašas 1, archyvinis vienetas (byla) 3507.

Vizitacijos knyga sudaryta iš 21 bažnyčios vizitacijos akto. Iš kurių yra 18 parapijų bažnyčių, kurių 2 administravo vienuoliai, 3 – filijinės bažnyčios, kurių 1 administravo vienuoliai. Palyginimui reiktų paminėti Kauno dekanatą, kurį pagal 1782 m. vizitacijos duomenis sudarė 19 parapijų,⁹⁸ kurių 2 (Paparčių ir Aukštadvario) administravo vienuoliai dominikonai.⁹⁹ 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos knygoje pieštuku sunumeruoti 114 lapų. Knyga įrišta. Viršelis storesnio kartono, per nugarėlę užklijuota oda, kuri yra apsitrynusi, tad ant viršaus dar dvejose vietose užklijuota baltu popieriumi. Ant knygos viršelio užklijuotas balto popieriaus širdelės formos karpinys, kuriame juodu rašalu užrašyta senoji antraštė: „*Dekanatu Wilkomirskiego Wizyty Dziekańskiey Akta*“. Virš širdelės formos karpinio užrašytas numeris – *N 460*. Knygos lapai tvarkingi, nesuplyšę.

Visa knyga, išskyrus 22 – 23v lapus (Kurklių bažnyčios vizitacija) ir 24 – 30 lapus (Vidiškių bažnyčios vizitacija) rašyta vieno raštininko ranka, vietomis su Ukmergės dekano Juozapo Zabielskio (*Zabielski*), rezidavusio Žeimių parapijoje,¹⁰⁰ trumpais teksto papildymais, pataisymais ir vizitacijos aktų tvirtinamaisiais užrašais, rašytais jo paties ranka. Visi knygoje esantys vizitacijos aktai dekano pasirašyti ir antspauduoti popieriniu antspaudu. Išskyrus Kurklių, Vidiškių, Ukmergės bažnyčios vizitacijas. Vizitacijos aktų tekstai rašyti lenkų kalba. Kaip minėta, 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis dvi parapijas valdė vienuoliai: Pumpėnų – karmelitai,¹⁰¹ Troškūnų – bernardinai,¹⁰² Kurklių bažnyčią (Anykščių filija) – atgailos kanauninkai – Baltieji augustinai.¹⁰³

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis, dekanatui priklausė šios parapijos:¹⁰⁴ Anykščiai (*Onykszty*), Apytalaukis (*Opitoloki*), Deltuva (*Dziewaltow*), Kavarskas (*Kowarsk*), Kėdainiai (*Kieydany*), Kurklai (*Kurkle*) – Anykščių parapijos filija, Naujamiestis (*Nowe Miasto*), Pagiriai (*Pogiry*), Pumpėnai (*Pompiany*), Raguva (*Rogów*), Ramygala (*Remigola*), Senasis

⁹⁷ Ten pat, p. xiv.

⁹⁸ Ten pat, p. vii.

⁹⁹ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 538-549.

¹⁰⁰ Ukmergės dekano Juozapo Zabielskio rezidavimas Žeimiuose, o ne Ukmergėje, galėtų būti paaiškinamas tuo, kad tuo metu Žeimiai buvo Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Korvino Kosakovskio įtakoje. Pl. žiūr. I. Stundytė, *Žeimių parapijos mikroistorija...*, p. 15-16.

¹⁰¹ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 60; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 209; Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

¹⁰² Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

¹⁰³ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

¹⁰⁴ Žiūr. 1 priedą *Ukmergės dekanato parapijos*.

Panevėžys (*Stary Poniewież*), Siesikai (*Siesiki*), Šėta (*Szaty*), Taujėnai (*Towiany*) – Ukmergės parapijos filija, Traupis (*Troupie*), Troškūnai (*Traszkuny*), Ukmergė (*Wilkomierz*), Vadokliai (*Vodokle*), Vidiškiai (*Widziszki*) – Ukmergės parapijos filija, Žeimiai (*Żeymy*).¹⁰⁵ Paminėtina, kad 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodo nutarimuose, pažymima, kad į Ukmergės dekanato sudėtį įėjo šios parapijos: Ukmergės (priklausė Vidiškių filija, administruoja Taujėnus), Deltuvos, Siesikų, Pagirių, Šėtos, Žemių, Kėdainių, Apytalaukio, Ramygalos, Panevėžio, Traupio, Raguvos, Naujamiesčio, Anykščių, Kurklių (pažymima, kad yra Anykščių filija), Kavarskas, Troškūnai, Pumpėnai.¹⁰⁶ Pastebima, kad minėtame dokumente Ukmergės dekanatui priklauso 17 parapijų, 2 filijos. 1744 m. sinodo nutarimuose neminima bažnyčia Taujėnuose funduota 1771 m.,¹⁰⁷ anksčiau buvusi koplyčia, kurią aptarnavo Ukmergės parapija bei Vadoklių parapiinė bažnyčia funduota 1781 m.¹⁰⁸ Taigi Ukmergės dekanatas XVIII a. 8–9 dešimtmečiuose plečia savo sudėtį.

T. Kasabuła teigia, kad dekanatų vizitacijos dažniausiai buvo pradedamos ankstyvą rudenį, dažniausiai rugsėjo, spalio mėnesį jeigu nėra jokių kliūčių baigiamos iki šv. Kalėdų. Tik retai su išimtimis leidžiama pradėti vizitaciją po Naujųjų Metų ir baigti vizitaciją prieš šv. Velykas. Dėl daugelio priežasčių dekanai negalėjo laikytis terminų, viena svarbiausia būdavo sveikatos būklė. Vizitacijų metu dekanus itin vargino kelionės, dažnai dėl varginančių vizitacijų dekanai atsisakydavo savo pareigų.¹⁰⁹ 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija pasižymi išskirtinumu, kadangi Ukmergės dekanas Juozapas Zabielskis dekanato vizitaciją atliko 1784 m. sausio – vasario mėnesiais. Parapijų vizitacijos užtrukdavo nuo vienos iki trijų dienų. Vertėtų išskirti Kurklių bei Žemių vizitacijas, kurios atliktos anksčiau – Kurklių 1782 m., Žemių 1783 m. lapkričio mėn.

Pastebima, kad parapijų vizitacijos atliktos laikantis panašios struktūros. Dažniausiai atkreipiamas dėmesys į bažnyčią, bažnytinius reikmenis, kurie atskirais atvejais vizitacijoje yra detalizuojami pagal metalus, pažymint ir kiekį. Vizitacijoje dėmesio susilaukia ir klebonas, klebonija, špitolė, brolija, vienuolynas ir vienuoliai, palivarkas, bažnyčiai priklausiusių žmonių bei kaimų būklė, parapija, mokykla, aukos, bažnytiniai dokumentai, biblioteka bei knygos. Kartais šių punktų seka vizitacijose skirdavosi, tačiau dažniausiai pagal minėtus punktus būdavo aprašoma kiekviena dekanato parapija, bažnyčia. Galbūt vertėtų paminėti Kurklių bažnyčios vizitaciją, kurioje itin detalai aprašomi bažnytiniai reikmenys, aptariami ūkiniai pastatai, neužsimenama apie bažnytines aukas.¹¹⁰ Tikriausiai tam įtakos turėjo vienuoliai, administravę bažnyčią. Pumpėnų parapijos vizitacijoje nėra įrašų apie parapijai priklausiusius baudžiauninkus, mokyklą, aukas,

¹⁰⁵ Skliausteliuose pateikiami parapijų pavadinimai originalo kalba. 1784 m. *Ukmergės dekanato vizitacija*, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, knygos pradžioje lapai nenumeruoti.

¹⁰⁶ *Synodus dioecesisana Vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaele Joanne Zienkovicz Dei & Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Vilnensi...* Vilnae, 1744, p. 69-73.

¹⁰⁷ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

¹⁰⁸ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88.

¹⁰⁹ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 237.

¹¹⁰ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782 m..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24-30.

bažnytinius dokumentus, biblioteką.¹¹¹ Taujėnų bažnyčios vizitacijoje pasigendama duomenų apie bažnyčiai priklausiusius baudžiauninkus, mokyklą, bažnytines aukas bei dokumentus.¹¹² Kadangi Troškūnų parapiją valdė vienuoliai, todėl šioje vizitacijoje neaptinkama žinių apie minėtos parapijos kleboną, kleboniją, baudžiauninkus, palivarką.¹¹³ Manoma, kad šios vizitacijos išskirtinumą lėmė vienuolių administravimas. Vidiškių parapijos vizitacijoje akcentuojama bažnyčia, rezidencija – klebonija, brolija, bažnytinės knygos. Ši parapija išskirtina tuo, kad jos aprašyme didžiausias dėmesys skiriamas bažnytiniams reikmenims (apie 1 lapą, o visa vizitacija sudaro 2 lapus).¹¹⁴ Vizitacijoje daugiau duomenų nepateikiama. Galbūt šios parapijos vizitacijos išskirtinumą lėmė raštininkas, o tiksliau jam suteiktos informacijos kiekis apie parapiją. Gausiausiai duomenų pateikia Kavarsko ir Anykščių parapijų bažnyčių vizitacijos.

Kaip pastebi V. Jogėla aptardamas 1782 m. Kauno dekanato vizitaciją, kad joje tiek istoriniai, tiek bažnytiniai duomenys, surašyti vizitacijos metu, yra skirtingos apimties ir nevienodos turinio kokybės. Kadangi ne viskas priklausė vien nuo geros vyskupo ir dekanato valios. Dažni bažnyčių gaisrai ir perstatymai suniokodavo arba pradangindavo bažnyčių archyvus. Dokumentus išsaugoti daug padėdavo klebonų požiūris į istorinį palikimą.¹¹⁵ Panašią tendenciją galima pastebėti ir aptariant 1784 m. Ukmergės dekanato vizitaciją.

5. FUNDACIJOS IR FUNDATORIAI

Bažnyčių steigimas būdavo vykdomas trijų tipų valdose – valdovo, privačiose arba bažnytinėse žemėse. Vyskupijų steigimo pradžioje daugiausiai bažnyčių fundavo valdovas, o vėliau, XVI – XVIII a., į parapijų steigimą įsijungė bajorai ir jų elitas – magnatai.¹¹⁶ Jie fundavo parapijas rūpindamiesi savo sielos išganymu, vėliau pagalvodavo ir apie savo pavaldinių – baudžiauninkų dvasinį gyvenimą, jų katechizavimą ir aprūpinimą švč. Sakramentu.¹¹⁷ Fundacija buvo viena pagrindinių religinę intenciją perteikiančių formų. Fundacija (lot. *fundatio* – įkūrimas, įsteigimas) – tai dovanojimas žemės, iš kurios gaunamos realios pajamos sudarydavo sąlygas dvasininkui ir jo pagalbininkams reziduoti ir pragyventi prie bažnyčios.¹¹⁸ Parapijos klebono ir jo tarnų aprūpinimo privilegijos buvo išduodamos įvairiais atvejais: bažnyčių pastačius, perstačius ar atnaujinus, suteikiant papildomas dotacijas, nukentėjus dėl dokumentų praradimo, patvirtinant privilegijas, gražinant užgrobtas bažnytines žemes, kuriant filijas, altarijas ir koplyčias.

¹¹¹ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73-75.

¹¹² Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36-37v.

¹¹³ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102-102v.

¹¹⁴ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22-23v.

¹¹⁵ V. Jogėla, Įvadas, *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. xi – xii.

¹¹⁶ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 69-71.

¹¹⁷ M. Jučas, Lietuvių parapijų fundacijos XV – XVIII a. (Vilniaus vyskupija)..., p. 13; M. Paknys, *Mirtis LDK kultūroje...*, p. 54-55.

¹¹⁸ M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 40-55; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 67.

Pasak M. Jučo, parapijos fundatorius turėjo patronato teisę, kuri Lietuvoje žinoma nuo 1447 m. didžiojo kunigaikščio Kazimiero privilegijos. Žinoma ir klebono prezentavimo vyskupui koalicijos teisė. Patronas (parapijos fundatorius) likdavo jos globėjas. Vadinas, jis turėjo saugoti bažnytinę beneficiją ir prižiūrėti savo pavaldinių atliekamas religines pareigas. Tačiau jis negalėjo kištis į pamaldų tvarką ir sakramentų priėmimą. Fundatorius galėjo būti palaidotas jo globojamoje bažnyčioje ar jos rūsyje – kriptoje, įsigyti nuolatinę šv. Mišių auką už save ir šeimos mirusiuosius.¹¹⁹

Bažnyčios statytojas turėjo daug teisių, tačiau jis negalėjo kištis į parapijos vizitacijas, sakramentų teikimą, pamaldų tvarką, reikalauti mokesčių iš bažnytinės beneficijos, mažinti ją ar pakeisti blogesne. Praradęs beneficiją, apleidęs bažnyčią patronas galėjo netekti savo teisių. Patronato teisė Lietuvoje paplito vykstant masinei bažnyčių statybai. 1768 m. seimas patvirtino patronato teises, kurios išnyko 1843 m. sekuliarizavus bažnytines žemes.¹²⁰

5.1. Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos ir fundatoriai

Dauguma Lenkijos ir Lietuvos istorikų, rašiusių Lietuvos krikšto tema, tarsi susitarę teigė, kad steigti Katalikų Bažnyčios parapijas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradėta Jogailos laikais. Jogaila, be Vilniaus, fundavo pirmąsias septynias bažnyčias Ukmergėje, Maišiagalėje, Nemenčinėje, Medininkuose, Krėvoje, Obolcuose ir Ainoje.¹²¹ Nusistovėjusiu stereotipu neseniai susidomėjo D. Baronas, kuris remdamasis lenkų kronininko J. Długoszo pasakojimu apie Lietuvos krikštą suabejoja anksčiau minėtu teiginiu, teigdamas, kad Ukmergės, Maišiagalos, Nemenčinės, Medininkų, Krėvos, Obolcų ir Ainos parapijų bažnyčių dokumentiniai liudijimai byloja kitas parapijų fundavimo tendencijas. Pasak istoriko, Ukmergės bažnyčios fundacija tik tikėtino pagrindu priskirta Jogailos laikams.¹²² Tačiau kol nepateikta svarių faktų t.y. tiksli Ukmergės parapijos fundavimo data ir toliau šios bažnyčios fundacija bus priskirta Jogailos laikams, šiuo principu vadovautasi ir šiame darbe.

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje pateikiama informacija apie pirmuosius bei vėlesnius parapijų bažnyčių fundatorius – skurdi. Dažniausiai fundavimai apibūdinami labai trumpai, akcentuojama tik tuo metu egzistavusios parapijos bažnyčios fundacija, pažymint metus, asmenį. Retais atvejais akcentuojamos pirmosios fundacijos. Pasitelkę istoriografiją ir minėtą šaltinį, visgi pabandysime atsekti Vilniaus vyskupijos, Ukmergės dekanatui 1784 m. priklausiusių

¹¹⁹ M. Jučas, *Lietuvių parapijų fundacijos XV – XVIII a. (Vilniaus vyskupija)...*, p. 13.

¹²⁰ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 46-47.

¹²¹ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu...*, s. 55-60; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno, 1912, s. 176.

¹²² Pl. žiūr. D. Baronas, Kur stovėjo pirmosios septynios Jogailos bažnyčios? Ar septynios? *Kultūros barai*, nr. 10, Vilnius, 2007, p. 85-90.

bažnyčių pirmąsias fundacijas bei jų steigėjus.¹²³ Aptariama evangelikų reformatų veikla Ukmergės dekanato parapijose, kuri turėjo įtakos tolesnei Katalikų Bažnyčios veiklai. Taip siekiama išsiaiškinti Ukmergės dekanato formavimosi ypatumus.

Seniausia Ukmergės dekanato parapija pelnytai įvardijama Ukmergės, kuriai vienai pirmųjų Jogaila suteikė fundaciją. 1527 m. bažnyčia sulaukė fundacijos ir iš brolių Zavisčių,¹²⁴ 1764 m. ją rėmė tuometinis Ukmergės dekanas ir klebonas Antanas Žukas.¹²⁵ Apie Ukmergę XV – XVIII a. pradėtos steigti parapijos, kurios buvo apjungtos į Ukmergės dekanatą, minima nuo XVII a. antrosios pusės.¹²⁶

Viena senesnių Ukmergės dekanate esančių parapijų galima įvardinti Kėdainius. Tačiau kada Kėdainiuose buvo pastatyta pirmoji Katalikų Bažnyčia sunku pasakyti, apie tai neužsimena ir nagrinėtas šaltinis. Bendro pobūdžio leidiniuose,¹²⁷ skirtuose Katalikų Bažnyčiai pažymima, kad pirmoji bažnyčia Kėdainiuose pastatyta 1403 m., A. Tyla datos nekonkretina teigdamas: „XV a. kairiajame Nevėžio krante atsirado Kėdainių dvaras, buvo pastatyta pirmoji parapijos katalikų bažnyčia. Ši Kėdainių dalis buvo Trakų vaivadijoje, Kauno pavieta ir Vilniaus vyskupijoje.“¹²⁸ Taigi pirmoji bažnyčia Kėdainiuose buvo pastatyta XV a., tačiau kada tiksliai ir kas buvo jos fundatorius tyrimo metu išsiaiškinti nepavyko.

1425 m. Mykolas Rakavičius pasirūpino koplyčios statyba Taujėnuose.¹²⁹ Kada Taujėnuose buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, žinių nėra. 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje pažymima, kad 1771 m. Jonas Eperijas Taujėnuose pastatė bažnyčią, priklausiusią Ukmergės parapijai.¹³⁰ Šiek tiek vėliau 1441 m. pirmoji katalikų bažnyčia buvo funduota Siesikuose, čia ir vėl fundatorius lieka paslaptingas. Nors teigiama, kad Baltramiejus Urbonavičius aprūpino bažnyčią turtais,¹³¹ tačiau klausimas, ar jis buvo fundatoriumi, visgi lieka atviras. Duomenų nepavyko aptikti ir apie 1444 m. funduotos Deltuvos parapiinės bažnyčios fundatorių.¹³² Istorikas M. Jučas šios parapijos fundaciją nukelia į 1476 m., o fundatoriumi įvardija Vilniaus vaivadą, Lietuvos kanclerį Mykolą Kęsgailaitį bei jo brolių, Žemaičių seniūną, Joną.¹³³

XV a. antrojoje pusėje Astikas fundavo Anykščių parapiinę bažnyčią. Šis faktas istoriografijoje bei nagrinėtame šaltinyje nutylimas, tačiau tyrinėtojai K. Misius ir R. Šinkūnas

¹²³ Žiūr. 2 priedą *Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai*.

¹²⁴ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 65.

¹²⁵ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

¹²⁶ M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 219-283.

¹²⁷ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 390; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3..., p. 241.

¹²⁸ A. Tyla, Kėdainių magdeburginio miesto teisių ir valdymo raida, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 3, Kėdainiai, sud. Tyla A., Vilnius, 2002, p. 13.

¹²⁹ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 65.

¹³⁰ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

¹³¹ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, 1991, p. 480; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 222.

¹³² I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 584; Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55.

¹³³ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 54.

teigia, kad 1500 m. Anykščių klebonas bylinėjosi su dvaro vietininku dėl dešimtinės iš Kavarsko dvaro.¹³⁴ Remiantis šiuo teiginiu galima teigti, kad XV a. pabaigoje Katalikų Bažnyčia Anykščiuose jau buvo. Tai patvirtina ir M. Jučo duomenys, kurie byloja, kad XVI a. 2 dešimtmetyje fundaciją konfirmavo Žygimantas Senasis.¹³⁵ Anykščių katalikų bažnyčia 1566 m.¹³⁶ ir 1671 m.¹³⁷ buvo sudegusi, tačiau abiem atvejais ji atstatyta. Atstatymo organizatoriai bei fundatoriai neįvardijami.

Ramygaloje 1491 m. parapinei bažnyčiai įsitvirtinti padėjo LDK valdovas Kazimieras Jogailaitis, kurio fundaciją 1503 m. konfirmavo Aleksandras.¹³⁸ 1499 m. LDK bajoras Bogdanas Petkevičius ir Steponas Kuncėvičius fundavo katalikų bažnyčią Šėtoje.¹³⁹ Šėtos parapinės bažnyčios fundacijoje, pasak M. Jučo, patronas itin aiškiai išreiškė devocines intencijas: „Tikėdamiesi netikrus ir mirtingus dalykus pakeisi amžiniais ir po žemiško gyvenimo įgyti amžiną gyvenimą.“¹⁴⁰ Tai tik patvirtina teiginį, kad bajorams bažnyčių fundacijos buvo itin svarbios, kadangi jos jiems tarsi garantavo „amžinąjį gyvenimą“.

LDK valdovas Aleksandras 1503 m. suteikė fundaciją Senojo Panevėžio bažnyčiai,¹⁴¹ kuri kaip filija priklausė Ramygalos parapijai. Savarankiška parapija įsteigta XVI a. 7 dešimtmetyje.¹⁴² Nors bendro pobūdžio katalikų bažnyčios leidiniuose teigiama, kad Senojo Panevėžio bažnyčia buvo Ramygalos parapijos filija, tačiau tuo sunku patikėti, kadangi ją fundavo tuometinis LDK valdovas Aleksandras. Valdovų funduotos bažnyčios dažniausiai būdavo parapinės. Tikslėnę šios bažnyčios statusą padėtų išsiaiškinti tik išsamesni bažnyčios tyrimai. Senojo Panevėžio parapija 1629 m. sulaukė Žemaičių seniūno Jeronimo Valavičiaus,¹⁴³ o 1781 m. Vilniaus katedros kanauninko Mikalojaus Tiškevičiaus¹⁴⁴ materialinės paramos. M. Tiškevičius 1781 m. fundavo ir Ramygalos parapinę bažnyčią.¹⁴⁵ 1515 m. vietos dvarininkai broliai Jurgis ir Petras Michalavičiai fundavo Traupio,¹⁴⁶ 1522 m. Žeimių dvarininkas Andrius Zaviša suteikė fundaciją Žeimių parapinei

¹³⁴ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 233.

¹³⁵ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 52.

¹³⁶ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 233.

¹³⁷ Ten pat, p. 233.

¹³⁸ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 61.

¹³⁹ Šėtos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 64.

¹⁴⁰ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 44-45.

¹⁴¹ Ten pat, p. 60.

¹⁴² K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 269; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4..., p. 53.

¹⁴³ M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 204.

¹⁴⁴ Senojo Panevėžio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 270; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, t. 2, Vilnius, 1991, p. 560.

¹⁴⁵ Ramygalos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68.

¹⁴⁶ Traupio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 64.

bažnyčiai.¹⁴⁷ 1538 m. Jurgis Astikaitis fundavo Kavarsko¹⁴⁸ parapiją, o 1562 m. Jurgis Vidiškis – Vidiškių bažnyčia,¹⁴⁹ kuri buvo Ukmergės parapijos filija.¹⁵⁰

1614 m. Kurkliuose įsteigta koplyčia,¹⁵¹ kurios fundatorius lieka neišaiškintas. 1700 m. Kurkliuose minima nebe koplyčia, o bažnyčia¹⁵² – Anykščių parapijos filija.¹⁵³ 1626 m. broliai Gabrieliūs, Kristupas ir Jonas Bialozorai fundavo Pagirių parapiinę bažnyčia,¹⁵⁴ kuri sudegė Šiaurės karo metu.¹⁵⁵ Bažnyčia pradėta atstatyti 1742 m., atstatymo iniciatorius ir fundatorius buvo tuometinis Pagirių klebonas Ignotas Penkoševskis.¹⁵⁶ 1635 m. Petras Šiukšta Apytalaukyje padėjo įsitvirtinti pirmajai katalikų bažnyčiai.¹⁵⁷ Jo paliktame testamente Katalikų Bažnyčios tyrinėtoja V. Kamuntavičienė aptiko patvirtintą fondaciją Apytalaukio parapiinei bažnyčiai, kuriai P. Šiukšta skyrė didelį materialinį aprūpinimą, užtikrinusį sėkmingą maldos namų gyvavimą.¹⁵⁸ 1665 m. Povilas Zavadskis Pumpėnuose fundavo pirmąją katalikų bažnyčia,¹⁵⁹ kuri 1769 m. sudegė.¹⁶⁰ 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje teigiama, kad Pumpėnų bažnyčia administruoja vienuoliai karmelitai.¹⁶¹ Bažnyčių steigimo srityje pasižymėjo LDK kancleris Marcijonas Oginskis su žmona Ona Hlebavičiūte. Jie 1688 m. įsteigė Naujamiesčio,¹⁶² o 1670 m. pakartotinai fundavo ir Raguvos¹⁶³ parapiinę bažnyčia. Spėjama, kad Raguvoje jau 1610 m. veikė katalikų bažnyčia, bet

¹⁴⁷ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 595; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 457; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 225-226. Pl. apie Žemiu parapijos fundatorius žiūr. I. Stundyte, *Žemiu parapijos mikroistorija...*, p. 9-16.

¹⁴⁸ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8.

¹⁴⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 206.

¹⁵⁰ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 6v.

¹⁵¹ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

¹⁵² Ten pat, l. 24.

¹⁵³ M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 243.

¹⁵⁴ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 151.

¹⁵⁵ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95.

¹⁵⁶ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 482; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 221.

¹⁵⁷ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49; V. Kamuntavičienė, *Parapijos mikroistorija: Apytalaukio bažnyčios...*, p. 220-223; V. Kamuntavičienė, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios parapija...*, p. 96; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 198; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 148.

¹⁵⁸ „Apytalaukio bažnyčiai užrašė (1) Mumaičių kaimą Žemaičių kunigaikštystėje, įsigytą iš Zavišų, 7 valakų dydžio, ir (2) Užvalkiuose, Upytės pavieta, valdą, iš Liaudanskienės ir Liaudanskių įsigytą, bei kitą valdą, iš Mirževinskių nupirktą. Apytalaukio klebonui buvo paskirti (3) trys valakai ariamos žemės, vienas valakas miško, buvę apie Apytalaukio bažnyčia prie Nevėžio ir jo intako Alkupio. Bažnyčiai dar buvo paskirta šalia jos stovėjusi (4) karčema. P. Šiukštos brolis ir jo palikuonys buvo įpareigoti (5) kasmet Šv. Martyno dieną (lapkričio 11 d.) Apytalaukio klebonui duoti 30 kaunietišku statinių grūdų: 10 rugių, 10 miežių ir 10 avižų. Šalia to jėzuitams P. Šiukšta paskyrė pusę savo turėto alavo ir vario, užrašė dali sidabrinių, paausotų ir kt. brangių daiktų, o Apytalaukio klebonui savo knygas. Apytalaukio bažnyčiai dar buvo paskirtos trys Laudanskams užstatytos tarnybos už 360 kapų. Tuos pinigų reikėjo iš Liaudanskių atgauti ir už juos pripirkti Apytalaukio bažnyčiai prosesijų.” V. Kamuntavičienė, *Parapijos mikroistorija: Apytalaukio bažnyčios...*, p. 221-222.

¹⁵⁹ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 60, M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 209.

¹⁶⁰ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 614.

¹⁶¹ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

¹⁶² Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 178.

¹⁶³ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

tuometinis jos fundatorius lieka nežinomas.¹⁶⁴ Paminėtina, kad Naujamiesčio katalikų bažnyčia persekiojo gaisrai: XVIII a. bažnyčia degė du kartus. Po gaisro, įvykusio 6 dešimtmetyje, Naujamiesčio parapijiečiai apie 3 dešimtmečius gyveno be bažnyčios.¹⁶⁵ Bažnyčia buvo atstatyta 1782 m. Smolensko kanauninko bei Naujamiesčio klebono Antano Šlagieros iniciatyva.¹⁶⁶ Troškūnų dvaro savininkas Vladislovas Sokolovskis 1698 m. fundavo bernardinų vienuolyną bei jam priklausiusią bažnyčią, kurią administravo bernardinų vienuoliai.¹⁶⁷ 1781 m. Vadoklių dvaro savininkas Anupras Bialozaras fundavo Vadoklių parapiinę bažnyčią.¹⁶⁸

Ukmergės dekanatas formavosi nuo Jogailos laikų, kai buvo įkurta Ukmergės katalikų bažnyčia. Intensyviausios plėtros laikotarpiai buvo XV a. antra pusė – XVI a. pirmą pusę ir XVII a. Pastebima, kad į bažnyčių steigimą XV a. įsijungus dvasininkams ir privatiems asmenims parapiinis tinklas Vilniaus vyskupijoje sparčiai augo. Laikotarpis nuo krikščionybės įvedimo iki XVI a. vidurio vadintinas ankstyvuju parapiinio tinklo steigimo etapu.¹⁶⁹ Šiuo laikotarpiu Ukmergės dekanate buvo funduota dešimt parapiinių bažnyčių, viena bažnyčia – filija, ir viena koplyčia. Jų steigimu rūpinosi LDK valdovai bei bajorai. Bajorų fundacijos Ukmergės dekanate itin pastebimos nuo XVII a. Pasak S. Litak, būtent XVII a. pastebimas suaktyvėjęs parapiinių bažnyčių fundavimas.¹⁷⁰ XVII a. Ukmergės dekanate buvo funduotos šešios parapiinės bažnyčios ir viena koplyčia. Paminėtina, kad pasyviausi Ukmergės dekanato plėtros laikotarpiai – XVI a. antroji pusė ir XVIII a., kuomet funduota buvo tik po vieną bažnyčią. Taigi, XVIII a. pabaigoje dekanate buvo 18 parapiinių ir 3 filijinės bažnyčios. Ukmergės parapija turėjo 2 filijas, Anykščių – 1 filiją. Minėtų parapijų filijos aptariamoms atskiriomis vizitacijomis šalia parapiinių dekanato bažnyčių.

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje nepavyko aptikti fundacijų nuorašų. Fundacijos dydis beveik neakcentuojamas. Galbūt reiktų išskirti Anykščių parapiinę bažnyčią, kuriai pirmąją fundacija buvo užrašyta jurzdika, Dijokiškių žemės, Neminiškio ežeras bei Papiškio, Miegonių ir kt. kaimai, kuriuose gyveno 104 šeimos, javų dešimtinė iš Anykščių ir Peninių dvarų ir pinigais 200 auksinų.¹⁷¹ Kavarsko parapiinei bažnyčiai Jurgis Astikaitis užrašė tris šeimas ir tuščią žemės palivarką, o Ona Golevska 8000 auksinų. Marcijonas Oginskis buvo bene dosniausias minėtos parapiinės bažnyčios fundatorius, kadangi jis net po mirties savo palikuonis įpareigojo bažnyčiai

¹⁶⁴ J. Gaidelienė, P. Juknevičius, Iš Raguvo bažnyčios ir parapijos istorijos, *Raguva*, sud. R. Samavičius, P. Krikščiūnas, V. Mačiekus, Vilnius, 2001, p. 131.

¹⁶⁵ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 266.

¹⁶⁶ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 266.

¹⁶⁷ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 104; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 196.

¹⁶⁸ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 66; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 295; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4..., p. 472.

¹⁶⁹ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 41.

¹⁷⁰ Ten pat, p. 41.

¹⁷¹ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103-103v, 107-107v.

skirti 200 auksinų. Nors bažnyčia ir nesulaukė XVIII a. didesnės materialinės paramos, joje buvo vykdomi vidaus dekoravimo, restauravimo darbai.¹⁷²

Klausimas dėl pirmųjų ir pakartotinių Ukmergės dekanate XVIII a. pabaigoje buvusių bažnyčių fundacijų išlieka atviras tyrimams, tai galėtų apimti naujo darbo tematiką. Šiuo tikslu reiktų peržiūrėti bažnyčių fundacinių dokumentų originalus bei jų nuorašus, kad būtų galima pateikti smulkesnių žinių apie fundatorius bei fundacijų dydį.

5.2. Evangelikai reformatai Ukmergės dekanato parapijose

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemvaldžiai tų valdų, kuriose stovėjo bažnyčia, turėjo vadinamą kolicijos teisę – t.y. teisę parinkti, pasiūlyti savo bažnyčiai dvasininką. Taigi lengviausiai galėjo būti pakeista bajorų funduotų bažnyčių religinė priklausomybė.¹⁷³ Koliatorių, t.y. asmenų, turinčių *ius collationis*, dar vadinamų globėjais (patronais) institucija XVI a. buvo suvokiama komplikuočiai ir nevienareikšmiškai. XVI a. LDK pasaulietinėje teisėje žemvaldžio, kurio žemėje buvo bažnyčia (dažnai jo protėviai ar jis pats buvo skyrę jos išlaikymui žemės ir kitų turtų), patronato teisės ne kartą keitėsi. Žemvaldys turėjo teisę siūlyti kunigo kandidatūrą, o bažnyčiai užrašytų žemių nelaikė visai atskirų nuo savo valdų: galėjo jas įkeisti, parduoti kartu su visa valda, perduodamas ir kolicijos teisę naujam savininkui. Valdovo įsteigtų ir aprūpintų bažnyčių kolicatoriaus teisės buvo perduodamos paveldėjimo keliu.¹⁷⁴

Prasidėjęs reformacijos judėjimas LDK palietė ir Ukmergės dekanato bažnyčias. Evangelikų reformatų įtakoje XVI a. antroje pusėje buvo Kėdainių,¹⁷⁵ Deltuvos,¹⁷⁶ Naujamiesčio,¹⁷⁷ Siesikų,¹⁷⁸ Šėtos,¹⁷⁹ Žeimių¹⁸⁰ bažnyčios. Ryškiausias evangelikų reformatų židinys buvo Kėdainiuose. 1592 m. mirus Jonui Kiškai, jo žmona Elžbieta Ostrogaitė-Kiškienė ištekėjo už Kristupo Radvilo Perkūno, ir Kėdainių dvaro dalis perėjo į Biržų ir Dubingių šakos Radvilų rankas. Keičiantis savininkams Kėdainių dvare beveik pusę amžiaus veikė evangelikų bažnyčia, išskyrus trumpą laiką kai valdė Elžbieta-Ostrogaitė-Kiškienė-Radvilienė.¹⁸¹ Po ilgų bylinėjimusi 1627 m. Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius ir Kristupas Radvila pasirašė susitarimą dėl katalikų ir evangelikų reformatų lygiateisiškumo, bažnyčios katalikams gražinimo.¹⁸² Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčia buvo gražinta katalikams, tačiau K. Radvila reikalavo, kad Kėdainiuose nebūtų įkurta

¹⁷² Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8-8v.

¹⁷³ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 272.

¹⁷⁴ Ten pat, p. 273.

¹⁷⁵ Ten pat, p. 584-585.

¹⁷⁶ Ten pat, p. 220, 244.

¹⁷⁷ Ten pat, p. 586-587.

¹⁷⁸ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

¹⁷⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 223.

¹⁸⁰ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 590-591.

¹⁸¹ Ten pat, p. 436.

¹⁸² A. Tyla, Kėdainių magdeburginio miesto teisių ir valdymo raida, *Lietuvos magdeburginių miestų...*, p. 18; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 22.

katalikų mokykla, vienuolijos (ypač jėzuitų), kad katalikų procesijos neišeitų už šventoriaus ribų, nevyktų teismai dėl kitų jo dvaruose esančių katalikų bažnyčių, pakeistų į evangeliškas. Toks susitarimas turėjo įgyti teisinio sprendimo statusą.¹⁸³ Nors buvo atgauta Šv. Jurgio bažnyčia visgi evangelikai protestantai siekė išlaikyti įtaką Kėdainiuose.

Deltuvos parapiinė bažnyčia nuo XVI a. antrosios pusės iki 1627 m. buvo evangelikų reformatų pasisavinta.¹⁸⁴ Siesickiams perėjus į reformaciją, nuo XVI a. vidurio iki 1607 m. Siesikų parapiinė bažnyčia priklausė evangelikams reformatams.¹⁸⁵ 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje teigiama, kad 1576 ir 1580 m. bažnyčią fundavo evangelikai reformatai, tenka apgailestauti, kad konkretūs asmenys neįvardijami.¹⁸⁶ XVI a. pabaigoje Šėtos parapiinė bažnyčia buvo perduota evangelikams reformatams.¹⁸⁷ Kada Šėtoje katalikai susigrąžino bažnyčią išsiaiškinti nepavyko, tačiau manoma, kad tai turėjo įvykti XVII a. pradžioje.

I. Lukšaitė teigia, kad Naujamiesčio dvaro Upytės pavieta evangelikų reformatų bažnyčios nuostatus pavaldiniams patvirtino Eustachijus Valavičius 1583 m., tačiau bažnyčia veikė jau ir 7 dešimtmetyje, o jos pirmosios savarankiškos fundacijos data – 1576 m. nurodė Liudvika Karolina Radvilaitė atnaujinamoje fundacijoje Naujamiesčio evangelikų reformatų bažnyčiai 1687 m. rugpjūčio 6 d.¹⁸⁸ Įdomu tai, kad Naujamiestyje evangelikų reformatų bažnyčia veikė kai dar nebuvo Katalikų Bažnyčios, kuri buvo funduota Marcijono Oginskio 1688 m.¹⁸⁹

Žeimių dvaro ir miestelio savininkams Melchiorui Zavišai ir jo žmonai Daratai iš Samborekių priėmus protestantizmą,¹⁹⁰ bažnyčia 1565 m. atiduota evangelikams reformatams.¹⁹¹ katalikų bažnyčios veikla Žeimiuose buvo atgaivinta 1631 m. gegužės 12 d. Kauno pilies teismo sprendimu. Vilniaus kapitulos įsakymu Skovulų klebonas kunigas Opipolavičius (vardas nenurodytas) Žeimių bažnyčioje atgaivino katalikiškas pamaldas.¹⁹² Bažnyčios atvertimas į katalikų motyvuotas tuo, jog nuo senų laikų Žeimiuose buvo Katalikų Bažnyčia, prieš pusantro šimto meto buvo funduotos katalikiškos altarijos, ilgą laiką prie bažnyčios gyvenę klebonai laikė katalikiškas pamaldas.¹⁹³

¹⁸³ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 438.

¹⁸⁴ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 200.

¹⁸⁵ Ten pat, p. 222.

¹⁸⁶ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

¹⁸⁷ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 223.

¹⁸⁸ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 593.

¹⁸⁹ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 178.

¹⁹⁰ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, Vilnius, 1999, p. 590.

¹⁹¹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 225.

¹⁹² Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

¹⁹³ Dokumento „*Wypis z knih Grodzkich Zamku Grodzkoho Kowienskaho Hodu od narozenia Syna Bozaha 1631, 12 Maja*”, kuris byloja apie bažnyčios atėmimą iš kalvinų ištrauką pateikia Matas Miežinis: „... y tot kostiel Žejmeński z dawnych czasów, od poltarasta let był funduwany na altaryju wiery Katolickiej, pod pravem Biskupa Wileńskiego bywał... y Plebani czas niemalyi przy tom kostiele mieszkali... Ludie w tym miasteczku pawiedili, iż niewiedajem chto tepier tym kostielom władajet... a z wieków jako možiam pamietat kostiel katolicki tut był... i naboženstwo katolickie tut byvalo...” I. Stundytė, *Žeimių parapijos mikroistorija...*, p. 12-13.

Kėdainių, Deltuvos, Siesikų, Šėtos, Žemių bažnyčių atsiėmimas iš reformatų nebuvo išskirtinis veiksnys tuometiniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekste, kadangi XVII a. pradžioje katalikai visoje LDK atsiiminėjo bažnyčias.¹⁹⁴ Išskirtinis atvejis buvo Naujamiestyje, kadangi XVII a. antroje pusėje buvo atnaujinta fundacija evangelikų reformatų bažnyčiai. Valstiečių dalyvavimas reformacijoje nepriklausė nuo jų pačių valios, kadangi žemvaldys skyrė kunigą savo parapijai, todėl kokio tikėjimo buvo kunigas (klebonas), tokio tikėjimo buvo ir visi parapijiečiai.¹⁹⁵ Galima teigti, kad ne tik bažnyčios buvo atiduotos evangelikams reformatams, tačiau ir visi parapijos tikintieji. Atsiėmus katalikų bažnyčias iš evangelikų reformatų XVII a. antrojoje pusėje LDK, pasak V. Kamuntavičienės, įsivyravo valstybinės Bažnyčios epocha. Katalikų bažnyčia tapo vienintele valstybės proteguojama Bažnyčia (be jos LDK teritorijoje veikė kitos religinės bendruomenės – stačiatikiai, unitai, žydai, karaimai, evangelikai ir etc.).¹⁹⁶ Minėta, kad vienas iš intensyviausių Ukmergės dekanato vystymosi laikotarpių buvo XVII a., tačiau tenka apgailestauti, kad išsamių tyrimų apie tuometinių bažnyčių fundatorius, bei bažnyčias nėra.

6. UKMERGĖS DEKANATO BAŽNYČIŲ FIZINĖ BŪKLĖ

1784 m. vizitacija šykšti išsamių duomenų apie Ukmergės dekanato parapijų bažnyčių fizinę būklę, jų įrangą. Vizitacijoje pateikiama informacija minėtais klausimais savo apimtimi ir išsamumu labai skiriasi, dažniausiai ji trumpa ir konkreti. Aptariant bažnyčių fizinę būklę vizitacijoje jaučiamas sistemingumo trūkumas. Visiškai apie bažnyčios fizinę būklę bei įrangą informacijos nepateikiama Naujamiesčio¹⁹⁷ ir Pumpėnų¹⁹⁸ parapijų bažnyčių vizitacijose.

Ukmergės dekanate 1784 m. vizitacijos duomenimis apie tris ketvirtadalius parapijų bažnyčių (apie 72 %) buvo medinės. Mūrinės parapiinės bažnyčios stovėjo tik Anykščiuose, Apytalaukyje, Kėdainiuose, Pumpėnuose, Siesikuose, Šėtoje (nebaigta tinkuoti). Kauno dekanate buvusių parapijų bažnyčių dauguma taip pat buvo medinės – 82 %.¹⁹⁹ S. Litak pastebi, kad visoje Vilniaus vyskupijoje apie 1772 m. buvo apie 76 % medinių bažnyčių.²⁰⁰ Taigi Ukmergės dekanatas iš vyskupijos konteksto šiuo aspektu išsiskiria. Reiktų pažymėti, kad kartais medinių bažnyčių pamatai būdavo mūriniai – Deltuva,²⁰¹ Pagiriai,²⁰² Žeimiai,²⁰³ Panevėžys,²⁰⁴ Vidiškiai.²⁰⁵ Duomenų apie bažnyčios pastato ilgį ir plotį šaltinyje nepateikiama.

¹⁹⁴ Z. Ivinskis, *Rinkiniai raštai...*, p. 224-225.

¹⁹⁵ J. Jurginis, *Renesansas ir Humanizmas Lietuvoje*, Vilnius, 1965, p. 214-215.

¹⁹⁶ V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės...*, p. 7.

¹⁹⁷ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79.

¹⁹⁸ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

¹⁹⁹ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 2-571.

²⁰⁰ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 87.

²⁰¹ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55.

²⁰² Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95.

²⁰³ Žemių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

Bažnyčių stogai dažniausiai buvo dengti gontais, kraštai apkalti skarda. Žinoma, pasitaikydavo ir išimčių – Troškūnų parapiinės bažnyčios stogas dengtas šiaudais.²⁰⁶ L. Jovaiša aptardamas Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatus XVII a. pirmoje pusėje pažymi, kad šiaudų stogas padoriam pastatui nederėjo. Dažniausiai tokie stogai aptinkami tik naujuose pastatuose arba laikinose bažnyčiose.²⁰⁷ Lietuvos katalikų bažnyčios žinyne pateikiama informacija byloja, kad XVIII a. Troškūnų parapiinė bažnyčia degė du kartus (1743, 1770).²⁰⁸ Reikia apgailestauti, kad 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje apie tai neužsimenama, tik pažymima, kad yra veikianti laikina bažnyčia (*szopa*), kurią administruoja bernardinų vienuoliai.²⁰⁹ Nepateikiama duomenų ir apie naujos bažnyčios statybą, tačiau reiktų pažymėti, kad minėtame žinyne teigiama, jog 1774 – 1787 m. vienuolyno gvardiono kunigo Domininko Dambrausko pastangomis buvo statoma mūrinė bažnyčia.²¹⁰ Paminėtina, kad 90 % Kauno dekanato parapiinių bažnyčių stogai taip pat buvo dengti gontais.²¹¹ Bažnyčių durys buvo medinės, su geležiniais vyriais ir užraktu. Šoninės bažnyčios durys dažniausiai būdavo su vidiniu užraktu. Pagrindinės durys buvusios dvivėrės.

Bokštai – neatskiriama bažnyčios dalis. Ukmergės dekanatui priklausiusios bažnyčios buvo vieno ar/ir dviejų bokštų (beveik po lygiai), kurių šonai buvo apkalti skarda. Bokštus puošdavo geležiniai kryžiai. Bažnyčios bokštų dydis dažniausiai skirdavosi: Ukmergės parapiinės bažnyčios didelis bokštas buvo virš fasado, mažesnis virš didžiojo altoriaus, ant abiejų – geležiniai kryžiai.²¹² 1764 m. prie Kavarsko parapiinės bažnyčios pristatyti du bokštai – vienas didelis, o kitas mažesnis. Ant jų iškelta po geležinį kryžių.²¹³

Daugiau nei trečdalis (apie 35 %) bažnyčių turėjo rūsius – kriptas. Jų skaičius vyravo – nuo vieno iki trijų. Dažniausiai būdavo po du rūsius (Anykščiai, Deltuva, Kavarskas, Panevėžys, Ramygala). Trys bažnytiniai rūšiai minimi tik Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacijoje.²¹⁴ L. Jovaiša pažymi, kad po pagrindiniu bažnyčios altoriumi buvusi kripta dažniausiai skiriama kunigams laidoti, šonuose – geradariams.²¹⁵ Tenka apgailestauti, tačiau išsamesnių duomenų apie kriptas vizitacijoje nepateikiama. Tik Pagirių bažnyčios vizitacijoje nurodoma, kad po dešinėje esančiu

²⁰⁴ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76.

²⁰⁵ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22.

²⁰⁶ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

²⁰⁷ L. Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai...*, p. 3.

²⁰⁸ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

²⁰⁹ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

²¹⁰ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

²¹¹ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 2-571.

²¹² Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

²¹³ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²¹⁴ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

²¹⁵ L. Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai...*, p. 5.

Šv. Juozapo altoriumi yra kripta.²¹⁶ Bažnyčios grindinys paprastai būdavo plytinis (Kavarskas,²¹⁷ Ukmergė,²¹⁸ Raguva,²¹⁹ Vidiškiai²²⁰).

Zakristija – Katalikų Bažnyčios patalpa, kurioje laikomi liturginiai reikmenys ir kurioje kunigas rengiasi (velkasi liturginius drabužius) pamaldoms. Jų Ukmergės dekanato bažnyčiose buvo viena arba dvi. Po dvi zakristijas – didžiojo altoriaus dešinėje ir kairėje minimos Pagiriu,²²¹ Ramygalos,²²² Siesikų²²³ vizitacijose. Manoma, kad ir daugiau parapijų bažnyčių turėjo po dvi zakristijas tik jų vizitatorius nedetalizavo. Dažnai zakristijoje buvo dvejios medinės durys su geležiniais vyriais: vienos – iš bažnyčios, kitos – į šventorių. Prie zakristijos durų buvo pakabinti varpeliai, kurie pranešdavo apie ateinančius ir išeinančius, duodavo ženklą, kad prasideda šv. Mišios. Reiktų pažymėti, kad nuo seno varpeliai ir apskritai metalo skambėjimas siejamas su piktybų dvasių nubaidymu.²²⁴ Zakristijoje buvo maži langai (dažniausiai du) su geležinėmis grotomis. Joje buvo spintos, kuriose laikomi liturginiai reikmenys (smilkytuvai, taurės etc.), drabužiai, knygos. Ukmergės bažnyčios zakristijoje buvo laikomas išdas.²²⁵ Paminėtina, kad ne visų bažnyčių zakristijos buvo sutvarkytos – Anykščių nebaigta tinkuoti.²²⁶

Bažnyčios vidus buvo apšviečiamas stiklinių langų. Jų skaičius vyravo nuo 8 iki 16. Dažniausiai būdavo 10 – 12 langų. Neaišku ar į bendrą langų skaičių vizitatorius buvo įskaičiavęs ir zakristijos langus. Manoma, kad kai kuriais atvejais buvo pažymimas visų langų skaičius, kadangi kalbant apie zakristiją langų skaičius neminimas (Kėdainiuose – 15 langų,²²⁷ Kurkliuose – 10,²²⁸ Kavarske – 14 bažnyčioje, 1 – zakristijoje,²²⁹ Taujėnuose – 11 didelių, 8 maži.²³⁰ Ukmergėje – 12 bažnyčioje, 2 – zakristijoje).²³¹ Dažniausiai langai buvo medinių rėmų, tačiau kartais pasitaikydavo langų ir su alaviniais rėmais (Ukmergė).

Krikštykla turėjo būti įrengta pagrindinėje bažnyčios erdvėje, gerai matomoje vietoje. Dažniausiai pasitaikančios vietos – prie šoninio altoriaus, prie sakyklos, bažnyčios viduryje. Kartais krikštykla buvo net prie didžiojo altoriaus (Pagiriuose krikštykla nauja, netoli didžiojo altoriaus²³²),

²¹⁶ Pagiriu parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95.

²¹⁷ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²¹⁸ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

²¹⁹ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

²²⁰ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22.

²²¹ Pagiriu parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95v.

²²² Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68.

²²³ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38.

²²⁴ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 314.

²²⁵ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

²²⁶ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 104.

²²⁷ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²²⁸ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

²²⁹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²³⁰ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

²³¹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

²³² Pagiriu parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95v.

ar net prie zakristijos (Deltuvos krikštykla esanti prie zakristijos, sena²³³). Duomenų apie krikštyklų formas nėra.

Apie klausykla ir sakykla informacijos vizitacijos tekstuose taip pat nėra daug. Ji atsitiktinė ir sunkiai apibendrinama. Sakykla (ambona) turėjo būti atviroje ir gerai matomoje vietoje. Kai kuriose mūrinėse bažnyčiose, sakyklos buvusios medinės, dažytos, staliaus ar drožėjų darbo (Anykščiai²³⁴). Sakyklos senos (Siesikai), naujos (Kavarskas, Raguva, Traupis). Kitose bažnyčiose buvusių sakyklų būklė neakcentuojama. Ambonų vieta bažnyčios erdvėje įvairavo – Žeimių bažnyčioje ji buvusi netoli didžiojo altoriaus, staliaus darbo, geros būklės.²³⁵ Deltuvos bažnyčioje drožėjų darbo, dažyta sakykla buvusi prie zakristijos.²³⁶ Jų skaičius bažnyčioje vyravo nuo vienos iki trijų. Trys naujos, dažytos, staliaus darbo ambonos buvo Kavarsko parapijėje bažnyčioje.²³⁷ Sakyklos buvo ne tik medinės, staliaus ar drožėjų darbo, dažytos, bet ir paausiuotos (Šėta,²³⁸ Ukmergė²³⁹).

Klausykla, kitaip nei krikštykla ar sakykla, susiformavo ir svarbia bažnyčios interjero dalimi tapo tik katalikiškosios Reformos metu. Iš pradžių tai buvo atvira nešiojama kėdė prie didžiojo altoriaus ar presbiterijos.²⁴⁰ Klausyklų skaičius Ukmergės dekanato bažnyčiose vyravo nuo vienos iki trijų. Trys klausyklos buvo Kavarsko (2 naujos, 1 sena),²⁴¹ Raguvos (2 naujos, 1 sena),²⁴² Žeimių,²⁴³ Ukmergės²⁴⁴ bažnyčiose. Vadokliuose – 2 naujos,²⁴⁵ Traupyje – 1 sena.²⁴⁶ Klausyklos būdavo medinės, staliaus ar drožėjų darbo, dažytos, su drelėmis ir sklendėmis. Langelis turėjo būti grotuotas. Jų vieta bažnyčioje vizitacijoje nepažymima. Remiantis L. Jovaiša galima teigti, jog klausyklos buvo įrengiamos po sakykla, prie šoninių altorių, presbiterijoje netoli zakristijos. Svarbiausia – klausykla turėjo būti pastatyta viešoje vietoje.²⁴⁷

Duomenų suteikiama ir apie bažnyčioje buvusius suoliukus tikintiesiems. Jų skaičius vyravo nuo 4 iki 14 (Apytalaukis – 4,²⁴⁸ Kėdainiai – 10,²⁴⁹ Raguva – 12,²⁵⁰ Siesikai – 14,²⁵¹

²³³ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55v.

²³⁴ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103.

²³⁵ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

²³⁶ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55v.

²³⁷ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²³⁸ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62v.

²³⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

²⁴⁰ L. Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai...*, p. 5.

²⁴¹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²⁴² Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

²⁴³ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

²⁴⁴ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

²⁴⁵ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88.

²⁴⁶ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

²⁴⁷ L. Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai...*, p. 6.

²⁴⁸ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49.

²⁴⁹ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²⁵⁰ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

²⁵¹ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38.

Taujėnai – 5²⁵²). Ne visų bažnyčių vizitacijose nurodomas suoliukų skaičius – Kavarsko bažnyčioje nauji, staliaus darbo suoliukai.²⁵³ Retais atvejais nurodoma medienos rūšis iš kurios pagaminti suoliukai – Žeimių bažnyčioje buvo 9 pušinių lentų suoliukai.²⁵⁴ Atitinkamai Kauno dekanate XVIII a. antroje pusėje buvusių parapijų inventorių buvo panašus: po 1 – 2 sakyklas, klausyklių skaičius svyravo nuo 2 iki 4, suolų – nuo 6 iki 12.²⁵⁵ Žinoma, didesnėse parapijose klausyklių, suolų buvo daugiau.

Dažnai bažnyčių supės šventorius kartu buvo ir parapijos kapinės. Paminėtina, kad didesnėse parapijose beveik prie kiekvieno kaimo buvo kapinės (Anykščiai,²⁵⁶ Ukmergė²⁵⁷). Šventorius juosdavo medinė, akmenų ar plytų tvora, kurioje būdavo įtaisomi varteliai: vieni jų dažniausiai vedavo į kleboniją, kiti – į centrinę gatvę. Būdingas beveik kiekvieno šventoriaus akcentas – atskirai nuo bažnyčios stovinti varpinė. Kokia varpinė – medinė ar mūrinė, dažniausiai priklausydavo nuo bažnyčios (Žeimių bažnyčia medinė, šventoriuje buvusi varpinė taip pat medinė²⁵⁸). Neaišku, kurioje šventoriaus vietoje varpinė buvo įkomponuojama dažniausiai. Reiktų paminėti, kad bažnyčių šventorių aprašymai itin skurdūs.

Pasak L. Jovaišos, dekanatų vizitacijų aktai dažniausiai pažymėdavo aktualijas, tai kas nauja, ką reikia remontuoti etc. ir tik retais atvejais išsamiai aprašydavo bažnyčių fizinę būklę, materialų turtą ir jo būklę.²⁵⁹ Iš 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos aktų pateikiamos informacijos galima daryti išvadą, kad dauguma Ukmergės dekanato bažnyčių buvusios medinės, o jų stogai dengti gontais. Beveik po lygiai Ukmergės dekanate bažnyčių su vienu ir dviem bokštais, ant kurių buvo po geležinį kryžių. Daugiau nei trečdalis bažnyčių turėjo rūsius – kriptas. Bažnyčių grindinys – plytinis. Zakristijų bažnyčiose buvo viena arba dvi. Jų paskirtis itin įvairi: nuo vietos, kurioje kunigas ruošiasi pamaldoms, iki išdo laikymo. Bažnyčios interjero inventoriuje vyravo mediena: sakyklos, klausyklos buvusios medinės, staliaus ar drožėjų darbo, dažytos. Jų skaičius bažnyčioje vyravo nuo vieno iki trijų.

7. ŠVENTŪJŲ KULTAS UKMERGĖS DEKANATO BAŽNYČIOSE

7.1. Bažnyčių titulai

Bažnyčiai titulas suteikiamas ją konsekruojant (lenk. *konsekracja*, lot. *consecratio*), t.y. atliekamas liturginis veiksmas, kuriuo bažnyčia galutinai įgyja religinę paskirtį. Konsekruojama ne

²⁵² Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

²⁵³ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8v.

²⁵⁴ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

²⁵⁵ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 2-571.

²⁵⁶ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103v.

²⁵⁷ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 7.

²⁵⁸ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31v.

²⁵⁹ L. Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai...*, p. 2.

tik naujai pastatyta, bet ir iš pagrindų atnaujinta ar rekonstruota bažnyčia. Bažnyčią aliejais konsekruoja atitinkamos vyskupijos vyskupas pagal labai sudėtingą ritualą, susiformavusį iki XVI a. Konsekravimas skiriasi nuo pašventinimo, kurį atlieka ne vyskupas, bet jo įgaliotas dvasininkas švęstu vandeniu. Konsekravimo ženklas – kryžius, kurį įrėžia bažnyčios fasadinių durų viršuje ir apačioje. Taip pat dvylika tapytų, metalinių ar akmeninių kryžių, primenančių apaštalus, ant vidinių bažnyčios sienų, prie kurių tvirtinamos žvakės. Kryžiai daromi iš tvarios medžiagos, kad dingus dokumentams liudytų bažnyčią esant konsekruotą.²⁶⁰ Veiksmo sudėtingumas, kuriuo suteikiamas bažnyčiai titulas rodo, kad titulo suteikimas katalikiškiems namas buvo itin svarbus ir reikšmingas. Jo pagalba bažnyčia sustiprindavo savo religinę paskirtį ne tik Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste, tačiau ir tarp savo parapijiečių.

Retai žinomas titulo suteikimo iniciatorius, t.y. sunku nustatyti konkrečiu atveju, iš kur „ateina“ šventojo kultas, kas jį lemia.²⁶¹ Bažnyčios titulo suteikimą ar vėlesnį jo pakeitimą (perstatant bažnyčią, iš naujo teikiant fundaciją etc.) galėjo įtakoti keletas veiksnių. Vienas svarbiausių – fundatoriai, kurie neretai siekdavo, kad būtent jų šventieji globėjai patektų į bažnyčios titulą. Kartais ten atsirasdavo ir kitų jų giminaičių (dažniausiai – tėvų ar vaikų) šventieji globėjai. Tokiais atvejais fundatoriai ir buvo pagrindiniai titulo suteikimo iniciatoriai. Funduojant bažnyčias didesniame mieste ar vienuolynų bažnyčias titulo pasirinkimo iniciatyva priklausydavo dvasininkams – vienuoliams, vyskupui ar net klebonui. Bažnyčios titulo pasirinkimą įtakodavo ir gautos naujos relikvijos, kartais net visai atsitiktinai gauti atlaidai galėjo lemti vėlesnius bažnyčios titulų pasikeitimus.²⁶² Ukmergės dekanato bažnyčių titulų pažinimas leidžia išskirti labiausiai gerbiamus šventuosius regione, kurie buvo paplitę ne tik bažnyčių tituluose, bet parapijose tarp parapijiečių.

Šventųjų kulto tendencijos bažnyčių tituluose įvairios. Pasitaikydavo, kad bažnyčių titulai keisdavosi. Kai kuriais atvejais numanoma, kad titulas buvęs iš pat pradžių, nors šaltiniuose jie paminėti gerokai vėliau. Pasak M. Paknio, itin atsargiai reikia vertinti „tradiciškai pirmaisiais“ laikomus titulus. Šventųjų kaita bažnyčių tituluose pastebima papildomai arba iš naujo funduojant bažnyčią.²⁶³ Paminėtina, kad bažnyčiai suteikiamas titulas rodo iniciatorių prielankumą konkreitiems šventiesiems.

Istoriko tyrinėjimai leidžia daryti išvadą, kad 1514 m. Anykščių bažnyčios titulas buvo Šv. Mato,²⁶⁴ kuris išliko iki XVIII a. pabaigos. 1441 m. Siesikų parapiinės bažnyčios titulas buvęs Šv. Jokūbo, Jurgio ir Šv. Kryžiaus,²⁶⁵ 1784 m. vizitacijoje pažymima, kad 1680 m. liepos 22 d.

²⁶⁰ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 872.

²⁶¹ M. Paknys, *Šventųjų kultai LDK XV – XVII a. pradžioje, Šventieji vyrai, šventosios moterys...*, p. 30.

²⁶² Ten pat, p. 31.

²⁶³ Ten pat, p. 32.

²⁶⁴ Ten pat, p. 82.

²⁶⁵ Ten pat, p. 65, 80-81.

vyskupas Mikalojus Slupskis konsekrovo bažnyčią suteikdamas jai Šv. Baltramiejaus titulą.²⁶⁶ Ramygalos parapiinės bažnyčios titulas 1519 m. buvęs Šv. Jono Krikštytojo,²⁶⁷ tokį mini ir nagrinėtas šaltinis. Traupyje bažnyčia funduota 1515 m. ji buvo pavadinta Šv. Onos,²⁶⁸ *Lietuvos katalikų bažnyčios žinyne* teigiama, kad 1515 m. vyskupas Albertas Radvila konsekrovo bažnyčią suteikdamas jai Šv. Mikalojaus titulą,²⁶⁹ tačiau 1784 m. vizitacijoje teigiama, kad 1730 m. bažnyčiai suteiktas Šv. Onos titulas.²⁷⁰ Pateikti pavyzdžiai tik patvirtina, kad bažnyčios titulų kaitai turėjo įtakos fondatoriai ir tik retais atvejais bažnyčios titulas išliko nepakitęs.

Remiantis 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija galima kalbėti apie kai kurių bažnyčių konsekrovimo datą bei asmenį: 1662 m. Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras konsekrovo Kėdainių bažnyčią suteikdamas jai Švč. Trejybės ir Šv. Jurgio titulą.²⁷¹ Vyskupas M. Slupskis 1678 m. konsekrovo Raguvos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų²⁷² o 1680 m. Siesikų parapiinę bažnyčią suteikdamas jai Šv. Baltramiejaus titulą. Paminėtina, kad pirmasis šios bažnyčios fundatorius buvo Baltramiejus Urbonavičius, tad šios bažnyčios titulą galima sieti su fundatoriumi.²⁷³ 1780 m. Juozas Kazimieras Korvinas Kosakovskis²⁷⁴ konsekrovo Žeimių parapiinę bažnyčią, suteikdamas Švč. Mergelės Marijos Užgimimo titulą.²⁷⁵ Minėtos konsekracijų datos leidžia teigti, kad bažnyčių konsekrovimas buvo paplitęs XVII a. antrojoje pusėje, atgavus bažnyčias iš protestantų. Taigi konsekracija buvo savotiška katalikiškų maldos namų apsauga.

Apie kitų parapijų konsekracijas 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija informacijos nepateikia. Pastebėta, kad kai kurių parapijų vizitacijose pažymima, kad bažnyčia ne konsekruota, o šventinta. 1757 m. Deltuvos bažnyčią pašventino tuometinis Ukmergės dekanato dekanatas Antanas Žukas,²⁷⁶ 1782 m. Šėtos parapiinę bažnyčią pašventino tuometinis Ukmergės dekanas Juozapas Zabielskis.²⁷⁷ Minėtų, o taip pat Apytalaukio,²⁷⁸ Ukmergės²⁷⁹ parapijų bažnyčios iki 1784 m. nebuvo konsekruotos. Tai rodo fundatorių bei dvasininkų pasyvumą tvirtinant šių parapiinių bažnyčių religinę poziciją Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste.

²⁶⁶ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

²⁶⁷ M. Paknys, Šventųjų kultai LDK XV – XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys...*, p. 80.

²⁶⁸ Ten pat, p. 66.

²⁶⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 293.

²⁷⁰ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

²⁷¹ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²⁷² Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90v.

²⁷³ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

²⁷⁴ Juozas Kazimieras Korvinas Kosakovskis (*Jozef Kazimierz z Korwin Kossakowski*, 1738-1794). Nuo 1765 m. Vilniaus katedros kapitulos prelatas kostošius. 1775 m. kovo 13 d. naujasis popiežius Pijus VI (1775-1799) bule patvirtino prelatą J. K. Kosakovskį ne tik tituliniu Cinos vyskupu, bet kartu ir pirmuoju Vilniaus diecezijos Trakų sufraganu. 1775 m. gegužės 18 d. Lietuvos ir Lenkijos valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis vyskupą nominavo ir didžiuoju LDK raštininku. V. Dolinskas, Kaunas – vyskupijos centras..., *Dienovidis*, nr. 1/2 (491-492), 2002, p. 13.

²⁷⁵ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

²⁷⁶ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55.

²⁷⁷ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62.

²⁷⁸ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49-54v.

²⁷⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3-7.

Ukmergės dekanato bažnyčių tituluose dažniausiai galima sutikti Švč. Trejybės kultą (Deltuva, Kėdainiai, Šėta, Troškūnai, Vadokliai, Vidiškiai). Dažnai sutinkamas ir Švč. Mergelės Marijos kultas – Pagiriuose Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo, Pumpėnuose Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Raguvos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų, Žeimiuose Švč. Mergelės Marijos Užgimimo. Dažnai bažnyčios buvo vadinamos ir Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus vardu – Apytalaukis, Senasis Panevėžys, Ukmergė (tik Šv. Apaštalo Petro). Rečiau tarp bažnyčios titulu galima aptikti Šv. Jono Krikštytojo (Kavarskas, Ramygala), Šv. Jurgio (Kėdainiai, Kurkliai) etc. šventųjų kultus.²⁸⁰ Panašios šventųjų vyravimo kulto tendencijos XVIII a. pabaigoje pastebimos ir Kauno dekanato bažnyčių tituluose. Reiktų pastebėti, kad minėto dekanato bažnyčių titulai dažnai būdavo sudėtiniai, pvz. Semeliškių parapijos Kristaus Kūno, Šv. Lauryno ir Šv. Kotrynos bažnyčia,²⁸¹ Žiežmarių parapijos Šventųjų apaštalo Jokūbo Vyresniojo ir Zigmanto bažnyčia,²⁸² Žaslių Mergelės Marijos Škaplierinės ir Šv. Jurgio parapiinė bažnyčia²⁸³ etc. Ukmergės dekanate XVIII a. pabaigoje sudėtinis bažnyčios titulo įvardijimas pastebimas tik Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacijoje – Kėdainių Švč. Trejybės ir Šv. Jurgio bažnyčia.²⁸⁴ Bažnyčios titulo šventasis itin svarbus, kadangi jis buvo parapijiečių ir parapijos pagrindinis globėjas.

7.2. Altoriai ir altarijos

Altorius – krikščionių bažnyčioje yra šventa vieta su tam tikros formos stalu – mensa.²⁸⁵ Prie jo kunigas meldžiasi ir aukoja šv. Mišių auką. Pradėjus statyti bažnyčias, altorius tapo svarbiausia jų dalimi.²⁸⁶ Altarija – tai altorius, prie kurio pritvirtinta beneficija. Anksčiau kiekvienai altarijai buvo paskirtas kunigas, kurį dažniausiai skirdavo vyskupas arba tiesiog altarijos fundatorius, kurį vyskupas turėdavo patvirtinti. Altaristas laikydavo tik šv. Mišias. Altarijos buvusios kažkur bažnyčios erdvėje, tačiau tai nebuvo pagrindinis altorius.²⁸⁷ Norėdami užsitikrinti sau amžinąjį išganymą, bajorai asmeninėmis lėšomis funduodavo altorius, altarijas. Altarijų steigimas rodė bendrą fundacinį gyventojų aktyvumą, norą įsteigti nuolatinę vietą, prie kurios būtų laikomos šv. Mišios už fundatorių ir jo giminę. Altarijų steigimas liudija ir apie krikščionybės paplitimą krašte apskritai.²⁸⁸

Altorių ir altarijų steigimas įkūnija pamaldumą šventiesiems, o tai yra vienas iš esminių katalikybės bruožų ir svarbus krikščioniškąja pasaulėžiūra persmelktos visuomenės kasdieninio

²⁸⁰ Žiūr. 2 priedą, *Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai*.

²⁸¹ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 159.

²⁸² *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 189.

²⁸³ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 247.

²⁸⁴ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²⁸⁵ *Mensa* (lot. stalas). Stalo skrynios ar sarkofago pavidalo svarbiausia altoriaus dalis, dažniausiai iš marmuro ar akmens. *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 202.

²⁸⁶ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 20.

²⁸⁷ Dėkoju VDU teologijos fakulteto doc. dr. Algimantui Kajackui už pagalbą išsiaiškinant altarijos sąvoką.

²⁸⁸ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 74.

gyvenimo aspektas. Šventųjų kulto pažinimas bažnyčiose leistų geriau pažinti vieną iš esminių procesų Lietuvos istorijoje – christianizaciją, nes kultas, kaip praktinis religijos aspektas, yra vienas rodiklių, atspindinčių krikščionybės įsitvirtinimo visuomenėje lygį ir pobūdį.²⁸⁹ Šaltiniai nenurodo intencijų kodėl pasirenkamas vieno ar kito šventojo dominavimas bažnyčios altoriuose bei altarijose. Galima manyti, kad šventojo pasirinkimą įtakojo geradarių fundatoriaus motyvas.

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje bažnyčių altorių aprašymai skiriasi savo apimtimi, o kartu ir pateikiamos informacijos kiekiu. Minėtoje vizitacijoje menkai akcentuotinas Kėdainių parapiinės bažnyčios altorių aprašymas, kuriame pažymima, kad bažnyčioje yra šeši altoriai, pagrindinis altorius yra Šv. Jurgio. Kiti bažnyčioje buvę altoriai nedetalizuojami.²⁹⁰ Dar skurdesni duomenys yra apie Senojo Panevėžio bažnyčios altorius. Šaltinyje pažymima, kad jų yra trys, tačiau detalesnių altorių aprašymų nėra.²⁹¹ Dažniausiai Ukmergės dekanato bažnyčiose buvę altoriai mediniai, drožėjų darbo. Mensa mūrinė, dengta dažytais lentomis, rečiau mensa buvusi medinė, kaip ir altorius, medžio raižytojų darbo.

Garbingiausia vieta bažnyčioje atitekdavo pagrindiniam – centriniam altoriui. Pagrindinius altorius, dažniausiai būdavo dviejų tarpinių. Tokius altorius turi beveik kiekviena Ukmergės dekanato bažnyčia išskyrus Pumpėnų²⁹² ir Ramygalos. Pastarosios vizitacijoje pažymima, kad bažnyčioje altorių nėra, tik paveikslai ir viena altarija funduota Andriaus Gieduškos (*Gieduszki*). Altarija buvo funduota neseniai, (data šaltinyje nenurodoma) kartu su klebonija. Prie altarijos du kartus per savaitę laikomos šv. Mišios už jos fundatorių (šaltinyje altaristas neįvardijamas).²⁹³ 1784 m. Šv. Dominyko altarija buvusi ir Šėtos parapijoje, kurios fundatoriumi buvo Domininkas Bogušas (*Bohusza*). Fundacijos dydis buvo 1000 talerių. Šaltinyje teigiama, kad fundatorius altarijos išlaikymui skiria po 400 auksinų. Prie altarijos trečiadieniais ir penktadieniais laikomos šv. Mišios už fundatorių ir jo šeimą.²⁹⁴ Apytalaukio parapiinėje bažnyčioje taip pat buvusi altarija, funduota 1699 m. Ipolito Zavišos (*Zawisza*).²⁹⁵

Beveik visada pagrindinio altoriaus viename iš tarpinių šventasis sutapdavo su bažnyčios titulo šventuoju (altorių ir bažnyčių titulų sutapimas žymimas *kursyvu*). Tai patvirtina Anykščių (Šv. Apaštalo Mato ir Šv. Kazimiero altorius),²⁹⁶ Deltuvos (Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos ir Švč. Trejybės altorius),²⁹⁷ Kėdainių (Šv. Jurgio),²⁹⁸ Kurklių (Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Jurgio),²⁹⁹

²⁸⁹ D. Streikuvienė, Šv. Juozapo kultas Lietuvoje..., p. 87.

²⁹⁰ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²⁹¹ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76.

²⁹² Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

²⁹³ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68.

²⁹⁴ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62v.

²⁹⁵ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49.

²⁹⁶ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103v.

²⁹⁷ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55v.

²⁹⁸ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

²⁹⁹ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

Naujamiesčio (Šv. Kazimiero ir Šv. Mato),³⁰⁰ Pagirių (Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos ir Šv. Kotrynos).³⁰¹ Šėtos (Švč. Trejybės ir Šv. Jono Krikštytojo),³⁰² Žeimių (Švč. Mergelės Marijos Gimimo ir Šv. Dominyko).³⁰³ Ukmergės (Viešpaties Jėzaus prie plakimo stulpo atvaizdas ir Šv. Petro Apaštalo).³⁰⁴ Kavarsko (Šv. Jono Krikštytojo ir Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu Jėzumi ant rankų)³⁰⁵ centriniai bažnyčių altoriai. Bažnyčiose, kuriose centrinis altorius buvo tik vieno tarpsnio, taip pat galima pastebėti minėtą tendenciją: Raguvos (Švč. Mergelės Marijos),³⁰⁶ Traupio (Šv. Onos),³⁰⁷ Troškūnų (Švč. Trejybės),³⁰⁸ Vidiškių (Švč. Trejybės).³⁰⁹

Kaip minėta, centrinių altorių aprašymai šaltinyje skiriasi. Prie išsamesnių aprašymų galima priskirti Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacijoje aptiktą altoriaus aprašymą, kuriame pažymima, kad altorius staliaus darbo, dviejų tarpsnių, keturių atramų (kolonų), kolonos raudono marmuro, altoriaus statulos tapytos, cimborija staliaus darbo. Šio altoriaus tarpsnis, kuriame vaizduojama Švč. Mergelė Marija su kūdikiu Jėzumi ant rankų, siekia 1538 m., būtent tada Kavarsko bažnyčią fundavo Trakų vaivada Jurgis Astikaitis. Vizitacijoje pažymima, kad altorius yra labai žmonių mėgstamas.³¹⁰ Nors šaltinyje nutylinas šio altoriaus pirmasis fundatorius, tačiau galima manyti, kad prie pirmosios šio altoriaus fundacijos prisidėjo minėtas Trakų vaivada. Šaltinyje pateikiamas išskirtinis Ukmergės parapiinės bažnyčios pagrindinio altoriaus aprašymas. „Didžiojo altoriaus apatinėje dalyje – Viešpaties Jėzaus prie plakimo stulpo atvaizdas, ir ant drobės nutapytas Šv. Petro Apaštalo atvaizdas. Šonuose yra raižytos Šv. Petro ir Pauliaus Apaštalų statulos. Viršutinėje altoriaus dalyje – Jėzaus širdis, taip pat išdrožta, paausiuota. Didžiajame altoriuje yra iš vidaus paausiuota cimborija, užrakinama iš viršaus. Kiekviename altoriuje yra kilnojamas altorelis.“³¹¹ Pastebima, kad dažnai didieji – centriniai altoriai būdavo aptverti tvorele.

Itin vertingų altorių Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis aptikti nepavyko. Dažnai minint altorius nurodomas tik jų skaičius bažnyčioje, pavadinimai. Kartais pažymima viena ar kita altoriaus detalė, kurioje galima aptikti brangiųjų metalų apraiškų (Apytalaukio bažnyčios didžiajame altoriuje prie Kristaus kančios paveikslu prikabinėti 6 auksiniai votai).³¹² Žeimių didysis altorius dekoruotas sidabru, kuriuo padengti Marijos ir Jėzaus rūbai bei karūnos. Jose buvo perlų bei

³⁰⁰ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79.

³⁰¹ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95.

³⁰² Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62v.

³⁰³ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31-31v.

³⁰⁴ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

³⁰⁵ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8-9.

³⁰⁶ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

³⁰⁷ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

³⁰⁸ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

³⁰⁹ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22.

³¹⁰ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8-9.

³¹¹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

³¹² Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49.

kitų puošmenų.³¹³ Pagirių bažnyčios pagrindinis altorius tapytas. Jo rėmai ir vaizduojamos Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos suknelė puošta sidabru.³¹⁴ Didžiajame altoriuje patalpintas Marijos paveikslas padovanotas bažnyčiai vieno Vilniaus kapitulos kanauninko. Pirmoji bažnyčia, įsteigta 1626 m., Šiaurės karo metu buvo sudeginta švedų. Po gaisro minėtasis Marijos paveikslas rastas visiškai sveikas, pakabintas ant medžio, tik jo rėmai buvo apdege. 1742 m. kun. I. Penkoševskio pastangomis, buvo pastatyta nauja bažnyčia ir joje patalpintas minėtasis paveikslas. Švedų sudegintos bažnyčios atminčiai paveikslas įrengtas naujos bažnyčios didžiajame altoriuje.³¹⁵

Daugumos Ukmergės dekanato bažnyčių altorių tam tikri elementai (Mergelės Marijos suknelė, Jėzaus širdis, kryžius, šventųjų karūnos etc.) dekoruoti auksu ar sidabru. Retais atvejais vizitacijoje akcentuotina altorių būklė – Taujėnų bažnyčioje yra trys altoriai, o ketvirtas senas,³¹⁶ Traupio parapijėje bažnyčioje yra penki nauji altoriai, medžio drožėjų darbo.³¹⁷ Galima manyti, kad daugelyje Ukmergės dekanato bažnyčių altoriai buvo geros būklės, kadangi bažnyčios XVIII a.³¹⁸ buvo sulaukusios pakartotinės fundacijos, kurių metu galėjo būti funduoti ar restauruoti ir altoriai.

Atskirus altorius bažnyčiose turėjo ir parapijoje veikusios brolijos. Anykščių Šv. Onos brolija bažnyčioje administravo Šv. Onos altorių.³¹⁹ Deltuvos parapijos bažnyčioje Šv. Rožančiaus brolija turėjo dviejų tarpinių altorių – Švč. Mergelės Marijos ir Jėzaus.³²⁰ Kavarsko parapijoje buvusios dvi brolijos Šv. Juozapo ir Šv. Rožančiaus, tačiau tik Šv. Juozapo brolija jau 30 metų turėjo savo Šv. Juozapo altorių bažnyčioje.³²¹ Kurklių bažnyčioje Šv. Škaplieriaus brolija savo žinioje turėjo du altorius – Šv. Apolonijos ir Švč. Mergelės Marijos.³²² Pagirių Šv. Rožančiaus brolija turėjo taip pat du altorius, tačiau kokius – šaltinis nepažymi.³²³ Šv. Rožančiaus brolija Vidiškiuose turėjo net du altorius – Švč. Mergelės ir Švč. Trejybės.³²⁴ Žeimių Švč. Dievo Motinos Marijos brolijos žinioje buvo bažnyčioje esantis Dievo Motinos Marijos altorius.³²⁵ Taigi brolijos pasižymėjo šventųjų garbinimo įvairove, kurių kiekvienas išryškindavo atskiras tikėjimo tiesas ir gyvenimiškas vertybes. Kitų parapijų brolijos altorių bažnyčiose neaptarnavo. Manoma, kad tam turėjo įtakos materialinė brolijos padėtis. Paminėtina, kad turėtus altorius brolijos puošdavo, prie jų laikydavo šv. Mišias.³²⁶

³¹³ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

³¹⁴ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95.

³¹⁵ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 336.

³¹⁶ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

³¹⁷ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

³¹⁸ Žiūr. 2 priedą, *Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai*.

³¹⁹ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

³²⁰ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55v, 59.

³²¹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 9, 13v.

³²² Kurklių bažnyčios vizitacija 1782 m..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24v, 27.

³²³ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95v, 97v.

³²⁴ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22, 23v.

³²⁵ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

³²⁶ Plačiau apie brolijų veiklą žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose, poskyryje Brolijos*.

Pastebima, kad Ukmergės dekanato bažnyčių altoriuose tarp šventųjų labiausiai buvo paplitęs Švč. Mergelės Marijos kultas. XVIII a. pabaigoje Švč. Mergelės Marijos kultas vyrauja daugiau nei trečdalyje Ukmergės dekanato bažnyčių altoriuose. Jis buvo kelių tipų, tačiau dažniausiai pasitaikydavo Švč. Mergelės Marijos, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos ir Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės altorių. Švč. Mergelės Marijos, Dievo Motinos Marijos altorių reikšmę būtų galima paaiškinti taip: „Švč. Mergelė Marija, Dievo Motina, Jėzaus Kristaus Motina krikščioniškoje doktrinoje – žemiškoji Jėzaus Kristaus Motina. Marijos gerbimo tendencijomis ne kartą priešinosi patys krikščionių rašytojai, bet, kilus diskusijoms, Marijos kultas tik dar labiau sustiprėdavo.³²⁷ Švč. Mergelė Marija atliko savotišką ištikimiausios užtarėjos vaidmenį.“³²⁸ Marijos garbinimas Lietuvoje juntamas nuo Lietuvos krikšto yra tampriai suaugęs su Vytauto vardu. Vytautas savo vainikavimui buvo pasirinkęs Marijos Garbinimo šventę (rugsėjo 8 d.).³²⁹ Nuo XVI a. antrosios pusės labai išaugo Marijos Motinos ir Mergelės kultas, tampantis viso katalikiškojo kulto centru.³³⁰

Gausiai Ukmergės dekanato bažnyčiose vyravo ir Šv. Jėzaus kultas (Šv. Jėzaus ant kryžiaus, Švč. Jėzaus Širdies). Šio kulto garbinimas pastebimas daugiau nei penktadalyje Ukmergės dekanato bažnyčių altoriuose. Tokia tendencija nestebina, kadangi Jėzus Kristus Dievo Sūnus, antrasis Švenčiausiosios Trejybės asmuo, krikščionybės įkūrėjas, svarbiausias visų laikų religinėje dailėje vaizduojamas asmuo.³³¹

Rečiau buvo garbinamas Šv. Kazimieras – Lietuvos globėjas, kuris tikintiesiems siejosi su stebukladariu, pamaldumu bei dora,³³² pasižymėjo nuoširdumu, gerumu, nepaprasta artimo meile.³³³ Paminėtina, kad pats Šv. Kazimieras buvo didelis Marijos garbintojas.³³⁴ Kaip pastebi Z. Ivinskis Šv. Kazimiero reikšmė lietuvių tautai sustiprėjo religinio atgimimo metu t.y. XVII a. pradžioje.³³⁵ Taigi, jo kultas prisidėjo prie religinės vienybės. Nors Šv. Kazimieras ir buvo Lietuvos globėjas, tačiau tenka pripažinti, kad Ukmergės dekanate nebuvo nei vienos bažnyčios tituluotos minėto šventojo vardu, taip pat nei vienos brolijos.³³⁶ Tik reiktų paminėti, kad 1729 m. Lietuvos vienuoliai bernardinai, sudarydami savo skirtingą nuo Lenkijos provinciją, ją pavadino Šv. Kazimiero

³²⁷ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 183.

³²⁸ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 102.

³²⁹ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 220-222.

³³⁰ I. Vaišvilaitė, *Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje, Šventieji vyrai, šventosios moterys...*, p. 126.

³³¹ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 107-110.

³³² Ten pat, p. 152-154.

³³³ P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras...*, p. 69.

³³⁴ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras...*, p. 182.

³³⁵ Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 607.

³³⁶ Plačiau žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose*, poskyryje *Brolijos*.

vardu.³³⁷ Šv. Kazimiero kultas Ukmergės dekanato parapišose bažnyčiose reiškėsi tik bažnytiniuose altoriuose.

Šv. Pranciškus siejamas su gyvūnų globa, kuri itin aktuali buvo kaimo žmonėms. Švč. Trejybė – svarbiausia krikščionybės dogma, kuri grindžia Dievo triasmeniškumą: Dievas Tėvas, Dievas Sūnus, Dievas Šventoji Dvasia.³³⁸ Nepamiršta buvo ir Šv. Kotryna – mokinių ir mokyklų globėja.³³⁹ Šv. Antanas – atsiskyrėlis, gerbiamas kaip pirmųjų vienuolių bendruomenių įkūrėjas. Liaudyje tikima, kad Šv. Antanas apsaugo nuo ugnies, maro, naminių gyvulių ligų, globoja kauliaganius ir mėsininkus.³⁴⁰ Šv. Jonas Krikštytojas primena, kad kiekvienas Kristaus mokinys privalo žinoti, kokią misiją jam Dievas yra paskyręs šioje žemėje ir ją šventai vykdyti.³⁴¹ Šv. Juozapas – Švč. Mergelės Marijos sužadėtinis ir Jėzaus Kristaus tėvis. Šeimos, Katalikų bažnyčios globėjas.³⁴² Šv. Juozapas buvo šeimos ir santuokos globėjas, auklėtojų, vaikų, našlaičių užtarėjas.³⁴³

Žinoma, altoriuose vyravusių šventųjų kulto tendencijų kaitą įtakojo Rytų ir/ar Vakarų tradicijos bei vietinių dvarų, miestelių savininkų kaita, bažnyčių perstatymai. Paminėtina, kad bažnyčių fundatoriai paprastai labai mėgdavo save įsiamžinti viename iš bažnyčios altorių, kuriam suteikdavo tokį pat titulą, koks buvo jų vardas. Tai pastebima Pagirių parapišoje bažnyčioje, kurioje sutinkamas Šv. Jono Krikštytojo altorius (vienas iš pirmųjų bažnyčios fundatorių buvo Jonas Bialozoras),³⁴⁴ šaltinyje pažymima, kad Raguvos parapišoje bažnyčioje vienas iš keturių altorių yra Šv. Mykolo Arkangelo. Manoma, kad šio altoriaus įsteigimą galima sieti su 1745 m. bažnyčios fundatoriumi kun. Mykolu Gulbinausku.³⁴⁵ 1784 m. vizitacijos duomenimis Ukmergės bažnyčioje yra Šv. Antano altorius, kurio buvimą kaip parapijiečių padėką galima susieti su 1764 m. bažnyčios fundatoriumi kun. Antanu Žuku.³⁴⁶ 1781 m. Anupro Bialozoro funduotoje Vadoklių parapišoje bažnyčioje aptinkamas Šv. Anupro altorius.³⁴⁷ Žemiuose Šv. Andriaus altorius buvo įrengtas iš parapijiečių aukų bažnyčiai kaip padėka dvasininkui Andriui Medekšai, kuris pakartotinai 1720 m. savo lėšomis fundavo Žemiu bažnyčią.³⁴⁸

³³⁷ P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras...*, p. 123.

³³⁸ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 294-295.

³³⁹ Ten pat, p. 160-161.

³⁴⁰ Ten pat, p. 26-27.

³⁴¹ S. Tamkevičius, Arkivyskupo tekstai, http://kaunas.lcn.lt/08/arkivtekstai/html/2004_birzelio-24.html [žiūrėta: 2009-02-19]

³⁴² D. Streikuvienė, Šv. Juozapo kultas Lietuvoje..., p. 92-93; *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 128, 145.

³⁴³ D. Streikuvienė, Šv. Juozapo kultas Lietuvoje..., p. 111.

³⁴⁴ Pagirių parapišos bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95-95v.

³⁴⁵ Raguvos parapišos bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90.

³⁴⁶ Ukmergės parapišos bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

³⁴⁷ Vadoklių parapišos bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88.

³⁴⁸ I. Stundytė, *Žemiu parapijos mikroistorija...*, p. 25.

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis vienoje bažnyčioje vidutiniškai buvo 3 – 4 altoriai.³⁴⁹ Remiantis 1782 m. Kauno dekanato vizitacija galima pastebėti, kad čia vienoje bažnyčioje buvo 5 – 6 altoriai.³⁵⁰ Kadangi altoriai dažniausiai turėjo fundatorius, tad jų paplitimą dekanatuose galima sieti su jais. Tokiu atveju reiktų pažymėti, kad Kauno pavieto dvarininkai, bajorai intensyviau fundavo Kauno dekanato parapijų bažnyčių altorius nei Ukmergės. Dėlto XVIII a. pabaigoje Kauno dekanato bažnyčios buvo turtingesnės altoriais.

Aptarus šventųjų kulto vyravimą Ukmergės dekanato bažnyčiose 1784 m., galima teigti, kad vyravo šie šventųjų altoriai: *Švč. Mergelės Marijos, Šv. Jėzaus, Šv. Kazimiero, Šv. Pranciškaus, Švč. Trejybės, Šv. Kotrynos, Šv. Antano, Šv. Jono Krikštytojo, Šv. Juozapo, Šv. Onos, Šv. Jurgio, Šv. Petro ir Povilo, Šv. Apaštalo Mato, Šv. Andriaus* etc. Bažnyčių altoriuose sutinkama 22 skirtingi šventųjų paminėjimai. Didelis akstinas kultui plisti buvo jo vardu tituluojamų bažnyčių atsiradimas. Dažnai bažnyčiose titulo šventasis sutapdavo su altorių šventuoju.

Visgi reiktų išskirti *Švč. Mergelės Marijos* kultą, kuris buvo labiausiai paplitęs dekanate. Tai visiškai natūralu, kadangi vėlyvaisiais viduramžiais itin išplito *Švč. Mergelės Marijos* garbinimas. XVII a. yra tikrasis šimtmetis Lietuvoje, kada Marijos garbinimas buvo įvestas į aiškias vėžes, kuriomis jis reiškėsi ne tik XVIII a., bet ir vėlesniais šimtmečiais.³⁵¹ Paminėtina, kad Marijos kultas Lietuvoje formavosi veikiamas dviejų lygiaverčių tradicijų – Rytų ir Vakarų. Kuri jų įtakingesnė, tiksliai pasakyti, žinoma, neįmanoma, bet atrodo, kad dar XV a. stipresnė buvo stačiatikiškoji, gyvavusi greta jau kelis šimtus metų.³⁵² Tai, kad *Švč. Mergelės Marijos* kultas Ukmergės dekanato bažnyčiose buvo stiprus, patvirtina altorių gausa garbinanti šios šventosios kultą.

8. UKMERGĖS DEKANATO DVASININKAI

8.1. Klebonas

Pagrindinis parapijos šeimininkas buvo klebonas, nuo kurio sugebėjimų bei veiklos priklausė ne tik parapijos gyvenimas, bet ir gyventojų nuostatos įvairiais visuomeniniais, politiniais klausimais.³⁵³ Valstybėje klebonai glaudžiai bendravo su visais gyventojų sluoksniais, formavo jų dvasinį pasaulį, tarpusavio santykius, požiūrį į valstybinių įsipareigojimų vykdymą.³⁵⁴ Klebonų pasirinkimas ir skyrimas į parapijas priklausė nuo kelių veiksnių. Vienas svarbiausių buvo patronato

³⁴⁹ 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3-112v.

³⁵⁰ *Vyskupo Ignato Jokūbo Masalskio...*, p. 2-571.

³⁵¹ Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 594.

³⁵² B. R. Vitkauskienė, Marijos kultas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 331.

³⁵³ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 145, 154.

³⁵⁴ V. Kamuntavičienė, Valdovo patronatas ir katalikų bažnyčios pareigūnai..., p. 78.

teisė.³⁵⁵ Bažnyčios fundatorius pagal patronatą iš vyskupo įgydavo teisę skirti funduotos bažnyčios kleboną, tačiau bajoro skirtas klebonas ne visuomet buvo tinkamas, kadangi bajorija žiūrėjo savų turtinių interesų, kad jų funduotų bažnyčių pajamos neišslystų iš jų rankų, tad ne visuomet buvo skiriamas tinkamas asmuo. Paskirtas pareigas bažnytiniai pareigūnai, kaip ir valstybės tarnautojai, dažniausiai eidavo iki pat mirties.³⁵⁶ Nagrinėtoje vizitacijoje kunigų skyrimas nedetalizuojamas.

Dvasininkų skyrimui turėjo didelę įtaką jų moralinis autoritetas apie kurį ankstyvuoju laikotarpiu beveik nieko negalima pasakyti. Pasak V. Kamuntavičienės, iš klebonų reikalauta laikytis celibato, gerai atlikti savo ganytojiškas pareigas, reziduoti parapijoje. Klebonai privalėjo nešioti tonzūras,³⁵⁷ skusti barzdas, trumpai kirpti plaukus, dėvėti juodas sutanas, negalėjo nešiotis ginklo, prieš valgį ir po privalėjo melstis, – taip buvo reglamentuoti aprangos, higienos ir etiketo dalykai.³⁵⁸ Paminėtina, kad 1607 m. Gniezno arkivyskupas Bernardas Maciejovskis išleido ilgą laišką klebonams *Epistola pastoralis ad parochos*, kuris ilgam pasiliko ir Lietuvos klebonų pareigū vadovu. Minėtame laiške klebonams buvo duoti nurodymai, kaip sakyti pamokslus, kaip teikti sakramentus, kaip atlikti procesijas etc. reikalauta, kad klebonai nuolat gyventų savo parapijose, buvo surašyti nurodymai apie parapijos lankymą, špitolės tvarkymą, bažnytinių žemių valdymą.³⁵⁹ Moralumas, deramas elgesys buvo vienas pagrindinių reikalavimų, keliamų bažnytiniams pareigūnams.³⁶⁰ Vyskupo I. J. Masalskio supratimu klebonas turėjo būti ne tik moraliniu autoritetu, bet artimu ir brangiu žmogumi, didžiausiu autoritetu ir patarėju, parapijos gyvenimo organizatoriumi ir jos sergėtoju. Būtent tokį katalikiškos Apšvietos klebono tipą, turėjusį aktyviai veikti agrarinėje Lietuvos – Lenkijos Respublikos visuomenėje ir būti patikimu vyskupo vietininku kaimo vietovėse, XVIII a. antrojoje pusėje formavo Vilniaus vyskupas I. J. Masalskis.³⁶¹

Remiantis 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenis galima teigti, kad klebonų trūkumo dekanatui priklausiusiose parapijose nepastebėta. Beveik kiekvienos bažnyčios rezidavo klebonai.³⁶² Tik Vidiškių bažnyčios vizitacijoje apie klebono egzistavimą neužsimenama.³⁶³ Tikėtina, kad bažnyčią aptarnavo Ukmergės klebonas Ksaveras Bogušas, kadangi tuo metu Vidiškiai buvo Ukmergės parapijos filija. Kurklių, Pumpėnų, Troškūnų bažnyčias administravo vienuoliai, tad vyriausiasis dvasininkas parapijoje buvo iš jų tarpo. Dekanato kunigų –

³⁵⁵ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 145.

³⁵⁶ V. Kamuntavičienė, *Valdovo patronatas ir katalikų bažnyčios pareigūnai...*, p. 78-85.

³⁵⁷ *Tonzūra* (lot. tonsura) – įvairių religijų priėmimo į dvasininkų luomą apeiga – iškirpimas kuokštelio plaukų nuo viršugalvio. Katalikų Bažnyčioje šią apeigą atlikdavo vyskupas, teikdamas klierikams šventinimus. Tonzūra simbolizuoja erškėčių vainiką, atsiskyrimą nuo laikinų pasaulietišku dalykų ir primena apie tobulą gyvenimo būdą, derantį vienuoliams ir dvasininkams. *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 308.

³⁵⁸ V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai...*, p. 33-34.

³⁵⁹ Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 486.

³⁶⁰ V. Kamuntavičienė, *Valdovo patronatas ir katalikų bažnyčios pareigūnai...*, p. 87.

³⁶¹ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvietė...*, p. 94-94.

³⁶² Žiūr. 3 priedą, *Ukmergės dekanato dvasininkai*.

³⁶³ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22-23v.

bendruomenės avių ganytojų³⁶⁴ vidutinis amžius buvo apie 40 m. Jauniausias – Deltuvos parapijos klebonas Antanas Soroka 30 m., o vyriausias – Juozapas Zabielskis, Žeimių parapijos klebonas, Ukmergės dekanato dekanas, kuriam buvo 60 m. T. Kasabuła pažymi, kad 1788 m. Ukmergės dekanato dekanu paskirtas Pagirių parapijos klebonas Juozapas Vielička.³⁶⁵ Minėta, kad Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio laikotarpiu buvo privalomos metinės dekanatų vizitacijos, kurios iš dekanų reikalavo daug energijos ir sveikatos, kadangi dažnai reikėdavo įveikti nemenkus atstumus tarp parapijų.³⁶⁶ Galima manyti, kad XVIII a. 9 dešimtmečio antrojoje pusėje J. Zabielskis pasiprašė atleidžiamas iš varginančių dekanato pareigų. Viena svarbiausių atleidimo priežasčių galėjo būti įvardintas amžius.

Nagrinėtame šaltinyje retais atvejais pažymėta dvasininko kilmė. Bajorų kilmės įvardijamas Kavarsko parapijos klebonas Mykolas Aloyzas Lubortas Kolyška³⁶⁷ bei Pagirių parapijos klebonas Juozapas Vielička.³⁶⁸ Deltuvos parapijos klebonas A. Soroka esąs garbingos kilmės.³⁶⁹ Kitų Ukmergės dekanato dvasininkų kilmė neakcentuojama. Lenkų istorikas S. Litak atlikęs tyrimus, kuriuose stengėsi išsiaiškinti Lietuvos – Lenkijos dvasininkų kilmę, daro prielaidą teigdamas, kad daugelis dvasininkų buvę bajoriškos kilmės, nors šaltiniai to ir nenurodo.³⁷⁰ Taigi tikėtina, kad ne tik minėti, bet ir kiti dekanato klebonai galėjo būti bajoriškos kilmės. Dauguma dvasininkų kilę iš Ukmergės pavieto.³⁷¹

Krikščionybės pradžioje didžiausią Lietuvoje dirbusių dvasininkų dalį sudarė iš Lenkijos atvykę kunigai, tik vėliau ima didėti vietinių, baigusią studijas Lenkijoje, kunigų skaičius.³⁷² Nagrinėto šaltinio duomenimis visi Ukmergės dekanato dvasininkai – mokslus baigę Lietuvoje, dažniausiai Vilniaus vyskupijos seminarijoje ar Išganytojo Kalno (*in Monte Salvatoris*)³⁷³ seminarijoje, Vilniuje. Reiktų išskirti Anykščių parapijos kleboną Adomą Naruševičių, kuris mokslus baigė Jėzuitų gimnazijoje,³⁷⁴ o Raguvos parapiinės bažnyčios klebonas Martynas Straševičius – Varnių seminarijoje, Žemaitijos vyskupijoje.³⁷⁵ Pažymėtina, kad dvasininkai buvo vieni iš labiausiai išsilavinusių gyventojų sluoksnių. Tai sąlygojo Gniezno arkivyskupo Bernardo Maciejovskio ganytojiškas laiškas, kuriame buvo rašoma, kad mažiesiems šventinimams gauti reikalaujama mokėti skaityti ir rašyti lotyniškai, žinoti mažąjį katekizmą, o aukštiesiems

³⁶⁴ Ulrich im Hof, Švietimo epochos Europa, Vilnius, 1996, p. 37.

³⁶⁵ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, s. 184.

³⁶⁶ Ten pat, s. 186.

³⁶⁷ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

³⁶⁸ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 97v.

³⁶⁹ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 59.

³⁷⁰ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 152.

³⁷¹ Žiūr. 3 priedą, *Ukmergės dekanato dvasininkai*.

³⁷² M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 82.

³⁷³ Išganytojo Kalno vienuolynu buvo vadinamas misionierių vienuolynas Vilniuje. Misionieriai XVIII a. turėjo savą seminariją *internum*, vienuolijos reikmėms. Dėkoju VDU istorijos katedros profesoriui Zigmantui Kiaupai už pagalbą aiškinantis Išganytojo Kalno seminarijos ypatumus.

³⁷⁴ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

³⁷⁵ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

šventinimams buvo privaloma mokėti maldas iš brevijoriaus,³⁷⁶ būti susipažinusiems su mokslu apie sakramentus bei bažnytines apeigas ir sugebėti tai perteikti žmonėms, dalyti sakramentus.³⁷⁷

Šaltinyje apibūdinant Ukmergės dekanato klebonus dažnai minima ir jų iššventinimo į dvasininkus data, rečiau Katalikų Bažnyčios asmuo atlikęs iššventinimo į dvasininkus ceremonialą. Išsamiausiai iššventinimo klausimas akcentuojamas Kavarsko parapijos klebono aprašyme, kuriame teigiama, kad M. A. L. Kolyškas buvo iššventintas 1756 m. per Šv. Simoną (spalio 28 d.) Ukmergės dekanato ir klebono Liudviko³⁷⁸ Žuko su Vilniaus vyskupo Mykolas Jonas Zenkavičiaus pritarimu.³⁷⁹ Ukmergės parapijos klebonas K. Bogušas buvo iššventintas jėzuitų ordino³⁸⁰ (iššventinimo data ir aplinkybės šaltinyje nenurodomos). Iššventinti į dvasininkus galėdavo tik vyskupas ar jam pritarus ir leidus kitas dvasininkas. Dažniausiai Ukmergės dekanato klebonai buvo iššventinami sulaukę 21 – 25 metų amžiaus ar vyresni.

Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacijoje pažymima, kad tuometinis klebonas M. Straševičius į dvasininkus buvo iššventintas 1747 m., o vizitacijos surašymo metu jam buvę 54 m.³⁸¹ Pasak šaltinio M. Straševičius į kunigus iššventintas itin jaunas, vos sulaukęs 17 metų. Tačiau reiktų pažymėti, kad iššventinimams taikytas amžiaus cenzas. Pirmąją tonzūrą galėjo gauti 7 metų, mažuosius šventinimus – 12 m., subdiakonu galėjo tapti 22 m., diakonu – 23 m. ir kunigu – 25 m. Šiuos B. Maciejovskio nurodymus Vilniaus vyskupas Mikalojus Steponas Pacas 1682 m. perteikė savo ganytojiškame laiške.³⁸² Tikėtina, kad pažymint iššventinimo datą vizitacijoje padaryta klaida. Žinoma, galėjo būti padaryta išimtis ir leista tokiame jauname amžiuje tapti dvasininku.

1784 m. vizitacijoje aptariant parapijos kleboną buvo pažymimos ir jo pareigybės bei turėti titulai, kurie savotiškai nusakydavo klebono statusą Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste. Anykščių klebonas A. Naruševičius buvo vyskupo koadjutorius, Smolensko raštininkas ir Šv. Stanislavo ordino kavaliereus.³⁸³ M. A. L. Kolyšas buvo ne tik Kavarsko klebonas, bet ir Ukmergės dekanato prodekanas.³⁸⁴ Livonijos kanauninkais buvo Kėdainių klebonas Stanislovas Jokūbas Mingaila³⁸⁵ bei Žeimių klebonas J. Zabielskis.³⁸⁶ Naujamiesčio klebonas Antanas Šlagiera – Smolensko kanauninkas,³⁸⁷ Raguvos klebonas M. Štraševičius – Žemaitijos kanauninkas.³⁸⁸ Šėtos

³⁷⁶ *Brevijorius* (lot. breviarium) – katalikų dvasininkų liturginė knyga, skirta kasdieninėms maldoms ir apmąstymams. Sudaryta iš Senojo Testamento psalmių, religinių himnų, Naujojo Testamento ir Bažnyčios Tėvų raštų ištraukų. *Vyskupo Ignato Jokūbo Masalskio* (žodynėlis)..., p. 868-867.

³⁷⁷ V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai...*, p. 32.

³⁷⁸ Manoma, kad pažymint vardą vizitacijoje buvo padaryta klaida. Tuo metu Ukmergės dekanas ir klebonas buvo Antanas Žukas. Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

³⁷⁹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

³⁸⁰ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

³⁸¹ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

³⁸² V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai...*, p. 32.

³⁸³ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

³⁸⁴ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

³⁸⁵ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45.

³⁸⁶ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

³⁸⁷ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80v.

klebonas Sebastijonas Chžčonovičius – Kauno kanauninkas.³⁸⁹ Ukmergės parapijos klebonas K. Bogušas – Vilniaus konsistorijos koadjutorius.³⁹⁰

Šios dvasininkų pareigybės vaidino svarbų vaidmenį Katalikų Bažnyčios hierarchijoje. Paminėtina, kad Smolensko vyskupijos kapitulą, kaip ir Vilniaus, sudarė 6 prelatai ir 12 kanauninkų.³⁹¹ Vilniaus ir Smolensko kapitulos narius parinkdavo valdovas, o Žemaičių – vyskupas pritarus kapitulai.³⁹² V. Kamuntavičienė, remdamasi Andrzejumi Radzimińskiu teigia, kad kapitulos nariais dvasininkai tapdavo padedant protekcijoms, giminystės ryšiams.³⁹³ Kapitulų nariai, ypač kanauninkai dažnai tapdavo katalikiškaisiais sekretoriais. Šis titulas fiksuodavo dvasininko padarytą karjerą ir skatino kopti į aukštesnius postus.³⁹⁴ Žemaičių ir Smolensko kanauninkai siekė patekti į Vilniaus kapitulą, iš kurios atsiverdavo keliai net į vyskupus. Kitokio būdo dvasinei karjerai pasiekti praktiškai nebuvo. Vilniaus kapitulos nariai, ypač Vilniaus sufraganai, turėjo puikias vyskupo karjeros galimybes.³⁹⁵ Vilniaus katedros kapitulos prelatai arba kanauninkais dažniausiai būdavo turtingų ir prestižinių parapijų klebonai.³⁹⁶ Vilniaus konsistorijos koadjutorius dalyvaudavo vyskupijos susirinkime, kuriame buvo svarstomi bažnyčių valdymo klausimai. Koadjutorius turėjo padėti priimti sprendimus aukštesniems dvasininkams, kartais turėjo jų valdzios įgaliojimus.

Dvasininko pareigos dažniausiai siejasi ne tik su tam tikrais įsipareigojimais, turėtomis pareigybėmis, bet ir su beneficija. Pastaroji teikdavo pajamas dvasininkui, turėjo garantuoti jo išlaikymą.³⁹⁷ Įdomu tai, kad šaltinyje tik Taujėnų bažnyčios (Ukmergės filijos) vizitacijoje nurodomas klebono metinės algos dydis – 400 auksinų.³⁹⁸ Kitų Ukmergės dekanato klebonų pensijų dydis neakcentuojamas. Manoma, kad Ukmergės dvasininkų pagrindinis pajamų šaltinis – žemė, kadangi kiekviena Ukmergės dekanato bažnyčia turėjo savo žinioje daugiau ar mažiau žemės, valstiečių jai apdirbti.

Dažniausiai Ukmergės dekanato klebonai turėjo tik po vieną beneficiją, kadangi turėti daugiau nei vieną beneficiją buvo draudžiama, tačiau pasitaikydavo kai jų turėdavo kelias. Anykščių klebonas A. Naruševičius aptarnavo ne tik Anykščių, bet ir Cimkovičių (*Cimkowicze*) bei Nemenčinės (*Niemenczyn*) beneficijas.³⁹⁹ Naujamiesčio klebono A. Šlagieros žinioje buvo ir

---

³⁸⁸ Raguvo parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

³⁸⁹ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

³⁹⁰ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

³⁹¹ *Kanauninkas* (lot. *canonicus*) – aukštesnysis katalikų dvasininkas, kapitulos narys. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IX, Vilnius, 2006, p. 317-318.

³⁹² *Kapitula* (lot. *capitulum*) – kanauninkų grupė prie katedros, prie didžiųjų miesto bažnyčių. V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai...*, p. 35.

³⁹³ V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai...*, p. 36.

³⁹⁴ Ten pat, p. 51.

³⁹⁵ Ten pat, p. 36.

³⁹⁶ V. Dolinskas, Kaunas – vyskupijos centras..., *Dienovidis*, nr. 12 (490), 2001, p. 13-15.

³⁹⁷ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 83.

³⁹⁸ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 37.

³⁹⁹ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

Šeduvos (*Szadów*) beneficija, esanti Žemaitijos vyskupystėje.⁴⁰⁰ M. Straševičius, Ramygalos parapijos klebonas, aptarnavo Skuodo (*Szkudy*) beneficiją, Žemaitijos vyskupystėje.⁴⁰¹ Siesikų klebonas Juozapas Šukas taip pat turėjo beneficiją Žemaitijos vyskupystėje – Saločiai (*Salaty*).⁴⁰² Ukmergės dekanato dvasininkai administravo ne tik Vilniaus vyskupystėje esančias parapijas, bet dar turėjo ir Žemaitijos vyskupijoje aptarnaujamas beneficijas.

Pastebėta, kad kelių parapijų valdymo ypač siekdavo dvasininkai, kurie būdavo kilę iš turtingų bajorų šeimų: jiems nesinorėdavo būti mažesnių žemės plotų valdytojais nei kad būdavo jų tėvai ar broliai likę pasauliečiais. Dar 1551 m. buvo bandoma drausti dvasininkams turėti daugiau nei vieną beneficiją, tačiau tuometinis krašto valdovas šį reikalą pavedė spręsti vyskupams.⁴⁰³ Minėti pavyzdžiai leidžia teigti, kad paprotys valdyti po kelias parapijas išliko LDK iki XVIII a. pabaigos. Aiškinant kelių beneficijų valdymą svarbus faktorius galėtų būti dvasininkų trūkumas ar negalėjimas išsilaikyti iš vienos beneficijos, tačiau minėtas ir kitas prielaidas galėtų patvirtinti tik išsamūs dekanatų, vyskupysčių tyrimai. Iš pateikiamos 1784 m. vizitacijoje informacijos galima teigti, kad minėtų parapijų klebonai siekė valdyti kuo perspektyvesnę ir turtingesnę parapiją, taip siekdami didesnio pelno bei finansinės galybės.⁴⁰⁴ Kadangi dažniausiai po kelias parapijas administravo kapitulos nariai, bei turtingesnių parapijų klebonai. Tai patvirtina Ukmergės dekanato parapijų analizė (Anykščiai, Naujamiestis, Ramyga etc.).

Pagrindinio parapijos dvasininko užimtumas dalyvaujant Katalikų Bažnyčios administracijoje, valdant kelias beneficijas sąlygojo padėjėjų atsiradimą. Dažniausiai klebonams tvarkyti parapijose padėdavo vikarai.

8.2. Vikaras

Vikaras – artimiausias parapijos klebono padėjėjas. Vikarą, jei jis būdavo reikalingas, rinkdavosi patys klebonai.⁴⁰⁵ Jie būdavo ne visose parapijose, tik tose, kurių klebonams reikėdavo pagalbos bei išgalėdavo juos išlaikyti. Vikarui atlyginimą mokėdavo klebonas.⁴⁰⁶ Nagrinėtame šaltinyje šalia klebono aprašymo pateikiamas ir vikaro. Pradedama nuo paminėjimo, kiek parapijoje yra vikarų, toliau pažymimas vardas ir pavardė, amžius, retais atvejais kilmė, mokslų baigimo įstaiga, išventinimo į dvasininkus data, laikas, praleistas parapijoje.⁴⁰⁷ Parapijos klebonas vizitacijos metu nepamiršdavo dekanui akcentuoti vikaro pareigų, įvertinti jo moralines savybes, atliekamus darbus, pensijos dydį.

⁴⁰⁰ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80v.

⁴⁰¹ Raguvo parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

⁴⁰² Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 40.

⁴⁰³ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė katalikų...*, p. 64.

⁴⁰⁴ L. Truska, *Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje...*, p. 22.

⁴⁰⁵ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 83.

⁴⁰⁶ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 155.

⁴⁰⁷ Žiūr. 3 priedą, *Ukmergės dekanato dvasininkai*.

Remiantis 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija galima teigti, kad 14 parapijų klebonai turėjo pagalbininkus vikarus (liaudies kalboje vadinamus kamendoriais). Anykščių ir Ukmergės parapijose buvo po du vikarus. Žeimių parapijoje vikaras buvo 33 metų amžiaus karmelitas.⁴⁰⁸ Pumpėnų klebonas, karmelitas Angelas Gecevičius turėjo du jam padedančius kunigus.⁴⁰⁹ Šaltinyje nurodomas vikarų amžius⁴¹⁰ leidžia daryti išvadą, kad vidutinis jų amžius buvo apie 37 m. Dažniausiai vikarai buvę jaunesni už parapijos klebonus (Anykščiai, Apytalaukis, Kavarskas, Pagiriai, Siesikai, Raguva, Ramygalą, Žeimiai), retais atvejais jis buvo vyresnis. Toks atvejis pastebimas tik Kėdainių parapijoje – klebonas Stanislovas Jokūbas Mingaila buvo 37 metų amžiaus, o vikaras Mykolas Samolevičius 40 m.⁴¹¹

Minėta, kad tik retais atvejais minima vikarų kilmė. Kavarsko parapijos vikaras Dionizas Budrykas – bajorų kilmės,⁴¹² o Pagirių vikaras Benediktas Mitaševičius gimęs 1753 kovo 25 d. Žemaitijos pavieta, Viduklėje yra vargingas.⁴¹³ Reiktų akcentuoti, kad Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacijoje klebono ir vikaro aprašymas yra išsamiausias t.y. atitinkantis beveik visus, anksčiau minėtus aprašymo punktus. Kokios kilmės buvo kitų parapijų vikarai, lieka neaišku, tačiau galima manyti, kad jie buvo kilę iš smulkiųjų bajorų ar valstiečių šeimų. Tikėtina, kad daugelis jų, kaip ir klebonų buvo kilę iš Ukmergės pavieto, mokslus baigę Vilniaus vyskupijos seminarijoje. Šį teiginį patvirtina Apytalaukio, Kėdainių, Siesikų, Šėtos pavyzdžiai.

Vikaro pareigos ir atliekami darbai vizitacijoje minimi trumpai. Kaip pagrindinę jų pareigą galima įvardinti tarnystę bažnyčiai, kuri dažniausiai buvo įvardijama kaip „tinkama“. Vikarai sakydavo pamokslus, klausydavo parapijiečių išpažinčių, lankydamo parapijos sergančiuosius. Naujamiesčio vikaras Stanislovas Kalinovskis, be minėtų pareigų, dar atlikdavo ir mokytojo pareigas.⁴¹⁴ Raguvos parapijos vikaras Kazimieras Rylas⁴¹⁵ bei Senojo Panevėžio parapijos vikaras Adomas Ciotkevičius⁴¹⁶ buvo parapijų provizoriais (vaistininkais). Paminėtina, kad ne tik vikarai buvo vaistininkais, Vadoklių parapijos klebonas Jurgis Blazcevičius taip pat buvo provizoriumi.⁴¹⁷ Vizitacijoje akcentuojamos ir vikaro asmeninės savybės. Kėdainių parapijos vikaras įvardijamas buvęs rimtas ir ištvermingas.⁴¹⁸ Vikarai ne tik mokė žmones dieviškojo mokslo teikė jiems šv. Sakramentus,⁴¹⁹ bet ir padėdavo praktiškais vaistininko patarimais.

⁴⁰⁸ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

⁴⁰⁹ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 74.

⁴¹⁰ Žiūr. 3 priedą, *Ukmergės dekanato dvasininkai*.

⁴¹¹ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45.

⁴¹² Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

⁴¹³ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 97v.

⁴¹⁴ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80v.

⁴¹⁵ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

⁴¹⁶ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76v.

⁴¹⁷ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88v.

⁴¹⁸ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45.

⁴¹⁹ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 45.

Vikarui klebonas dažniausiai skirdavo išlaikymą iš beneficijos lėšų, kurioms nebuvo nustatytų jokių „rėmų“, todėl dvasininkų pajamų dydžiai buvo įvairūs. Dažniausiai Ukmergės dekanato vikarai gaudavo po 200 auksinų metinės algos neskaitant priedų. Priedais prie algos galėjo būti suteiktas gyvenimui kambarys, duodamas maistas nuo klebono stalo etc. Anykščių,⁴²⁰ Raguvos⁴²¹ vikarai gaudavo po 300 auksinų metinės algos. Ukmergės parapijoje vikarų atlyginimai nebuvo vienodo dydžio. Motiejus Slobockis – Svieckis gaudavo 280 auksinų, o Andrius Norvila – 300 auksinų metinės algos.⁴²² Kodėl minėtų vikarų algos buvo nevienodo dydžio, šaltinyje nepaaiškinama. Galbūt didesnei A. Norvilos algai įtakos turėjo tai, kad jis buvo Švenčiausiosios Marijos regulos kanauninkas, tačiau tai tik prielaida, kurios patvirtinti negalima. Žeimių parapiinės bažnyčios kamendoriaus pensija 14 „raudonų“ auksinų (*czzerwonych złotych*) per metus. Pumpėnuose pagalbiniam kunigams vienuolyno fundatorius (šaltinyje neįvardijamas) mokėjo po 500 auksinų metinės algos.⁴²³ Tikėtina, kad didesnių ir turtingesnių parapijų vikarų algos buvo didesnės.

Senojo Panevėžio ir Šėtos parapijoje pastebimas klebono ir vikaro pavardžių sutapimas: Senojo Panevėžio klebonas Pranciškus Ciotkevičius, vikaras Adomas Ciotkevičius,⁴²⁴ Šėtos parapijos klebonas Sebastijonas Chžčonovičius, vikaras Jonas Chžčonovičius.⁴²⁵ Manoma, kad minėtų parapijų klebonai galėjo pasisamdyti savo giminaičius. Deja, tai lieka prielaida, kurios neįmanoma patikrinti, todėl minėtų asmenų giminystės klausimas kol kas lieka atviras išsamesniems tyrimams. V. Kamuntavičienė teigia, kad giminystės ryšiai XVII a. vaidino svarbų vaidmenį kopiant bažnytinės ar valstybinės karjeros laiptais.⁴²⁶ Tokios tendencijos pastebimos ir XVIII a. pabaigoje Ukmergės dekanate.

Apibendrinant, Bažnyčia – kaimo gyvenimo centras, kuriame dvasininkas dažnai būdavo vienintelis inteligentas, susipažinęs su teologijos studijomis, kurios buvo svarbios išsimokslinusiame žmogui,⁴²⁷ kartu su savo padėjėjais (vikarais) teikiančiais žmonių sieloms išganymą. Manoma, kad daugiausia Ukmergės dekanato dvasininkų buvo kilę iš smulkių ir vidutinių bajorų, mokslus baigę Vilniaus vyskupijos seminarijoje arba Išganytojo Kalno (*in Monte Salvatoris*) seminarijoje, Vilniuje. Dvasininkai parapijiečiams teikdavo ne tik sielos išganymą bet būdavo ir kūnų gydytojais – vaistininkais. Anykščių, Naujamiesčio, Raguvos, Siesikų parapijų klebonai administravo po kelias beneficijas, dalis jų buvo Žemaitijos vyskupystėje.

⁴²⁰ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

⁴²¹ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

⁴²² Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁴²³ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 74.

⁴²⁴ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76v.

⁴²⁵ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁴²⁶ V. Kamuntavičienė, Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai..., p. 34.

⁴²⁷ Ulrich im Hof, Švietimo epochos..., p. 37.

9. SIELOVADA, ŠVIEČIAMOJI IR KARITATYVINĖ VEIKLA UKMERGĖS DEKANATO PARAPIJOSE

9.1. Sielovada katalikų maldos namuose

Po Tridento Susirinkimo sielovada atsidūrė kunigo ir jo pagalbininkų tarnystės centre, tad ypatingas dėmesys buvo skirtas sielovados struktūros efektyvumui. Parapinės sielovados struktūros būklė iš esmės ėmė taisytis XVII a. pirmojoje pusėje, kai buvo grąžintos arba teismo keliu atgautos beveik visos protestantų užimtos senosios parapinės katalikų bažnyčios.⁴²⁸

Pradedant kalbėti apie sielovados reikalus Ukmergės dekanatui priklausiusiose bažnyčiose visų pirma pabandyta išsiaiškinti mišių tvarka, akcentuoti pamokslai, kalbos klausimas sielovados plėtojimo kontekste, bažnytinių švenčių – atlaidų paplitimas. Kaip pastebi T. Kasabała, atliekant vizitacijas nebuvo tiesiogiai nurodoma, kad klebonas privalo detalizuoti pamokslų ar katekizmo, šv. Mišių apibūdinimą. Taigi dvasininkai dažnai apie tokią įprastą sielovados skleidimo būdą neinformuodavo vyskupo, t.y. neakcentuodavo to vizitacijose. Tokia tendencija pastebima XVIII a. antroje pusėje Kauno, Kupiškio⁴²⁹ bei Ukmergės dekanatuose. Kadangi informacijos minėtais klausimais 1784 m. vizitacijoje pateikiama itin mažai tad bus bandoma daugiausiai remiantis istoriografija rekonstruoti tam tikras sielovados plėtojimo formas bei jų ypatybes.

Kalbant apie sielovados reikalus, vertėtų pastebėti, kad pagrindinis dėmesys buvo skiriamas šv. Mišioms ir sakramentų teikimui, kuri reglamentavo liturgija.⁴³⁰ Dažniausiai vykdavo dviejų tipų pamaldos: įpareigotinės, kurios buvo skiriamos bažnyčios fundatoriams, dvaro savininkams (kiekvienoje parapijoje jos vykdavo pagal fundatorių reikalavimus, išdėstytus fundaciniame rašte) ir parapijiečiams skirtos pamaldos, kurios vykdavo paprastomis dienomis, sekmadieniais ir švenčių dienomis. Po šv. Mišių vykusios pridėtinės pamaldos, kurios atsižvelgiant į parapijiečių sudėtį buvo laikomos lenkų ar lietuvių kalba.⁴³¹

Įpareigotinių šv. Mišių laikymo dažnumas buvo įvairus. Ukmergės parapinėje bažnyčioje įpareigotinės šv. Mišios per mėnesį būna dvi: vienos už Jurgio Bialozoro (*Białozor*) sielą, kitos – už Kasparo Daugirdo (*Dowgird*).⁴³² Minėtų asmenų santykio su bažnyčia nagrinėtas šaltinis neatskleidžia. Vadoklių parapijoje už bažnyčios fundatorių Anuprą Bialozorą šv. Mišios turėjo būti laikomos kiekvieną sekmadienį.⁴³³ Manoma, kad kiekvienoje Ukmergės dekanato parapinėje bažnyčioje buvo laikomos įpareigotinės šv. Mišios, kurių dažnumą lėmė fundaciniai ir kt. aktai.

⁴²⁸ L. Jovaiša, Bažnyčios reformos, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 200.

⁴²⁹ T. Kasabała, *Język litewski w duszpasterstwie...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁴³⁰ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 91.

⁴³¹ T. Kasabała, *Język litewski w duszpasterstwie...*, *Soter*, 2009 (spaudoje).

⁴³² Ukmergės parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

⁴³³ Vadoklių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88.

Kaip minėta, be įpareigotinių šv. Mišių, vykdavo ir parapijiečiams skirtos pamaldos. Jų intensyvumas kiekvienoje parapijoje buvo skirtingas. Naujamiesčio,⁴³⁴ Ramygalos⁴³⁵ parapijose šv. Mišios vykdavo du kartus per savaitę, Deltuvos parapijoje – sekmadieniais ir šventadieniais,⁴³⁶ Anykščių – šešis kartus per savaitę ir sekmadieniais.⁴³⁷ Manoma, kad turtingesnėse ir didesnėse parapijose šv. Mišios vykdavo dažniau, tai patvirtina ir Anykščių pavyzdys.

Į pamaldas žmones dažniausiai kviesdavo varpų skambesys, kuris nuskambėdavo valandą ar pusvalandį anksčiau nei prasidėdavo šv. Mišios, kurios vykdavo įprasta tvarka. Pamaldos prasidėdavo išpažinčių klausymu, bažnytinėmis giesmėmis – Šventasis Angelas apreiškė Marijai etc.⁴³⁸ LDK buvo itin paplitusios katalikų giesmės apie Švč. Mergele Mariją. Dėlto beveik kiekviename leidinyje su giesmėmis būdavo dedama Marijai skirtų giesmių.⁴³⁹ Paminėtina, kad giedojimas nuo pat krikščionybės pradžios buvo neatskirama Kristaus sekėjų dvasinio gyvenimo dalis ir Viešpaties šlovinimo būdas. Giedojimas – reikalingas ir kasdien panaudojamas Dievo šlovei apgiedoti, todėl jis turi būti sutvarkytas, gražus ir tvarkingas, kad pažadintų žmonių pamaldumą. Ankstyvaisiais viduramžiais Bažnyčioje įsitvirtinęs lotyniškas giedojimas gyvavo ilgai, o tautinėmis kalbomis, be retų išimčių, giedota tik už bažnyčios sienų. Tačiau nuo XVII a. pirmosios pusės atsiranda daugiau duomenų apie lietuviškas katalikų giesmes.⁴⁴⁰ Tai galima sieti su pirmojo katalikiško giesmyno pasirodymu – Saliamonas Slavočinskis *Giesmes tikieimuy katholickam pridiarancias* (1646). Minėtu giesmynu rėmėsi ir antras stambiausias XVII a. giesmių kūrėjas Pranciškus Šrubauskis, rengdamas savo giesmyną *Balsas širdies* (1679) kelis kartus pakartotinai išleista XVIII a. Minėti giesmynų leidėjai – jėzuitai. Vėliau kitų atskirų katalikiškų, lietuvių kalba giesmynų išleista nebuvo, išskyrus nedidelį giesmynėlį *Giesmes ape Szwęciausy Panna Marya* (1765). Nemažai giesmių buvo dedama į kitas religines knygas – katekizmus, maldaknyges, šventųjų gyvenimus, brolių reikmėms skirtus leidinius.⁴⁴¹ Lietuviškų katalikų giesmynų egzistavimas leidžia manyti, kad XVIII a. pabaigoje Ukmergės dekanato parapijose bažnyčiose buvo giedama lietuviškai.

Pasibaigus šv. Mišioms, dvasininkas iš sakyklos skaitydavo pamokslą, kurį sudarydavo skaitinys iš evangelijos, vėliau tematiką pasirinkdavo kunigas – dažnai pamokslo metu buvo peikiamas tingumas, minimi bažnyčios fundatoriai ir koliautoriai bei tie, kurie padeda klebonui tvarkytis bažnyčioje. Paminėtina, kad XVIII a. antros pusės pamokslinėse kalbose itin dažnai pabrėžiamas jų polinkis į pasaulietiškumą, kitaip tariant, išaugęs dėmesys tiek privataus, tiek

⁴³⁴ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79.

⁴³⁵ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68.

⁴³⁶ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 56.

⁴³⁷ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103v.

⁴³⁸ I. Stundytė, *Žemių parapijos mikroistorija...*, p. 32.

⁴³⁹ *Giesmės dangaus miestui...*, p. xi.

⁴⁴⁰ M. Vaicekaskas, *Giesmės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 166-170.

⁴⁴¹ Pl. apie lietuviškas katalikų bažnyčios giesmes žiūr. *Giesmės dangaus miestui...*, p. viii.

viešojo gyvenimo aktualijoms: svarbių politinių įvykių ir socialinių pokyčių vertinimas, buitės realijos etc.⁴⁴²

Nurodymai dvasininkams dėl pamokslų buvo pateikiami Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio pastoraciniuose laiškuose ir specialiuose nurodymuose dvasininkams. Vyskupas nurodė pamoksluose aiškinti tikėjimo tiesas, akcentuoti krikščionių pareigas etc.⁴⁴³ Pamokslininkai buvo skatinami pažinti savo epochą, konkrečios bendruomenės poreikius, adresato galimybes priimti skelbiamą žodį ir kartu neišleisti iš akių svarbiausio tikslo – skleisti tikėjimo tiesas remiantis Šventuoju Raštu, Tradicija, Bažnyčios tėvų mokymu.⁴⁴⁴ Paminėtina, kad iš ambonų buvo kalbama ir apie moterų ir vaikų švietimą bei visuotinės edukacijos naudą, apie dvarininkų santykius su valstiečiais, dvarininkų piktnaudžiavimą, bajorų pareigas, seimelius, apie keliautojų patogumui sutaisytus kelius ir tiltus, išmaldos prašymą, elgetavimo paprotį, ligas bei jų gydymą.⁴⁴⁵ Minėto turinio pamokslus M. Jučas įvardija kaip darbo teisių ir švietimo aukštinimą.⁴⁴⁶

Vienas pagrindinių Apšvietos epochos pamokslininkų kalbose keltų uždavinių buvo stiprinti asmens pilietinę atsakomybę, nuo mažumės rengti dorai atlikti valstybės pareigūno ir kitas savo luomo pareigas.⁴⁴⁷ Pamokslai atliko ne tik religinio švietimo, bet ir visuomenės informavimo funkciją. Bandoma orientuotis į plačiąją auditoriją, savaimė kilo klausimas, kaip pateikti idėjas daugumai suprantama kalba, tad kartu stiprėjo ir aiškios, „neužtamsintos“ kalbos siekis.⁴⁴⁸ Svarbūs pilietiškumo ir patriotizmo akcentai sutelkti pamoksluose, kuriuose taip pat neretai brėžiamos šventųjų ir valstybei nusipelnusių visuomenės veikėjų paralelės.⁴⁴⁹ Taigi Švietimo epochos pamokslai mezgė kultūrinį dialogą su tradicija.

Prie kokybiškos sielovados vystymosi parapijoje prisidėjo ne tik dvasininko kalbėjimo turinys, tačiau ir kalba. Kaip minėta, sielovados skleidimas turėjo būti derinamas prie parapijiečių poreikių, t.y. prie jų kalbos. Paminėtina, kad Vilniaus vyskupijoje didžioji dauguma gyventojų – lietuviai: dažniausiai lietuvių kalbą vartojo valstiečiai, o bajorai buvo sulenkėję. Tad dvasininkui skleidžiant sielovadą reikėjo prisiderinti prie skirtingų parapijiečių poreikių. Tačiau retas dvasininkas mokėjo lietuvių kalbą, kadangi Vilniaus akademijos seminarijoje jos nemokė. Klebonai ar vikarai ją galėjo „atsinešti iš šeimos“. Taigi lietuviškai geriau mokačių buvo vikarų, kadangi jų kilmė buvo žemesnė nei klebonų. Tiesa, dauguma klebonų buvo kilę iš Lietuvos, tad galime daryti prielaidą, kad jie mokėjo lietuviškai, sielovada lietuvių kalba jiems nebuvo didelė problema. Žinoma, kleboną, kilusį iš įtakingų bajorų ir negalėjusį laisvai bendrauti su tikinčiaisiais,

⁴⁴² K. Mačiulytė, *Viešo ir privataus gyvenimo akcentai...*, *Viešos ir privačios erdvės...*, p. 86.

⁴⁴³ T. Kasabała, *Ignacy Massalski...*, s. 227.

⁴⁴⁴ K. Mačiulytė, *Viešo ir privataus gyvenimo akcentai...*, *Viešos ir privačios erdvės...*, p. 88.

⁴⁴⁵ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignatas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 125.

⁴⁴⁶ M. Jučas, *Baudžiavos irimas Lietuvoje*, Vilnius, 1972, p. 231.

⁴⁴⁷ K. Mačiulytė, *Viešo ir privataus gyvenimo akcentai...*, *Viešos ir privačios erdvės...*, p. 91.

⁴⁴⁸ Ten pat, p. 101.

⁴⁴⁹ *Pilietiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslai ir kalbos...*, p. 11.

pavaduodavo vikaras, kilęs iš smulkiųjų bajorų ar valstiečių luomo. Tenka pripažinti, kad kalbos barjeras trukdė dvasininko bendravimui su parapijiečiais bei sielovados plitimui.⁴⁵⁰

Kalbos aspektas sielovados plėtojime buvo itin svarbus, kadangi prasmės teikti sakramentus, sakyti pamokslus, mokyti katekizmo etc. kalba, kurios dauguma parapijiečių nesupranta būtų nereikšminga. Sakramentų teikimo atvejais buvo svarbu, kad juos priimantys tikintieji suprastų teikiamų sakramentų esmę, kadangi sakramentų teikimas katalikui buvo itin svarbus. Paminėtina, kad vaikai būdavo krikštijami bažnyčioje nuo trijų dienų iki kelių savaičių.⁴⁵¹ Santuokos sakramentas turėjo būti teikiamas bažnyčioje, tačiau pasitaikydavo išimčių. Kunigas ar jo padėjėjas lankydavo ligotus parapijiečius, o kai kuriems iš jų suteikdavo ir paskutinį patepimą. Pažymėtina, kad ligonių lankymas bei patepimas buvo praktikuojamas, tačiau nereguliariai. Ligonių patepimas gana išsamiai buvo aprašytas agendose⁴⁵² ir sinodų nutarimuose. Pradžioje susitaikoma su Dievu atliekant atgailą ir sukalbant litaniją, po to suteikiamas ligonio patepimas ir švč. Sakramentas. Galiausiai ligonis paaukojamas Dievui, sukalbamos maldos, suteikiamas palaiminimas. Retas buvo Sutvirtinimo sakramentas.⁴⁵³

Taigi lietuvių kalba buvo būtina dvasininkui, kad šis galėtų skleisti ir rūpintis žmonių, ypač valstiečių, sielovada. T. Kasabuła aptardamas lietuvių kalbos vartojimą Kauno ir Kupiškio dekanatuose XVIII a. antrojoje pusėje pažymi, kad pamokslai arba katekizmo mokymas dažniausiai vykdavo dvejomis kalbomis: lietuviškai ir lenkiškai. Lietuvių kalbos žinojimas buvo reikalingas dvasininkams vykdant parapijiečių šeimų aplankymą, kasdieniniuose kontaktuose su tikinčiaisiais.⁴⁵⁴ Greičiausiai tokios tendencijos vyravusios ir Ukmergės dekanato parapijose. Kaip teigia Z. Ivinskis, nors lietuvių kalba dėl įvairių priežasčių ėmė netekti savo teisių, tačiau XVII – XVIII a., Romos archyve esantys lietuvių jėzuitų nekrologai byloja, kad minėtu laikotarpiu buvo sakomi ir lietuviški pamokslai.⁴⁵⁵ Manoma, kad Ukmergės dekanatas neišsiskyrė iš Kauno ir Kupiškio dekanatų. Jame taip pat sielovada sklido ir daugelio parapijiečių gimtąja – lietuvių kalba.

Atlaidai atliko labai svarbų vaidmenį kasdieninėje tikėjimo praktikoje. Todėl atlaidų teikimo praktika LDK buvo gyva nuo pat pirmųjų bažnyčių steigimo. Atlaidus buvo stengiamasi išrūpinti tiek katedroms, tiek provincinėms bažnyčioms. Mat net paprasti 40 dienų atlaidai, suteikiami bažnyčiai provincijoje, skatino tikinčiuosius papildomai atlikti išpažintį (ne tik vieną kartą per metus prieš šv. Velykas), dalyvauti bažnytinėse apeigose. Atlaidai skatino dažnesnį

⁴⁵⁰ T. Kasabuła, *Język litewski w duszpasterstwie...*, Soter, 2009 (spaudoje).

⁴⁵¹ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje...*, p. 96.

⁴⁵² *Agenda* (lot. agenda) – krikščionių bažnyčios vartosenoje žymimos kelios sąvokos: 1. visi bažnyčioje privalomi veiksmai; 2. sakramentų teikimo tvarka; 3. mišios; 4. brevioriaus maldų skaitymas (kalbėjimas). M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 93-95.

⁴⁵³ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 97.

⁴⁵⁴ T. Kasabuła, *Język litewski w duszpasterstwie...*, Soter, 2009 (spaudoje).

⁴⁵⁵ Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 535-536.

dalyvavimą religinėse šventėse, netgi piligriminėse kelionėse.⁴⁵⁶ Ukmergės parapijos bažnyčioje minimi Šv. Petro, Šv. Angelų Sargų, Švč. Jėzaus vardo, Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios atlydai. Parapijos vizitacijoje pažymėta, kad kunigo Ksavero Bogošo pastangomis 1783 metais Apaštalų sostinė Roma Ukmergės Šv. Apaštalo Petro bažnyčiai paskyrė visus atlydus, kurie tik yra Romos Laterano bažnyčioje.⁴⁵⁷ Anykščių parapijoje pagrindiniai atlydai yra Šv. Mato, Šv. Juozapo, Šv. Onos.⁴⁵⁸ Deltuvos – Švč. Trejybės, Švč. Mergelės Marijos, Švč. Mergelės Marijos Rožančiaus.⁴⁵⁹ Kavarsko – Šv. Jono Krikštytojo, Šv. Rožančiaus, bei visos šventės susijusios su šventa šeima – Šv. Juozapo, Švč. Jėzaus širdies, Švč. Mergelės Marijos Gimimo etc.⁴⁶⁰ Vadokliai garsėjo Šv. Juozapo, Šv. Kazimiero, Jėzaus Širdies, Snieginės, Žolinės ir Simono Judo atlydais – kermošiais.⁴⁶¹ Kėdainiuose – Šv. Simono, Šv. Juozapo, Šv. Jurgio, Švč. Trejybės.⁴⁶² Pumpėnuose – Šv. Mykolo, Šv. Juozapo, Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės.⁴⁶³ Raguvos parapijoje visi atlydai buvo susiję su Švč. Mergelės Marijos garbinimu, pažymima bažnyčios konsekavimo data.⁴⁶⁴ Ramygalos parapijoje – Šv. Jono Krikštytojo, Šv. Mykolo, Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės.⁴⁶⁵ Siesikuose – Šv. Baltramiejaus, Švč. Mergelės Marijos Nekaltosios, Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės.⁴⁶⁶

Pastebėta, kad Ukmergės dekanato parapijose dažnai dauguma atlydų sutapdavo su bažnyčios titulu ar altoriuose vyravusiu šventųjų kultu. Dažnai parapijose buvo minima Bažnyčios pašventinimo – vardo suteikimo data.⁴⁶⁷ Paminėtina, kad bene iškilmingiausi parapijose buvo tituliniai atlydai. Vizitacijoje pažymima, kad bažnyčioje minimos šventės orientuojasi į katalikišką kalendorių, t.y. minima Trijų Karalių apsilankymo diena, Sekminės, Žolinės (Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo) etc. Akcentuotina, kad dažnai parapijų titulai nulemdavo, kuriomis dienomis vykdavo mugės miesteliuose, kokie atlydai parūpinami bažnyčiai.⁴⁶⁸ Iš anksčiau įvardintų atlydų galima susidaryti išpūdį, kad taip buvo ir Ukmergės dekanato parapijose.

Kalbant apie sielovadą nereiktų pamiršti ir bažnytinių bibliotekų, kurios buvo vienos artimiausių pagalbinių dvasininkams skleidžiant bei plėtojant sielovadą parapijoje. Apie rūpinimąsi ganytojiška veikla galėtų byloti ir Ukmergės dekanato parapijose buvusios knygos, išgytos klebono rūpesčiu. Knyga – svarbus pagalbinių, kuris savotiškai saugojo nuo

⁴⁵⁶ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 118-119.

⁴⁵⁷ Ukmergės parapijos vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

⁴⁵⁸ Anykščių parapijos vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103v.

⁴⁵⁹ Deltuvos parapijos vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 56.

⁴⁶⁰ Kavarsko parapijos vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 9.

⁴⁶¹ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 647.

⁴⁶² Kėdainių parapijos vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47v.

⁴⁶³ Pumpėnų parapijos vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

⁴⁶⁴ Raguvos parapijos vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90-91v.

⁴⁶⁵ Ramygalos parapijos vizitacija 1784 01 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68.

⁴⁶⁶ Siesikų parapijos vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38-38v.

⁴⁶⁷ Žiūr. 2 priedą, *Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai*.

⁴⁶⁸ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 125.

gana laisvo Evangelijos ir tikybos išpažinimo aiškinimo.⁴⁶⁹ Kiekvienoje parapijoje buvo gedulingu mišių mišiolai.⁴⁷⁰ aukų mišiolas, evangelijos knyga, choralas,⁴⁷¹ agenda, maldaknygės, giesmynai etc. Dalis jų buvo ir lietuviškų apie tai byloja: Anykščių (*Żywot P. Jezusa po Litewsku in 4-to Majori Tomus I*),⁴⁷² Raguvos – (*Katechizmu litewski Tom I*)⁴⁷³ etc. parapijų bažnyčių bibliotekos. Troškūnų bažnyčios vizitacijoje pažymima, kad knygos yra vienuolyno bibliotekoje.⁴⁷⁴ Kitų parapijų knygos retai kada akcentuotinos. Dažniausiai pažymima, kad fundatoriaus bažnyčios bibliotekos neturi. L. Vladimirovas aptardamas vienuolynų ir bažnyčių bibliotekas Lietuvoje iki 1800 m. pastebi, kad XV – XVIII a. Lietuvos bažnyčios turėjo gan skurdžius religinės literatūros rinkinius.⁴⁷⁵

Apibendrinant galima teigti, kad kaip ir visoje Europoje, taip ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, plačiausia žmonių paveikimo priemonė buvo pamokslas, kurio metu kunigas kreipdavosi į didžiausią tikinčiųjų būrį, todėl jis turėjo būti sakomas žmonėms suprantama kalba. Sielovados reikalais parapijoje rūpinosi dvasininkai šv. Mišių metu, suteikdami švč. Sakramentus, sakydami pamokslus. Kadangi Ukmergės dekanato parapijose dažnai vyravo dvikalbystė, tai natūralu, kad tikėjimo tiesos buvo skelbiamos taip pat dviem kalbomis – lietuvių ir lenkų. Žinoma, šv. Mišios visos buvo lotyniškos, tik pridėtinės pamaldos ir pamokslas – vietos kalbomis. Kiekvienoje parapijoje buvo minimos katalikiškojo pasaulio šventės, atlydai, dažnai pažymima bažnyčios konsekravimo data.

9.1.1. Kopyčios ir filijos

Kopyčia – nedidelis katalikų kulto pastatas, su altoriumi kulto apeigoms atlikti. XVIII a. antrojoje pusėje visoje Lietuvoje labai plito kopyčių statyba, ypač po nesėkmingų konfederacijų, padalinimų, jiems atminti. Filija – didesnėje katalikų parapijoje antroji, pagalbinė bažnyčia su nuolatinio kunigo – vikaru etc. nuolat gyvenančiu prie filijos. Filija pavaldi parapiinės bažnyčios klebonui, turi apibrėžtą teritoriją. Jos dažniausiai kuriamos nutolusiuose nuo parapiinės bažnyčios parapijos vietovėse sielovados darbui palengvinti. Filiją aptarnaujantis kunigas valdė filijos turta,

⁴⁶⁹ A. Pacevičius, Mokyklos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 386.

⁴⁷⁰ *Mišiolas* (lenk. mszał) – svarbiausia katalikų liturginė knyga, kunigų vartojama per pamaldas, susidedanti iš lotyniškų šv. Mišių tekstų kiekvienai bažnytinių metų dienai ir mišių laikymo taisyklių. *Religijotyros žodynas*, Vilnius, 1991, p. 252-253.

⁴⁷¹ *Choralas* (lot. choralis – chorinis) – vokalinis liturginis muzikos kūrinys, turintis specialią melodiją ir atlikimo stilių. *Religijotyros žodynas...*, p. 81-82.

⁴⁷² Anykščių parapiinės bažnyčios biblioteka 1784 01 30..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 108.

⁴⁷³ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 94.

⁴⁷⁴ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102v. Pl. žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose*, poskyryje Vienuolijos.

⁴⁷⁵ L. Vladimirovas, Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos..., p. 107.

teikė sakramentus, tvarkė metrikų knygas etc. Paminėtina, kad filijos santykį su parapijos bažnyčia nustatyti turėjo vyskupas ordinaras.⁴⁷⁶

Ukmergės dekanato koplyčias ir filijas apžvelgsime tik kaip papildomą parapijoje buvusią sielovados skleidimo šaltinį, jo paplitimą dekanate. Paminėtina, kad vizitacijoje išskiriamos trys filijinės bažnyčios, kurios aptartos kartu su parapijinėmis bažnyčiomis, šiame skirsnyje nebus plačiau akcentuotinos.

Bent vieną koplyčią turėjo beveik visos Ukmergės dekanato parapijos, tačiau tenka apgailestauti, kad 1784 m. vizitacijoje duomenys apie koplyčias savo apimtimi, o kartu ir informacijos kiekiu nevienodi. Kai kur tik pažymima, kad yra koplyčia, o kitur aptariamasis jos fundatorius, koplyčios altoriai etc. Pastarąjį aprašymą galima aptikti Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacijoje, kurioje teigiama, kad miesto kapinėse yra medinė aštuonkampė koplyčia, pastatyta gerbiamos ponios Barboros Songailienės (*Sagaylin*) lėšomis 1764 m. Koplyčioje yra senas dviejų tarpsnių altorius. Apatinėje altoriaus dalyje yra Švč. Mergelės Čenstachovos atvaizdas, viršutinėje – sėdinčio Viešpaties Jėzaus figūra.⁴⁷⁷ Kavarsko parapijoje yra dvi koplyčios. Viena – kapinėse su rūsiu. Joje yra mažas altorius, kuriame drožėjų darbo Jėzaus statula. Koplyčia pastatyta Petro Kulikovskio (*Kulikowski*) iniciatyva. Šiuo metu fundatoriaus neturi. Kita koplyčia yra Kavarsko dvare – mūrinė. Joje altorius dviejų tarpsnių su mensa, senas. Viename altoriaus tarpsnyje pavaizduota Švč. Mergelė Marija, Dievo Motina, o kitame – Šv. Stanislovas. Šioje koplyčioje vieną kartą per savaitę laikomos Šv. Mišios.⁴⁷⁸ Kėdainių parapijoje, netoli bažnyčios, yra maža koplyčia su staliaus darbo altoriumi.⁴⁷⁹ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacijoje pažymima, kad yra koplyčia, kurioje kartais laikomos šv. Mišios.⁴⁸⁰ Pažymėtina, kad kai kuriose parapijose koplyčių išvis nebuvo – Vadokliai.⁴⁸¹

Ukmergės dekanate būta ir filijinių bažnyčių. Filijos tai XVII – XVIII a. reiškiny, atsiradęs iš koplyčios, priklausančios parapijai, su atskiru vikaru.⁴⁸² Filijų paplitimas dekanate mažesnis nei koplyčių, kadangi prie jų reikėjo išlaikyti ir dvasininką. Paminėtina, kad daugiausiai tris filijas (vizitacijoje pažymima, kad 3 filijines koplyčias) turėjo Senojo Panevėžio parapija,⁴⁸³ Traupio parapija – vieną.⁴⁸⁴ Ukmergės parapijai priklausė Vidiškių ir Taujėnų filijinės bažnyčios,⁴⁸⁵ Siesikų – Panoteriuose, kurioje sielovada rūpinosi 51 metų klebonas Karolis Dlugošas (*Dlugosz*),

⁴⁷⁶ *Vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis* (žodynėlis)..., p. 870.

⁴⁷⁷ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3v.

⁴⁷⁸ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 9v, 20.

⁴⁷⁹ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47-47v.

⁴⁸⁰ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 81v.

⁴⁸¹ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 89v.

⁴⁸² M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 44.

⁴⁸³ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 78.

⁴⁸⁴ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 87.

⁴⁸⁵ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 6v-7.

išventintas į kunigus 1763 m.⁴⁸⁶ Anykščių filija – Kurkliai.⁴⁸⁷ Kėdainių dvare yra koplyčia, kuri turi savo kleboną buvusį jėzuitą Juozapą Urbanovičių (*Urbanowicz*), jam 38 metai. Jis gauna 200 auksinų pensiją.⁴⁸⁸

Apibendrinant, vidutiniškai kiekviena Ukmergės dekanato parapija turėjo po 1-2 koplyčias, kurios turėjo savo fundatorius, įrengtus altorius. Kartais parapijų koplyčiose buvo aukojamos šv. Mišios. Kai kurios dvaruose buvusios koplyčios turėjo savus klebonus, kurie rūpinosi dvarininko aplinkos sielovada. Filijinių koplyčių – bažnyčių dekanate būta mažiau, beveik kas antroje parapijoje. Dekanate buvusios koplyčios ir filijos galėtų tapti atskiru tyrimo objektu.

9.2. Parapinės mokyklos

1773 m. spalio 15 d. įkurta Edukacinė komisija (pirmininkas I. J. Masalskis) buvo tarsi atsakas į didžiulį sukrėtimą, kurį panaikinus Jėzuitų ordiną (jis Lietuvoje ir Lenkijoje išlaikė daugumą mokyklų) patyrė katalikiškos Europos lavinimo sistema.⁴⁸⁹ Edukacinė komisija ėmė kontroliuoti ir tvarkyti visą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės švietimo sistemą.⁴⁹⁰ Žinoma, tai palietė ir parapines mokyklas. Klebonas negalėjo be komisijos žinios savarankiškai rūpintis mokykla, o mokymo turinys buvo tikrinamas. Parapinių mokyklų kontrolė iš bažnyčios rankų perėjo komisijai.⁴⁹¹ 1774 m. kovo 24 d. I. J. Masalskis pažadėjo kas trečioje parapijoje įsteigti po mokyklą. Tai buvo plataus užmojo programinis pasiūlymas, savotiškos lietuviškosios Apšvietos manifestas, kuris E. Railos teigimu, „turėjo formuoti naują „liaudies atstovo“ tipą, pretenduojantį tapti tobulu valstybės piliečiu.“⁴⁹²

Žinių apie Ukmergės dekanate veikusias parapines mokyklas nedaug. Dažniausiai akcentuojamas mokyklos pastatas, mokytojas, jam mokamos algos aplinkybės, mokinių lankomumas bei mokyklos veikla. Parapijų vizitacijose pradedant aptarti mokyklas pirmiausia pažymimas jos buvimas ir/ar nebuvimas. Jei teigiama, kad prie bažnyčios mokyklos nėra, tuo ir baigiamas aprašymas. Papildomų paaiškinimų retai pasitaiko.

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis, parapinių mokyklų nebuvo Pumpėnų,⁴⁹³ Anykščių,⁴⁹⁴ Šėtos,⁴⁹⁵ Vadoklių,⁴⁹⁶ Deltuvos parapijose. Pastarosios vizitacijoje

⁴⁸⁶ Siesikų parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 42.

⁴⁸⁷ Anykščių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 108.

⁴⁸⁸ Kėdainių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47-47v.

⁴⁸⁹ E. Raila, Apšvietos epocha, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 315.

⁴⁹⁰ J. Račkauskas, *Švietimo reforma...*, p. 97.

⁴⁹¹ Ten pat, p. 115.

⁴⁹² E. Raila, Vilniaus vyskupas Masalskis: parapijos aušra..., p. 41.

⁴⁹³ Pumpėnų parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 75.

⁴⁹⁴ Anykščių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 108.

⁴⁹⁵ Šėtos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 67.

⁴⁹⁶ Vadoklių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 89.

pažymima, kad bajorai savo vaikus siuntė mokytis į Ukmergę, o valstiečiai – mokė namuose.⁴⁹⁷ Tikėtina, kad Ukmergės parapijoje veikusias viešąsias, pijorų išlaikomas mokyklas lankė ir Ukmergės parapijai priklausiusių filijų gyventojai, kadangi Vidiškių⁴⁹⁸ ir Taujėnų⁴⁹⁹ vizitacijose apie parapines mokyklas neužsimenama. Senojo Panevėžio parapijos vizitacijoje teigiama, kad parapinės mokyklos prie bažnyčios nėra, tačiau mieste yra vieša pijorų vienuolių išlaikoma mokykla.⁵⁰⁰

Atskiro mokyklos pastato nebuvo Siesikų parapijoje, tačiau mokykla minėtoje parapijoje veikė. Ji buvo įkurdinta tame pačiame pastate, kaip ir špitolė.⁵⁰¹ Toks pat reiškinys pastebimas ir Traupyje, tačiau šioje parapijoje mokykla neveikė, kadangi nei vienas parapijietis neleido savo vaikų mokytis.⁵⁰² Atskiro namo mokykla neturėjo ir Žeimių parapijoje, tačiau mokykla veikė (kokiam pastate nenurodoma).⁵⁰³ Paminėtina, kad nors ir parapijose buvo skirtos patalpos mokyklai, ne visada ji veikė. Kaip pavyzdį galima pateikti Apytalaukio parapiją, kurioje mokyklai buvo skirtas pastatas, tačiau daraktoriaus nebuvimas lėmė mokyklos stagnaciją.⁵⁰⁴

Išsamiausi parapinių mokyklų aprašymai pateikiami Kavarsko, Kėdainių, Ramygalos vizitacijose. Akcentuotinas Kavarsko parapinės mokyklos pastato aprašymas, kuriame teigiama, kad parapinė mokykla yra netoli bažnyčios. Pastatas medinis, mūrinių pamatų su rūsiu, skirtu įvairiems daiktams sudėti. Stogas dengtas gontais. Vienoje mokyklos izboje⁵⁰⁵ su krosnimi ir kamara gyvena mokyklos daraktorius. Antroje – taip pat su kamara ir krosnimi buvo mokomi vaikai. Ten kabėjo ir Šv. Kryžius. Visos pastato durys buvo su geležiniais vyriais, tačiau ne visos buvo rakinamos. Netoli mokyklos buvo sodas, svirnas, tvartas.⁵⁰⁶

Parapinių mokyklų funkcionavimas neišivaizduojamas be mokytojo, kuris, pasak A. Pacevičiaus, buvo mįslingiausia figūra visoje edukacinėje sistemoje – ne bažnyčios tarnas, klierikas, vikaras ar klebonas, o pasaulietis „kontraktininkas“, turintis aukštąjį išsilavinimą, bet kartais nemokantis lotynų kalbos bakalauras. Mokytojas užėmė sunkiai apčiuopiamą tarpininko tarp klebono, vikaro ir mokinių bei parapijos bendruomenės vietą. Galima tik spėlioti apie parapinių mokyklų mokytojų kilmę, tačiau vien jau termino genezė rodo, kad jo socialinis statusas buvo nepastovus.⁵⁰⁷ Apie Ukmergės dekanato parapinių mokyklų mokytojus išsamios informacijos nepateikiama. Dažniausiai pažymima, kad jis yra tinkamas atlikti pareigas, doras, sąžiningas.

⁴⁹⁷ Deltuvos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 61.

⁴⁹⁸ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22-23v.

⁴⁹⁹ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36-37v.

⁵⁰⁰ Senojo Panevėžio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 78.

⁵⁰¹ Siesikų parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 42v.

⁵⁰² Traupio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 87.

⁵⁰³ Žeimių parapinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 35.

⁵⁰⁴ Apytalaukio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 54.

⁵⁰⁵ *Izba* (lenk. *izba*) – gerasis kambarys, gyvenamasis kambarys, apšildomas kambarys.

⁵⁰⁶ Kavarsko parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 20v.

⁵⁰⁷ Pl. žiūr. A. Pacevičius, *Mokyklos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 385.

Kėdainių parapiinės mokyklos daraktoriais buvo vargonininkas Jonas Šnuravičius (*Sznurawicz*), kuriam kiekvienas mokyklos vaikas mokėjo po 2 auksinus už ketvirtį.⁵⁰⁸ Kavarsko parapiinės mokyklos mokytojas Paniševskis (*Paniszewski*) buvo maitinamas klebono, o algą kas ketvirtį arba kas mėnesį priklausomai nuo to, kokia buvo sudaryta sutartis, mokėjo vaikų tėvai. Apytiksliai mokytojo alga buvo apie 80 auksinų. Tie, kurie negalėdavo sumokėti už mokslą, turėjo dirbti parapijos sode.⁵⁰⁹ Ramygalos daraktoriui Adomui Cichovskiui (*Cichowski*) algą taip pat mokėjo mokinių tėvai, o maitino klebonas.⁵¹⁰ Žemiuose daraktoriais buvo vienuolis Andrius Šatinskis (*Szatyński*), kuris pasitardamas su klebonu mokė vaikus.⁵¹¹ Kurkliuose vaikus mokė vienuoliai.⁵¹² Manoma, kad Pagiriuose vaikus mokė zakristijonas, gyvenęs name, kuriame veikė mokykla. Už gyvenamą kambarį zakristijonas klebonui mokėjo po 12 auksinų per metus.⁵¹³ Pasak E. Railos, zakristijonas – neoficialus Edukacijos komisijos užmojų kuratorius parapijose, savotiškas katalikiškos Apšvietos informacinis šaltinis bei kaimo bendruomenę ir lokalinę bažnyčios struktūrą vienijantis veiksnys.⁵¹⁴

Tenka pripažinti, kad parapiinės mokyklos buvo vangiai lankomos. Ne visada mokykla susilaukdavo parapijiečių dėmesio. Štai Naujamiesčio parapijos vizitacijoje pažymima, kad ypatingo parapijiečių pritarimo parapiinės mokyklos veiklai nėra. Šiuo metu ji neveikia, tačiau prieš kelis metus joje daraktoriais dirbo Jokūbas Butovičius (*Butowicz*), kuris imdavo iš mokinio tėvų pusei metų po 2 auksinus, ketvirtį statinės (12 gorčių) rugių ir tiek pat miežių.⁵¹⁵ Panaši situacija buvusi ir Raguvos parapijoje, kur mokykla buvusi prie bažnyčios, tačiau bajorų vaikai parapiinės bažnyčios nelankė, o vargingų miestiečių vaikai prastai lankė, kadangi dirbo dvare. Tad mokykla buvo uždaryta.⁵¹⁶

Viena pagrindinė prasto lankomumo priežastis – drabužiai ir maistas. Valstietis leidęs vaiką į mokyklą turėdavo jį tvarkingai aprengti, įdėti maisto, kartais, kaip minėta, ir sumokėti už mokslą. Dažnai vaikai buvo mokomi namie, kadangi išlaidos mokslui buvusios mažesnės. Parapiinės mokyklos buvo nelankomos ir dėl didelių atstumų, skyrusių parapijiečių vaikus nuo mokyklos. Dažniausiai mokyklas lankydavo tik miestelio ar šalia jos gyvenantys vaikai.⁵¹⁷ Turtingesni bajorų vaikai dažniausiai mokydavosi Ukmergės parapijos viešose mokyklose. Tokios tendencijos pastebimos Deltuvoje,⁵¹⁸ Siesikuose,⁵¹⁹ Vadokliuose.⁵²⁰ R. Varsackytė daktaro

⁵⁰⁸ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47v.

⁵⁰⁹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 20v.

⁵¹⁰ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 72.

⁵¹¹ Žemių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 35.

⁵¹² Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 30.

⁵¹³ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 97v.

⁵¹⁴ E. Raila, Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta..., p. 110.

⁵¹⁵ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 82v.

⁵¹⁶ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 94.

⁵¹⁷ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 107-108.

⁵¹⁸ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 61.

disertacijoje aptardama Kauno parapišes mokyklas teigia, kad 1782 m. Kauno mokyklas vizitavęs generalinis inspektorius G. Piramovičius, Kauno parapišėje mokykloje mokytojavęs kunigas Pr. Jovydas peržengdamas savo kompetencijos ribas, stengėsi atitraukti mokinius nuo viešųjų mokyklų, dažnai gyrėsi, kad jis geriau moko lotynų kalbos, nuolat kritikavo Edukacinės komisijos nuostatas ir jas ignoravo mokydamas.⁵²¹ Tokios informacijos ar užuominų apie Ukmergės dekanate dirbusius parapišius mokyklų mokytojus 1784 m. vizitacija nepateikia.

Yra keletas Ukmergės dekanate pavyzdžių, kai ponai draudė kaimiečiams mokytis savo vaikus remdamiesi pretekstu, jog išsilavinę valstiečių vaikai pasitrauks iš dvaro. Kavarsko parapišios vizitaciniame akte teigiama, kad valstiečiams ponai draudžia mokytis savo vaikus.⁵²² Ramygaloje tėvai nenoriai atiduoda vaikus mokytis dėl bajorų paliepimo.⁵²³ Dėlto minėtose parapišiuose mokyklose mokėsi tik bajorų vaikai. Duomenų apie tų laikų mokinių skaičių mokyklose pateikia ne kiekvienos bažnyčios vizitacija. Iš pateiktų duomenų galima daryti prielaidą, kad dažniausiai parapišes mokyklas lankė bajorų vaikai, o miestiečių ir valstiečių atžalos dėl prastesnių gyvenimo sąlygų – rečiau. Valstiečių vaikai dažniau buvo mokomi namuose.

Pasak A. Alekno, XVIII a. pabaigoje parapišes mokyklas Vilniaus vyskupijoje lankė apie 80 % valstiečių ir miestiečių vaikų ir tik 20 % bajorų.⁵²⁴ Šiems pastebėjimams pritaria ir E. Raila.⁵²⁵ Manoma, kad Ukmergės dekanato parapišes mokyklas lankė tik apie pusę (50 %) valstiečių ir miestiečių vaikų, o likusieji buvo mokomi namie. Tiesa, namų mokymas pasižymėjo atsilikusia, nemodernia, nesugebančia parengti gyvenimui mokykla.⁵²⁶ Tokia Ukmergės dekanate susiklosčiusi parapišiuose mokyklų lankymo situacija neatspindi istoriografijoje pateikiamų duomenų apie Vilniaus vyskupijos parapišiuose mokyklų lankymą.

Paminėtina, kad parapišėje mokykloje buvo mokoma tikybos ir skaičiavimo pradmenų, skaityti, rašyti, piešti akvarele. Gabesni vaikai buvo mokomi gramatikos.⁵²⁷ V. Ališausko nuomone mokyklų pagrindinis tikslas buvo mokytis ne raidžių, o daug labiau pamatinio dalyko – krikščioniško tikėjimo ir gyvenimo.⁵²⁸ Vaikai mokydavosi, jokių darbų nedirbdavo, tik kartais patarnaudavo šv. Mišių metu. Mokykloje buvo laikomasi disciplinos, kad nebūtų lengvabūdiškų veiksmų, blogo pavyzdžio kitiems.⁵²⁹ Vaikai dažniausiai mokyklą lankydavo žiemą, nes vasarą nedirbdavo dvare, ganydavo gyvulius. Kėdainių parapišės bažnyčios vizitacijoje akcentuojama, kad

⁵¹⁹ Siesikų parapišės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 42v.

⁵²⁰ Vadoklių parapišės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 89.

⁵²¹ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios...*, p. 142.

⁵²² Kavarsko parapišės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 20v.

⁵²³ Ramygalos parapišės bažnyčios vizitacija 1784 01 20, *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 72.

⁵²⁴ A. Alekna, *Katalikų bažnyčia Lietuvoje*, red. J. Stakauskas, Kaunas, 1936, p. 103.

⁵²⁵ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 122.

⁵²⁶ A. Pacevičius, *Mokyklos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 394.

⁵²⁷ Ramygalos parapišės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 72.

⁵²⁸ V. Ališauskas, *Sakymas ir rašymas, Lietuvos didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 614.

⁵²⁹ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios...*, p. 139.

vaikams mokslai prasidėdavo nuo Šv. Mykolo, o baigdavosi prieš Šv. Petrą.⁵³⁰ Kiek laiko parapiinėje mokykloje vaikai praleisdavo, pažymima tik Ramygalos vizitacijoje, kurioje teigiama, kad vaikai buvo mokomi nuo 7 iki 11 val. ir po pietų nuo 14 iki 17 val.⁵³¹ Panašios informacijos apie kitas Ukmergės dekanate veikusias parapiines mokyklas nagrinėtas šaltinis nepateikia.

Paminėtina, kad savas mokyklas buvo įkūrę ir parapijoje rezidavę vienuoliai. Jos dažniausiai būdavo skirtos vienuolynų nariams. Tačiau, pasak R. Plečkaičio, vienuolynų mokyklose, be gramatikos, poetikos ir retorikos, neretai buvo dėstomas akademinis kursas – filosofija bei teologija. Būtent į tokias mokyklas, vadinamas *studium generale* arba *studium formale*, buvo priimami ir pasauliečiai.⁵³² Pagal Edukacijos komisijos nutarimą buvo numatyta prie visų vienuolynų įkurti parapiines mokyklas,⁵³³ sudaryti tinkamą mokymo programą kaimo ir miesto jaunimui, siųsti vienuolius į nuošalius parapiines mokyklas.⁵³⁴ Šį teiginį puikiai iliustruoja Žeimių parapiinės mokyklos pavyzdys, kurioje mokytoju dirbo vienuolis Andrius Šatinskis.

1780 m. I. J. Masalskiui atsistatydinimus iš Edukacinės komisijos pirmininko pareigų prasadėjo parapiinių mokyklų mažėjimo laikotarpis,⁵³⁵ kuris pastebimas ir Ukmergės dekanate. 1784 m. vizitacijos duomenimis, parapiinių mokyklų nebuvo/neveikė daugiau nei pusėje parapijų. Sklandų mokyklos darbą trikdė ne tik mokyklos pastato klausimas, bet ir to meto istorinės realijos bei jaunuolių, ypač kilusių iš bajorų, pasirinkimas aplinkinėse parapijose esančių mokyklų. Čia reikėtų paminėti Ukmergės parapiją, kuri išsiskyrė kaip aplinkinių parapijų vaikų traukos centras. Prie bažnyčių įkurtose parapiinėse mokyklose buvo mokoma ne tik skaitymo, rašymo, piešimo, bet ir tikėjimo tiesų pažinimo. Taigi parapiinėse mokyklose vykdomas švietimas yra viena iš sielovados sklaidos formų. Tokia sielovados sklaida rūpinosi daraktoriai, kurių tarpe buvo vargonininkas, zakristijonas, vienuolis. Jiems algą dažniausiai mokėdavo mokiniai, o klebonas rūpindavosi jo maitinimu. Reiktų paminėti, kad 1788 – 1792 m. Ketverių metų seimas perėmė iš komisijos parapiinių mokyklų kontrolę ir faktiškai gražino ją bažnyčiai.

9.3. Vienuolijos

Vienuolijos – vienas seniausių Katalikų Bažnyčios institutų,⁵³⁶ kuriam katalikiškoji Reforma suteikė didelį postūmį: tam buvo skirtas ir vienas Tridento susirinkimo nutarimas.⁵³⁷ I. Vaišvilaitė pastebi, kad XVIII a. vienuolijos dažniausiai specializavosi į jaunimo auklėjimą arba

⁵³⁰ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47v.

⁵³¹ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 72.

⁵³² R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, Vilnius, 1975, p. 37.

⁵³³ Plačiau žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose* poskyryje, *Vienuolijos*.

⁵³⁴ E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta...*, p. 105.

⁵³⁵ J. Račkauskas, *Švietimo reforma...*, p. 115.

⁵³⁶ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos...*, p. 7.

⁵³⁷ L. Jovaiša, *Bažnyčios reformos, Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 213.

ligonių slaugą. Vienuolių gyvenimo stilius kuklus, vienuolynai – funkcionalūs, dažniausiai sudaro tik priestatą prie mokyklų ar ligoninių.⁵³⁸ Minėta, kad 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis tris bažnyčias (Kurklių, Pumpėnų, Troškūnų) administravo vienuoliai. Taip pat vienuolynai buvo įsikūrę Kėdainių, Senojo Panevėžio ir Ukmergės parapijų ribose.

Pijorai – vienuolija, nešiojanti savo pavadinime Marijos vardą.⁵³⁹ Romoje pijorai įsikūrė 1617 m., į Lietuvos – Lenkijos Respubliką jie buvo pakviesti XVII a. viduryje karaliaus Vladislovo Vazos. Į Lietuvą pirmieji pijorai atvyko apie 1725 m., o kitais metais jau įsteigė Vilniuje pirmąją kolegiją.⁵⁴⁰ Pasak M. Jučo, pijorai laikomi pirmaisiais Švietimo epochos šaukkliais, kurie rūpinosi savo kolegijų bei parapiinės mokyklos mokinių švietimu. Juos mokė ne tik religijos, bet ir gamtos mokslų, ypač matematikos ir Europos tautų kalbų.⁵⁴¹ Itin daug dėmesio ordinas skyrė bajorų lavinimui. E. Raila, pijorų veiklą XVIII a. sieja su žymių pijorų mokyklų reformatoriumi, publicistu Stanislovu Konarskiu⁵⁴² 1784 m. vizitacijos duomenimis pijorų vienuolynai egzistavo Senojo Panevėžio ir Ukmergės parapijose.

Pirmuosius Panevėžio švietėjus pijorų vienuolius 1727 m. įkūrė Vilniaus kapitulos kanauninkas Kristupas Bialozoras ir Bernatonių seniūnas Kristupas Dembskis, įpareigojęs juos įkurti ir išlaikyti gimnaziją. Vienuoliai pastatė vienuolyną, mokyklą ir medinę Švč. Trejybės vardo bažnyčią.⁵⁴³ 1784 m. vizitacijos duomenimis minėtoje parapijoje parapiinės mokyklos nėra, tačiau yra vieša pijorų išlaikoma mokykla.⁵⁴⁴ Mokykloje dirba kunigas, šeši klierikai ir du broliai (tikslinės informacijos šaltinis nepateikia).⁵⁴⁵ Mokyklos personalo gausa leidžia manyti, kad pijorų administruojamoje mokykloje mokėsi ne viena dešimtis mokinių. *Lietuvos vienuolynų vadove* teigiama, kad 1782 m. mokykloje mokėsi 87, o 1799 m. – 86 mokiniai.⁵⁴⁶ Panašus mokinių skaičius mokykloje galėjo būti ir 1784 m.

1742 m. bajorų seimelio nutarimu Ukmergėje įkurdinti pijorai. Apie 1745 m. jiems pastatyta medinė Švč. Trejybės bažnyčia ir vienuolynas.⁵⁴⁷ Savo bažnyčioje vienuoliai sakydavo

⁵³⁸ I. Vaišvilaitė, *Vienuolynų kelias, Lietuvos vienuolynai...*, p. 25.

⁵³⁹ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 120.

⁵⁴⁰ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 135-136.

⁵⁴¹ Ten pat, p. 136.

⁵⁴² E. Raila, *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir Apšvietos epocha Lietuvoje...*, p. 20.

Stanislovas Konarskis (*Stanisław Konarski*), 1700-1773. Žymus pijorų mokyklų reformatorius, publicistas. Jo darbai buvo pirmas stiprus impulsas išjudinant tam tikrus mąstymo stereotipus, išpraustus į visuomenės poreikių nebeatitinkančias retorines konvencijas, atkreipti dėmesį į privataus ir viešo asmens laikyseną, piliečių atsakomybę už valstybę. Dauguma Konarskio aktualizuotų temų sulaukė atgarsio Apšvietos pamokslininkų kalbose, buvo daugiau ar mažiau savarankiškai plėtos, sietos su naujais kontekstais ir realijomis. Pl. žiūr. K. Mačiulytė, *Viešo ir privataus gyvenimo akcentai...*, *Viešos ir privačios erdvės...*, p. 89.

⁵⁴³ *Lietuvos vienuolynai...*, p. 189-190; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 279.

⁵⁴⁴ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 78.

⁵⁴⁵ Ten pat, l. 76v.

⁵⁴⁶ *Lietuvos vienuolynai...*, p. 191-192.

⁵⁴⁷ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 122; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 279; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 469; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 204.

pamokslus, rūpinosi jos administravimu. Vienuolyno ir bažnyčios būklė buvo gera.⁵⁴⁸ Paminėtina, jog Ukmergėje, kaip ir Panevėžyje, parapiinės mokyklos nebuvo, o viešąsias mokyklas išlaikė pijorai,⁵⁴⁹ skleidami dvasingumą bei formuodami mokinių pasaulėžiūrą.

Karmelitai, pasak J. Vaišnoro, dažnai vadinami Marijos vardu, o jos nariai – Marijos pirmagimiais sūnumis. Marija – karmelitų vienuolijos ypatinga globėja, kuriai kiekvienas vienuolijos narys turi visiškai pasišvęsti ir savo dvasinį gyvenimą derinti su Marijos gyvenimu. Karmelitai savo raštais daug prisidėjo prie mariologinės doktrinos vystymosi bei Marijos kulto išplitimo.⁵⁵⁰ Paminėtina, kad Karmelitų ordinas suskilo į dvi šakas: senosios regulos karmelitus (dar vadinamus senosios observacijos karmelitus) ir basuosius karmelitus. Senosios regulos karmelitai į Lenkiją atvyko XIV a. pabaigoje, o XVI a. pradžioje jie išsikūrė ir Lietuvoje.⁵⁵¹ XVIII a. pabaigoje Ukmergės dekanate buvo du senosios regulos karmelitų vienuolynai (Kėdainiuose ir Pumpėnuose).

Kėdainiuose, dešinėje Nevėžio pusėje, Karolis Radvila 1704 m. pastatė medinę bažnyčią ir vienuolyną, kuriame išsikūrė karmelitai. Jie turėjo aptarnauti katalikus, kurie Nevėžiui patvinus negalėdavo pasiekti kitame krante esančios Švč. Trejybės ir Šv. Jurgio bažnyčios ir turėjo vaikščioti į tolimas parapijas.⁵⁵² Karmelitai buvo labai aktyvūs sielovadoje. Pavyzdžiui, Apytalaukio parapijoje labai dažnai vienuoliai karmelitai padėdavo klebonui skleisti sielovadą, teikdavo sakramentus. Ypač jie rūpinosi 8 dešimtmetyje Apytalaukio parapijos ribose buvusią Lančiūnavos Dievo Motinos koplyčia, kuri neturėjo fundacijos kunigui išlaikyti. Pačiame Kėdainių mieste karmelitams buvo labai sunku įsitvirtinti dėl ypač stiprios protestantų įtakos, todėl jie turėjo išiekvoti daug pastangų kovai su kitatikiais. Parapijų klebonai šiame karmelitų vienuolyne atlikdavo rekolekcijas. Apie Kėdainiuose veikusį karmelitų vienuolyną žinios šykščios. Tenka tik apgailestauti, kad šaltinis daugiau nepateikia informacijos apie vienuolių veiklą.

Pumpėnų parapiją 1784 m. vizitacijos duomenimis administravo senosios regulos karmelitų vienuoliai,⁵⁵³ kurie nuo 1665 m. turėjo Pumpėnuose bažnyčią ir valdė jiems užrašytus Jurgio bei Povilo Zavadskių turtus.⁵⁵⁴ M. Jučo ir M. Paknio duomenimis, būtent 1665 m. liepos 17 d. Pumpėnuose Povilas Zavadskis fundavo pirmąją Romos Katalikų bažnyčią.⁵⁵⁵ A. Gidžiūno teigimu karmelitai Pumpėnuose buvo įkurdinti 1541 m.⁵⁵⁶ Nagrinėtame šaltinyje pažymima, jog parapiją administravo vienuoliai, tačiau daugiau informacijos apie jų veiklą, gyvenamą vietą nepateikiama. Manoma, kad vienuoliai vedė atskiras administracines knygas, kuriose ir surašydavo

⁵⁴⁸ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁵⁴⁹ Ten pat, l. 7.

⁵⁵⁰ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 115-116.

⁵⁵¹ *Lietuvos vienuolynai...*, p. 41-42.

⁵⁵² Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45v; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 117; *Lietuvos vienuolynai...*, p. 123; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 277.

⁵⁵³ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

⁵⁵⁴ *Lietuvos vienuolynai...*, p. 202.

⁵⁵⁵ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 60; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 209.

⁵⁵⁶ V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 271.

visą informaciją apie vienuolyną, vienuolius, jų veiklą etc.⁵⁵⁷ Tikėtina, kad vienuoliai turėjo savo mokyklą, kadangi parapiinės mokyklos prie bažnyčios nebuvo, tačiau vizitacijoje apie tai neužsimenama.

Atgailos kanauninkai Lietuvoje buvo vadinami „Baltaisiais augustiniais“, nes jie laikėsi Šv. Augustino regulos ir devėjo baltą drabužį. Į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę juos pasikvietė Jogaila.⁵⁵⁸ Atgailos kanauninkai mokė žmones tikėjimo tiesų, platino pamaldumą Marijai.⁵⁵⁹ Kurkliuose 1700 m. Atgailos kanauninkų (Baltųjų augustinų) rezidenciją fundavo Kristupas Zaviša⁵⁶⁰ drauge su žmona Terese Tiškevičiūte.⁵⁶¹ Vienuoliai aptarnaudavo bažnyčią.⁵⁶² Atgailos kanauninkų regula reikalavo, kad apie save ir savo darbus jie nerašytų ir neskelbtų viešai. Jie norėjo likti nežinomi, tylūs Dievo darbininkai.⁵⁶³ Dėl šios priežasties apie šiuos vienuolius pateikiama itin mažai informacijos, nors jie LDK religiniame gyvenime reikėsi itin aktyviai.

Raguvos, Troškūnų, Rokiškio dvarų savininkas⁵⁶⁴ Vladislovas Sokolovskis 1698 m. rugpjūčio 26 d. į Troškūnus pasikvietė 12 bernardinų vienuolių, kuriems pastatė medinę bažnyčią ir vienuolyną,⁵⁶⁵ o vienuolius įpareigojo krikštyti, klausyti išpažinčių, teikti santuokas žmonėms, gyvenantiems toliau nuo parapiinės bažnyčios.⁵⁶⁶ Bernardinų vienuolijoms būdingas Marijos garbinimas, kurį nuo įsikūrimo Lietuvoje jie itin populiarino.⁵⁶⁷ Paminėtina, kad jie daug prisidėjo ir prie Švč. Trejybės kulto garbinimo. Ne be bernardinų įtakos minėtas kultas tapo patrauklus lietuviams, kurie daugelį savo bažnyčių pavadino Švč. Trejybės vardu.⁵⁶⁸ Tarp šių buvo ir Troškūnų parapiinė bažnyčia. Paminėtina, kad 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis Švč. Trejybės titulo bažnyčių buvo šešios.⁵⁶⁹ Troškūnuose bernardinai ne tik aktyviai plėtojo sielovadą, bet ir vienuolyne, svečių patalpose, mokė jaunuolius. 1784 m. daraktoriumi buvo Jonas Giedzevičius (*Giedzewicz*), kilęs iš Žemaitijos. Jį maitino ir algą mokėjo vienuoliai. Vienuolyne buvo mokoma 15 bajorų, 18 valstiečių vaikų.⁵⁷⁰

⁵⁵⁷ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 75.

⁵⁵⁸ *Lietuvos vienuolynai...*, p. 39.

⁵⁵⁹ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 111.

⁵⁶⁰ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 114; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 276.

⁵⁶¹ D. Baronas, Pal. Mykolo Giedraičio gyvenimas ir jo kultas Lietuvoje (XVI – XIX a. pr.), *Šventieji vyrai, šventosios moterys...*, p. 261.

⁵⁶² Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

⁵⁶³ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 112.

⁵⁶⁴ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 104.

⁵⁶⁵ Troškūnų bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102; M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 196; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 387; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 268; A. Pacevičius, „Apie geros tvarkos nuolatinių palaikymą bibliotekoje“: Troškūnų bernardinų vienuolyno bibliotekos katalogo „Instrukcija...“ ir „Antraščių rodyklė“, *Knygotyra*, nr. 24 (31), Vilnius, 1997, p. 137; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

⁵⁶⁶ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 104, 113.

⁵⁶⁷ V. Gidžiūnas, Pranciškonų observantų – bernardinų gyvenimas..., p. 81.

⁵⁶⁸ Ten pat, p. 80.

⁵⁶⁹ Pl. žiūr. skyriaus *Šventųjų kultas Ukmergės dekanato bažnyčiose* poskyryje *Bažnyčių titulai*.

⁵⁷⁰ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102v.

Jaunimo edukacijai buvo reikalingos priemonės – knygos. Paminėtina, kad kai kurių vienuolynų nuostatai reikalavo tam tikrą dalį jiems paaukotų arba iš išmaldos surinktų lėšų skirti bibliotekoms – knygų rinkiniui papildyti. L. Vladimirovo teigimu, bernardinai tam reikalui skirdavo vieną dukatą iš kiekvieno tūkstančio auksinų, surinktų iš išmaldų.⁵⁷¹ Jie stengėsi sutelkti savo konventuose „intelektualinio gyvenimo religinį elitą“ ir susikraudavo gausius knygų rinkinius.⁵⁷² A. Pacevičius atlikti tyrimai patvirtina, kad Troškūnuose bernardinų vienuoliai buvo sukaukę vieną didžiausių lietuviškų knygų rinkinį. Kaip pavyzdį galima pateikti K. Sirvydo „Žodyną“, laikomą pirmąją pasaulietinę knygą Lietuvoje, kurios net septyni egzemplioriai, Troškūnų bernardinų vienuolyno 1820 m. inventoriaus duomenimis, buvo vienuolyne.⁵⁷³ Tikėtina, kad kitose parapijose įsikūrę vienuoliai taip pat buvo sukaukę nemažas bibliotekas, kurios padėjo lavinti jaunuolius.

XVIII a. pastebimas vienuolynų skaičiaus augimas visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.⁵⁷⁴ Tai patvirtina ir Ukmergės dekanato pavyzdys, kuriame 1784 m., šaltinio duomenimis, buvo 6 vienuolynai, iš jų 4 įsikūrę XVIII a. Ukmergės dekanato vienuolynuose rezidavo keturių regulų vadovaujami vienuoliai, kurie įnešė reikšmingą indėlį į Marijos garbinimą, ypač plečiant jos kultą Lietuvoje. Nenuginčijamas vienuolijų indėlis jaunuolių mokymo – švietimo srityje. Manoma, kad čia itin daug reikšmės turėjo XVIII a. pabaigoje vienuolynų bibliotekos, kuriose nemažai buvo sukaupta lietuviškų knygų. Tai liudija Troškūnų bernardinų vienuolyno pavyzdys. Paminėtina, kad bernardinai buvo bene labiausiai „apsišvietusi“ vienuolija.

9.4. Brolijos

Brolija – bažnytinės valdžios įsteigta ir jai pavaldi religinė dvasininkų ir pasauliečių draugija, turinti savo administraciją, įstatus ir nuosavybę. Brolijos tikslas – plėsti viešąją kultą bažnyčioje, gilinti narių krikščionišką gyvenimą, užsiimti tam tikra religine ar visuomenine veikla. Brolijų atsiradimą Vakarų krikščionybėje paskatino rūpinimasis savo sielos išganymu.⁵⁷⁵ Svarbiausia viešojo kulto forma buvo brolijos Mišios, dažnai jungiamos su egzekvijomis.⁵⁷⁶ Paminėtina, kad itin svarbu buvo jog brolijos pamaldas lydėtų šviesa, todėl svarbi brolijų pareiga – parūpinti žvakėms pakankamai vaško. Brolijos uoliai rūpindavosi ir pamaldų puošnumu: tvarkė altorius, liturginius reikmenis, muziką, vėliavas.⁵⁷⁷ Brolijos šalia savo pagrindinių funkcijų rūpinosi ir neturtingais bei ligoniais.⁵⁷⁸ Brolijų nariams religingumas ir brolijos reikalai buvo svarbiausi.

⁵⁷¹ L. Vladimirovas, *Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos...*, p. 98.

⁵⁷² Ten pat, p. 96-97.

⁵⁷³ A. Pacevičius, *Lietuviškų knygų rinkiniai...*, p. 34.

⁵⁷⁴ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 42; V. Gidžiūnas, *Vienuolijos Lietuvoje...*, p. 280.

⁵⁷⁵ L. Jovaiša, *Brolijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 109; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 67.

⁵⁷⁶ *Egzekvijos* (lot. exsequiae) – katalikų bažnyčios gedulo pamaldos, laikomos bažnyčioje per laidotuves ar mirusiųjų minėjimus. *Religijotyros žodynas...*, p. 110.

⁵⁷⁷ L. Jovaiša, *Brolijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 114-115.

⁵⁷⁸ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 217.

Paminėtina, kad kartais brolija savo žinioje turėjo koplyčią.⁵⁷⁹ Išsamiau brolijos tikslas ir uždaviniai buvo akcentuojami nuostatuose, kuriuos turėdavo kiekviena brolija.

J. Flaga pastebi, kad iš esmės visų brolių struktūra ir organizacija buvo panaši. Dažniausiai tai priklausydavo nuo tikslo ir uždavinių, kuriuos sau kėlė brolija. Paminėtina, kad brolijos veiklai ir tikslui didelės įtakos turėjo šventojo kultas, kurį ji garbino. Visi klausimai, susiję su brolijos organizacija, struktūra ir veikla, buvo reglamentuoti brolijos nuostatuose.⁵⁸⁰ Juose buvo pažymimas brolijos valdymas, narių skaičius, pareigos, pajamos, išlaidos etc.⁵⁸¹ Brolijos savo nuostatais akcentavo sąmoningą ir aktyvų tikėjimo išpažinimą, nuolatinį darbą ir auką kitiems. Reiktų pažymėti, kad brolijos daugiau ar mažiau turėjo vienodą struktūrą ir laikėsi panašių nuostatų, kadangi po Tridento susirinkimo brolių tipai buvo formalizuoti, visoms joms įsigaliojo vienodi teisiniai – organizaciniai ir religinės veiklos principai.⁵⁸² Taigi kiekviena brolija turėjo savo vidaus taisykles, kurių laikymąsi bei iškilusias problemas, ginčus sprendavo išrinkti vyresnieji broliai.⁵⁸³

Brolijos vyresnieji buvo renkami rinkiminio susirinkimo metu, kuris vykdavo kartą per metus. Juose buvo išrenkama brolijos taryba ir jos vyresnysis.⁵⁸⁴ Įprastiniai brolijos susirinkimai vykdavo paskirtomis dienomis, dažniausiai pirmais mėnesio sekmadieniais. Susirinkimo metu buvo meldžiamasi už gyvus ir mirusius brolius, aptariami brolijos klausimai.⁵⁸⁵ Kartais brolių susirinkimai vykdavo karčemose.⁵⁸⁶ Paminėtina, kad brolių vadai parapijose galėjo būti klebonai, vikarai. Dažnai parapijos klebonas buvo brolijos globėjas arba, tiksliau, brolijos rėmėjas.⁵⁸⁷

Į brolijas buvo priimami visi be išimties. Dauguma brolių formaliai nereikalavo, kad kandidatai priklausytų kuriai nors socialinei grupei.⁵⁸⁸ Itin daug dėmesio susilaukdavo naujojo nario priėmimas į broliją, kuris būdavo itin iškilmingas. Visų pirma kandidatas į broliją išreikšdavo norą – sutikimą prisijungti prie brolijos. Vėliau duodavo priesaiką, kuri brolijoms buvo itin reikšminga. Dažniausiai iššventinimo ceremonija vykdavo bažnyčioje prie brolijos aptarnaujamo altoriaus. Iššventinimo apeigų metu brolijos nariai vilkėdavo specialiais drabužiais, naudodavo brolijos simboliką etc. Įstojimą į broliją užtvirtindavo vardo ir pavardės įrašas į brolijos narių knygą. Dažnai naujų narių iššventinimuose dalyvaudavo ir kaimyninių parapijų brolijos nariai.⁵⁸⁹ Naujai priimti nariai pateikdavo auką brolijai, kurios dydis nebuvo nustatytas.⁵⁹⁰ Pastebėta, kad jungimasis į

⁵⁷⁹ J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 75-76.

⁵⁸⁰ Ten pat, p. 55-56.

⁵⁸¹ Ten pat, p. 59-60.

⁵⁸² L. Jovaiša, *Brolijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 119.

⁵⁸³ J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 81-82.

⁵⁸⁴ Ten pat, p. 47, 75.

⁵⁸⁵ Ten pat, p. 79.

⁵⁸⁶ Ten pat, p. 82.

⁵⁸⁷ Ten pat, p. 60-61.

⁵⁸⁸ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 116-117.

⁵⁸⁹ J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 41, 53, 56.

⁵⁹⁰ Ten pat, p. 69.

brolijas liudija krikščionišką gyvenseną jau pačiose parapijose, dvasinę giminybę tarp pačių parapijiečių. Brolių steigimas itin suklesti XVII – XVIII a.

Ne išimtis ir Ukmergės dekanatas, kuriame 1784 m. vizitacijos duomenimis buvo 19 brolių. Brolių nebuvo tik Raguvoje, Senajame Panevėžyje, Taujėnuose bei Vadokliuose. Tiesa, Taujėnų bažnyčios vizitacijoje pažymima, kad brolija kažkada buvusi ir turėjusi bažnyčioje altorių, tačiau šiuo metu jos nėra.⁵⁹¹ J. Flaga kaip pagrindinę brolijos nebuvimo parapijoje priežastį nurodo parapijos skurdą.⁵⁹² Po dvi brolijas buvo Kavarsko, Pumpėnų bei Ukmergės parapijose, kitose – po vieną. Vizitacijoje pateikiamos skurdžios žinios apie brolijas. Dažniausiai akcentuotinas brolių skaičius parapijoje, pavadinimas, fundatorius. Rečiau aptariami administruoti altoriai, turėti atlaidai, garbinti šventieji. Itin menkai akcentuojamos pajamos, turėti bažnytiniai reikmenys. Informacijos kiekis apie brolijas vizitacijoje nevienodas. Skurdžiausias – Pumpėnų parapijos brolių aprašymas, kuriame pateikiami tik brolių pavadinimai.⁵⁹³ O štai Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacijoje išsamiai aprašomas net namas, kuriame įsikūrusi brolija.⁵⁹⁴

Remiantis tik 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija sunku nusakyti kada parapijoje įsikūrė brolija ar kas ją įkūrė. Minėtus duomenis galima pateikti tik apie kelias dekanato brolijas. Anykščiuose Šv. Onos brolija gyvavo jau 1745 m., tačiau tikslią datą bei informaciją apie įkūrėją šaltinis nutyli.⁵⁹⁵ Apytalaukio Švč. Jėzaus Širdies brolija buvo įkurta 1755 m. birželio 5 d. gavus popiežiaus Benedikto XIV leidimą bei sutinkant Vilniaus Vyskupui Mykolui Zenkavičiui.⁵⁹⁶ Kavarsko parapijoje Šv. Juozapo brolija įkurta 1708 m. kovo 19 d. tuometinio klebono Zdanovičiaus (*Zdanowicz*) iniciatyva, o Šv. Rožančiaus – 1771 m. rugpjūčio 13 d.⁵⁹⁷ Klebono iniciatyva brolijos buvo įkurtos ir Deltuvoje⁵⁹⁸ bei Ukmergėje.⁵⁹⁹ Minint Kurklių (1765 m. balandžio 16 d.),⁶⁰⁰ Šėtos (pirmąkart 1728 m., pakartotinai 1751 m.),⁶⁰¹ Žeimių (1773 m.)⁶⁰² brolių įsteigimą nurodomos tik datos. Daugiausiai žinių apie brolijos įsteigimą ir jos fundatorių yra Naujamiesčio parapijos vizitacijoje. Kurioje nurodoma, kad Šv. Rožančiaus broliją fundavo Zofija Wolminskienė (*Wolminska*) 1693 m. liepos 10 d. skirdama jai 2500 auksinų.⁶⁰³ Dauguma Ukmergės dekanato brolių buvo įsteigtos ar atkurtos XVIII a., o jų įsteigimu dažniausiai rūpindavosi dvasininkai, nors pasitaikydavo ir išimčių.

⁵⁹¹ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 37.

⁵⁹² J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 84.

⁵⁹³ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 74.

⁵⁹⁴ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

⁵⁹⁵ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

⁵⁹⁶ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 50-51v; V. Kamuntavičienė, *Pokyčiai Apytalaukio parapijoje...*, p. 55.

⁵⁹⁷ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

⁵⁹⁸ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 59.

⁵⁹⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁶⁰⁰ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 27-27v.

⁶⁰¹ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁶⁰² Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

⁶⁰³ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80v.

Kiekviena brolija pasirinkdavo sau globėją, kuriuo galėdavo būti Marija ar kiti Šventieji ir atsiduodavo jo užtarimui bei sekdamo jo dorybėmis, praktikuodama kurį nors pamaldumą ypatingu būdu. Brolijos globėjas greta Dievo tapdavo svarbia atrama brolijos nario gyvenime: į jį buvo kreipiamasi malda, prašoma pagalbos vargstant ar ištikus nelaimei.⁶⁰⁴ Pagrindinis brolijos globėjas buvo įvardijamas jos pavadinime. Ukmergės dekanate labiausiai paplitusios buvo mariologinės brolijos – Šv. Rožančiaus (6), Šv. Škaplieriaus (5), Švč. Dievo Motinos Marijos (1) brolijos. Tai sudarytų daugiau nei du trečdalius (63 %) visų dekanate paplitusių brolijų. Reiktų paminėti, kad Lietuvos – Lenkijos Respublikoje (iki 1772 m.) daugiau nei pusė (apie 54 %) brolijų taip pat buvo mariologinių.⁶⁰⁵ Taigi Ukmergės dekanatas šiuo požiūriu nebuvo išskirtinis. Mažiau paplitusios Šv. Juozapo (2), Švč. Jėzaus Širdies (2), Šv. Onos (1), Šv. Angelų Sargų (1), Švč. Trejybės (1) brolijos.

Šv. Rožančiaus brolija labiausiai paplitusi ne tik Ukmergės dekanate, bet ir Lietuvos ir Lenkijos Respublikoje. J. Flaga teigimu, minėta brolija išsiskirdavo ir gausiu narių skaičiumi. Taigi ji turėjo didelę įtaką žmonių religingumui ir mąstymui.⁶⁰⁶ Šv. Rožančiaus brolija daugiausiai dėmesio savo maldose turėjo skirti Švč. Mergelei Marijai. Šios brolijos svarbiausiu tikslu J. Vaišnora įvardija rožinio maldos kalbėjimo platinimą. Paminėtina, kad Lietuvoje Šv. Rožinio brolijas steigė domininkonai ar pasaulietiniai klebonai, kurie visu uolumu palaikė minėtą broliją.⁶⁰⁷ Ši teiginį tarsi patvirtina ir tai, kad 1760 m. domininkonai Deltuvoje atkūrė Šv. Rožančiaus broliją, kuria rūpinosi tuometinis Deltuvos parapijos klebonas Klanickis (*Klanicki*).⁶⁰⁸ Šv. Škaplieriaus brolija daugiausia dėmesio savo maldose taip pat turėjo skirti Švč. Mergelei Marijai, pašvęsdami jos globon savo gyvenimą. Brolijos nariai privalėjo nešioti Škaplierių, kasdien kalbėti Mažąsias Marijos valandas arba/ir susilaikyti nuo mėsos trečiadieniais ir šeštadieniais. Brolija taip pat šelpė elgetas, rūpinosi ligoniais.⁶⁰⁹ Švč. Dievo Motinos Marijos brolija taip pat prisidėjo prie Švč. Mergelės Marijos garbinimo. Taigi XVIII a. antrojoje pusėje Ukmergės dekanato brolijos vaidino didelį vaidmenį Marijos garbinime.

Šv. Onos brolija buvo paplitusi XVI a. pabaigoje,⁶¹⁰ o šios šventosios kultas Vilniaus vyskupijoje XVI a. buvo vienas populiariausių neskaitant Švč. Mergelės Marijos.⁶¹¹ Tačiau, kaip minėta, didelio paplitimo Ukmergės dekanate XVIII a. 9 dešimtmetyje nepastebėta. Šv. Onos kultas yra susijęs su Marija, kadangi Juozapas ir Ona – Švč. Mergelės Marijos tėvai. Šv. Onos brolija daug

⁶⁰⁴ D. Streikuvienė, *Šv. Juozapo kultas Lietuvoje...*, p. 93.

⁶⁰⁵ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 248-249.

⁶⁰⁶ J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 80.

⁶⁰⁷ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 95-98.

⁶⁰⁸ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 59.

⁶⁰⁹ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 94-95.

⁶¹⁰ J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 58.

⁶¹¹ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 105-106; *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 226.

dėmesio skyrė krikščioniškų šeimų vienybei, našlėms. Kadangi garbinta šventoji neatsiejama nuo nevaisingumo problemų, nėščiąjų moterių etc.

Pagrindinis Šv. Juozapo brolijos tikslas buvo pamaldumo Šv. Juozapui skatinimas, jo kulto propagavimas, sekimas jo dorybėmis. Šv. Juozapui tarpininkaujant buvo siekiama pasirūpinti laiminga mirtimi, kuri vertinama kaip didžiausias gėris.⁶¹² Kaip pastebi R. Varsackytė, „gerosios mirties“ taisyklė buvo itin propaguojama XVII – XVIII a. literatūroje bei pamoksluose – tai reiškė gebėjimą išeiti iš gyvenimo iki galo susitaikius su Dievu, žmonėmis ir pačiu savimi.⁶¹³

Švč. Jėzaus Širdies brolija skatino ypatingą pamaldumą Jėzui formą. Švenčiausiosios Širdies pamaldumas – tai pamaldumas garbingajai Jėzaus Kristaus Širdžiai, kuri atspindi ir primena Jėzaus meilę, jo jautrumą ir gerumą. Širdis buvo ir yra neatsiejama gailestingumo ir meilės pilno gyvenimo dalis, o taip pat karšto pamaldumo ir atsidavimo ženklas. Švč. Jėzaus Širdies garbinimas buvo labai populiarus XVII a., kurį aktyviai skatino jėzuitai.⁶¹⁴

Katalikų Bažnyčia moko, kad angelai – tai Dievo sutvertos dvasinės būtybės, neturinčios žmogiškojo kūno.⁶¹⁵ Galbūt Šv. Angelų Sargų broliją galima traktuoti kaip parapijiečių globėją, kuri buvo tarsi visos parapijos Angelas Sargas. Švč. Trejybės brolija didžiausią dėmesį skyrė Dievo triasmeniškumo garbinimui: Dievas Tėvas, Dievas Sūnus, Dievas Šventoji Dvasia.⁶¹⁶ Paminėtina, kad brolijos turėjo ne po vieną šventąjį, kurių garbinimas atspindėdavo aptarnaujamuose bažnyčios altoriuose,⁶¹⁷ atlaidų šventime etc.

Svarbūs brolijos egzistavimui buvo atlaidai, suartinantys brolijos narius ne tik maldai, bet ir šventimui. 1784 m. vizitacijoje apie brolijos atlaidus informacijos pateikiama minimaliai. Dažnai apsiribojama teiginiu, kad brolija turi atlaidus, tačiau kokius nepažymima (Kėdainiai, Pagiriai, Šėta). Retai minima kokius. Tokį atvejį galima aptikti Kavarsko brolijų apraše, kuriame teigiama, kad brolijos švenčia Šv. Juozapo, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos ir Švč. Mergelės Marijos atlaidus.⁶¹⁸ Žemių parapiinės bažnyčios vizitacijoje minint broliją teigiama, kad ji iškilmingų sueigų neorganizuodavo, minėdavo visas šventes, susijusias su Švč. Mergele Marija.⁶¹⁹ Anykščių Šv. Onos brolijos aprašyme pažymima, kad švenčiami atlaidai susiję su brolijos šventaisiais – Šv. Ona ir Šv. Juozapu.⁶²⁰ Aptariant Kurklių Šv. Škaplieriaus broliją teigiama, kad ji mini Šv. Jurgio,

⁶¹² D. Streikuvienė, Šv. Juozapo kultas Lietuvoje..., p. 94-95.

⁶¹³ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios...*, p. 93.

⁶¹⁴ *Krikščioniškosios ikonografijos...*, p. 293-294.

⁶¹⁵ Ten pat, p. 26.

⁶¹⁶ Ten pat, p. 294-295.

⁶¹⁷ Apie brolijų altorius žiūr. skyriaus *Šventųjų kultas Ukmergės dekanato bažnyčiose* poskyryje *Altoriai ir altarijos*.

⁶¹⁸ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

⁶¹⁹ Žemių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

⁶²⁰ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

Šv. Mykolo Arkangelo, Šv. Antano atlaidus.⁶²¹ Tai tik patvirtina, kad brolijos pasižymėjo šventųjų garbinimo įvairove, kurių kiekvienas išryškindavo atskiras tikėjimo tiesas ir gyvenimiškas vertybes.

Įvairių atlaidų šventimui, sueigoms reikalingos lėšos. Didžiąją dalį brolijos išdo sudarydavo savanoriškos jos narių aukos. Taip pat buvo renkamos aukos įvairiomis progomis. Paminėtina, kad kai kurie brolijų nariai buvo itin turtingi, tad jų indėlis į brolijos išdą turėjo būti nemenkas.⁶²² Brolijos išdas buvo griežtai kontroliuojamas išdininko. Visos išlaidos buvo derinamos su brolijos vyresniuoju. Išlaidos labai įvairios – liturginė įranga, vaškas, žvakės, rūbai, mokestis už šv. Mišias etc.⁶²³ Kai kurios brolijos turėdavo nemenkus turtus: dirbamos žemės, pievų, laukų, sodų etc. Augindavo įvairius gyvulius: jaučius, karves, ožkas etc. užsiimdavo bitininkyste.⁶²⁴

Tenka apgailestauti, kad apie turtinius brolijos reikalus 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijoje pateikiamos informacijos nedaug. Tiksliau tariant, nei viena tuo metu Ukmergės dekanate egzistavusi brolija nepasižymėjo turtingumu. S. Litak pastebi, kad 1782 – 1784 m. vizitacijose labiausiai kartojama frazė – „brolija neturi fiksuotų pajamų“,⁶²⁵ kuri neaplenkė ir 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos. Išskirtinė buvo Apytalaukio Švč. Jėzaus Širdies brolijos padėtis, kuriai neįvardijamas geradarys paaukojo 300 talerių, kurių dalis buvo atiduota klebonui už leidimą aukoti šv. Mišias. Jų per metus, už geradarius bei gyvus ir mirusius brolijos narius, buvo aukojama 30.⁶²⁶ Kavarsko, Šėtos, Ukmergės brolijos rinko aukas, apie kurias žinojo klebonas. Ukmergės Šv. Angelų Sargų ir Švč. Jėzaus Širdies brolijos kas mėnesį laikydavo po šv. Mišias už gyvus ir mirusius brolius.⁶²⁷ Brolijų materialinė padėtis 1784 m. duomenimis nebuvo gera, kadangi daugelis jų neturėjo savo šelpėjo. Dažniausiai brolijas remdavo klebonas.

Brolija – organizacija, veikusi visuomeniniais pagrindais, kuri leido pasijusti tvirčiau ir ramiau religine prasme ganėtinai permainingu laikotarpiu. XVIII a. viduryje brolijos LDK anot L. Jovaišos tampa svarbiu dažnos parapijos elementu,⁶²⁸ kurių kartais parapijoje buvo net po kelias. Ne išimtis ir Ukmergės dekanato parapijos, tačiau tikėtina, kad jos galėjo veikti ir anksčiau tik sunykusios ir vėl atkurtos. Savo finansus brolijos stengėsi tvarkyti savarankiškai, tačiau jų materialinė padėtis XVIII a. pabaigoje nebuvo gera, kadangi daugelis jų neturėjo savo šelpėjo. Kiekviena brolija rūpindamasi savo narių išganymu ir tikėjimo populiarinimu išsirūpindavo atlaidus. Pastebėtina, kad visos brolijos itin daug dėmesio skirdavo Švč. Mergelės Marijos kultui. Kai kurios jų buvo tiesiogiai susijusios su Dievo Motinos garbinimu (Deltuva, Kavarskas, Pagiriai, Troškūnai, Žeimiai), tačiau netgi tos brolijos, kurios savo globėjais rinkdavosi kitus šventuosius,

⁶²¹ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 27-27v.

⁶²² J. Flaga, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej...*, s. 48.

⁶²³ Ten pat, p. 244.

⁶²⁴ Ten pat, p. 76.

⁶²⁵ S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej...*, s. 243.

⁶²⁶ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 50-51v.

⁶²⁷ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁶²⁸ L. Jovaiša, *Brolijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 57.

visada didžiąją dalį maldų bei tradicijų susiedavo būtent su Dievo Motina. Suprantama, kadangi Marijos kultas buvo itin populiarus XVII – XVIII a. LDK visuomenėje.⁶²⁹ Brolijos nariai reguliariai lankė pamaldas bei pasitarimus, rinko vyresnius, pažymėjo brolijos šventes su savo atributais, dalyvavo religinėse iškilmėse, turėjo savo sąrašą ir brolijos nuostatų knygą.⁶³⁰

9.5. Špitolės

Lietuvoje špitolės pradėjo steigti XVI a. pirmoje pusėje, kaip nusenusių, neturtingų globos įstaiga prie katalikų bažnyčių, tačiau su XVI a. pirmąja puse tegalima sieti menkas karitatyvinės veiklos apraiškas.⁶³¹ Špitolių steigimo šuolis pastebimas XVII ir ypač XVIII a., kai jos imtos steigti prie atokių provincinių bažnyčių.⁶³² Prieglaudų veikla buvo siejama ir su ligonių slaugymu, kuris tampa svarbia bažnyčios misija. Misijos kuratorius – kunigas buvo pagrindinė figūra sprendžiant socialinės globos problemas parapijose. Būtent nuo jo pozicijos ir iniciatyvos priklausė rūpinimasis žmonėmis su negalia, elgetomis.⁶³³ Tiesa, špitolės 1784 m. Ukmergės dekanate buvo ne tiek gydymo įstaigos, o prieglaudos, vargingai gyvenantiems žmonėms.

Dažniausiai parapijų vizitacijose špitolės aptarimas pradedamas nuo pastato, vėliau akcentuojamas fundatoriaus klausimas, gyventojų skaičius, jų veikla. Dažniausiai, prieglaudos pastatas buvo netoli bažnyčios, kapinių ar mokyklos, o kartais net tame pačiame pastate kaip ir mokykla.⁶³⁴ Tokius prieglaudos pastato lokalizacijos aspektus akcentuoja ir R. Praspaliauskienė.⁶³⁵ Kur nebuvo atskiro špitolei skirto pastato, elgetos gyveno kunigui priklausiančiame name ar pas parapijiečius.

Špitolė dažniausiai buvo medinis namas su šiaudiniu stogu, kuriame buvo kelios izbos su kamaramis, virtuve. Turtingesnėse parapijose prieglaudos buvusios mūrinės – Anykščiai.⁶³⁶ Vyrai ir moterys gyveno atskiruose kambariuose. Atskirus kambarius turėjo šeimos. Daugumos prieglaudų būklė, 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis, buvo gera, kadangi apie 70 % tuo metu veikusių prieglaudų buvo pastatytos XVIII a. antrojoje pusėje (Apytalaukis, Kavarskas, Kėdainiai, Siesikai, Žeimiai etc.). Išimtis šiuo atveju būtų Senojo Panevėžio špitolė, kuri, šaltinio duomenimis, buvo itin blogos būklės.⁶³⁷ Ne visose Ukmergės dekanato parapijose buvo prieglaudos. Jų nebuvo Pumpėnuose,⁶³⁸ Pagiriuose,⁶³⁹ Troškūnuose,⁶⁴⁰ Vadokliuose.⁶⁴¹ Nors minėtose vietovėse prieglaudų

⁶²⁹ B. R. Vitkauskienė, Marijos kultas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 336-341.

⁶³⁰ L. Jovaiša, Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 119.

⁶³¹ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 106, 108.

⁶³² C. Kuklo, Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego..., s. 208.

⁶³³ R. Praspaliauskienė, *Nereikalingi ir pavojingi...*, p. 40-41.

⁶³⁴ Žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose* poskyryje *Parapinės mokyklos*.

⁶³⁵ R. Praspaliauskienė, *Nereikalingi ir pavojingi...*, p. 43-46.

⁶³⁶ Anykščių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

⁶³⁷ Senojo Panevėžio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76v.

⁶³⁸ Pumpėnų parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 74.

nebuvo, tačiau elgetų būta. Troškūnų bažnyčios vizitacijoje teigiama, kad „vienas elgeta yra miestelio pabaigoje ir ten gyvena iš išmaldos“.⁶⁴² Pasak R. Praspaliauskienės dažniausiai tokie elgetos nakvodavo gatvėse ar tarpuvartėse.⁶⁴³ Špitolės nebuvo ir Šėtos parapijoje, tačiau buvo namas, kuriame gyveno elgetos.⁶⁴⁴ Panaši situacija ir Ukmergės parapijoje – elgetoms skirtas namas su priemene, pastatytas klebono K. Bogušo lėšomis.⁶⁴⁵

R. Varsackytė, remdamasi S. Litak, teigia, kad 1781 m. apie 78 % Vilniaus vyskupijų parapijų turėjo prieglaudą.⁶⁴⁶ Paminėtina, kad 1784 m. Ukmergės dekanate apie 70 % parapijų buvo prieglaudos. Reiktų pastebėti, kad prieglaudų skaičius XVIII a. 9 dešimtmečio antroje pusėje augo, kadangi 1790 m. prieglaudos jau buvo Ukmergėje, Šėtoje, Pagiriuose, Troškūnuos.⁶⁴⁷ Neabejojama, kad tam turėjo įtakos Apšvietos epocha, kuri keitė žmonių supratimą apie elgetas, ligonius, vargingus parapijiečius.

Minėta, kad špitolės administravo klebonas, tačiau kaip rodo Siesikų⁶⁴⁸ ir Ramygalos⁶⁴⁹ vizitacijose pateikiamas špitolių aprašymas, prieglaudos turėjo ir savo vyresnius (*moderny rector*), vis dėlto tenka apgailestauti, kad apie jo veiklą bei pareigas šaltinis neužsimena, jis tik konstatuoja vyresniųjų egzistavimą. Prieglaudų kitaip nei mokyklų išlaikymas klebonams būdavo pernelyg brangus, todėl jų steigimas paprastai siejamas su konkrečiomis privačių asmenų fondacijomis.⁶⁵⁰ Dažnai ir veikiančios prieglaudos buvo remiamos privačiomis lėšomis. Paprastai visas šis turtas atitekdavo prieglaudoms išreikšta testamentu fundatoriaus valia, rečiau buvo aukojama esant gyvam fundatoriui. Taip fundatoriai atgailavo už nuodėmes.⁶⁵¹ Reiktų pastebėti, kad privačių asmenų fondacijų 1782 m. Kauno dekanato⁶⁵² bei 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijų duomenimis būta retai.

Ukmergės dekanate būtų išskirtina Naujamiesčio parapijoje prie bažnyčios kapinių buvusi prieglauda, pastatyta Motiejaus Banevičiaus (*Baniewicz*), kažkada buvusio Naujamiesčio parapijos klebono. Šioje prieglaudoje 1703 m. Upytės vėliavininkas Aleksandras Puzynas (*Puzyn*) fundavo trijų asmenų pragyvenimą. Jis kiekvienais metais skyrė po 3 pūrus rugių ir miežių, 1 – žirnių bei 20 auksinų prieglaudos gyventojams išlaikyti. A. Puzynas testamentu įpareigojo savo giminės būsimas

---

⁶³⁹ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 97v.

⁶⁴⁰ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

⁶⁴¹ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88v.

⁶⁴² Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

⁶⁴³ R. Praspaliauskienė, *Nerekalingi ir pavojingi...*, p. 24.

⁶⁴⁴ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁶⁴⁵ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁶⁴⁶ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios...*, p. 163.

⁶⁴⁷ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 132.

⁶⁴⁸ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 40.

⁶⁴⁹ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 69.

⁶⁵⁰ M. Paknys, *Ankstyvasis LDK krikščionėjimo...*, *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 106, 108.

⁶⁵¹ R. Praspaliauskienė, *Nerekalingi ir pavojingi...*, p. 40-41.

⁶⁵² *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 2-571.

kartais, minėtą pinigų sumą skirti špitolės gyventojams.⁶⁵³ Užuominų, ar 1784 m. fundatoriaus artimieji skiria lėšų prieglaudai, nėra. Deltuvos parapijos vizitacijoje prieglaudos išlaidos įvertinamos 40 auksinų,⁶⁵⁴ tačiau apie fundatorių nutylima. Dalis (tikriausiai tie, kurie gyveno pastate skirtame elgetoms, tuo metu kai geradarys rašė testamentą) Šėtos parapijos varguolių turėjo globėją, kuris testamentu jiems paliko 400 auksinų. Elgetos gauna minėtos sumos procentą (nenurodoma koki).⁶⁵⁵ Apie asmenį suteikusį fundaciją šaltinis informacijos šykšti.

Prieglaudoje dažniausiai gyvendavo vietiniai ligoniai, elgetos, tačiau ji teikdavo ne tik socialinę paramą, bet ir pastogę vietos neturtingiesiems.⁶⁵⁶ Tai patvirtina Deltuvos parapijos pavyzdys – prieglaudoje gyveno vienas parapijietis.⁶⁵⁷ Prieglaudose buvo globojama tiek žmonių, kiek leido piniginės lėšos ir pastato dydis. Ukmergės dekanato prieglaudose vidutiniškai gyveno 6 – 7 asmenys, iš kurių 4 – 5 moterys, ir 2 – 3 vyrai.⁶⁵⁸ Išskirtinis būtų Kėdainių prieglaudos atvejis, kurioje gyveno 12 asmenų: 8 moterys ir 4 vyrai.⁶⁵⁹ 1782 m. Kauno dekanato vizitacijos duomenimis, špitolėje vidutiniškai gyveno 5 – 6 asmenys, iš kurių vyrų buvo 2 – 3, o moterų 4 – 5.⁶⁶⁰ Pateikti skaičiai leidžia teigti, kad Ukmergės dekanate prie bažnyčių buvusių prieglaudose gyveno daugiau žmonių nei Kauno – vyrų rodiklis dekanatuose pastovus, o moterų Ukmergės dekanato parapinėse prieglaudose buvo daugiau. Taigi galima daryti prielaidą, kad Ukmergės dekanate buvusios špitolės didesnės, nei Kauno dekanate, kadangi juose gyveno daugiau žmonių.

Prieglaudose gyvendavo ne tik elgetos, ligoniai ar vargingi parapijiečiai, bet ir vargonininkai, zakristijonai. „Žeimių parapijos prieglaudoje vienoje izboje su krosnimi ir kamara gyveno zakristijonas su žmona. Antroje namų izboje su kamara ir krosnimi – vargonininkas su žmona. Trečioje ir ketvirtoje namų izbose gyveno elgetos.“⁶⁶¹ Daugiau Ukmergės dekanato parapijų prieglaudose tokių atvejų neužfiksuota.

Iš gyvenančių špitolėje reikalauta pamaldumo, doro gyvenimo, padėti klebonui tvarkytis parapijoje – iššluoti bažnyčią ar šventorių, paskambinti varpais, nuravėti daržus ir atlikti kitus smulkius patarnavimus.⁶⁶² Žeimių parapijos prieglaudos gyventojai tvarkydavo, prižiūrėdavo klebonijos daržą ir sodą.⁶⁶³ Itin daug dėmesio šalia karitatyvinės veiklos buvo skiriama ir elgetų sielovadai – Naujamiesčio elgetos šventadieniais giedodavo šv. Rožančių,⁶⁶⁴ Kėdainių, Kavarsko

⁶⁵³ Naujamiesčio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80.

⁶⁵⁴ Deltuvos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 58v.

⁶⁵⁵ Šėtos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁶⁵⁶ C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 220.

⁶⁵⁷ Deltuvos parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 58v.

⁶⁵⁸ *1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija*, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3-112v.

⁶⁵⁹ Kėdainių parapinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45.

⁶⁶⁰ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 2-549; C. Kuklo, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego...*, s. 213-214.

⁶⁶¹ I. Stundytė, *Žeimių parapijos mikroistorija...*, p. 36.

⁶⁶² V. Kamuntavičienė, *Parapijų prieglaudos...*, p. 62-63.

⁶⁶³ Žeimių parapinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.

⁶⁶⁴ Naujamiesčio parapinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80.

parapijų elgetos privalėjo lankyti šv. Mišias, ne rečiau kaip kas mėnesį išpažinti nuodėmes, priimti Komunią.⁶⁶⁵ Šėtos parapijos elgetos kasdien turėdavo sukalbėti švč. Trejybės ir Jėzaus širdies litaniją, Rožančių, o vieną jo dalį, vadinamą Karunką⁶⁶⁶ sugiedoti.⁶⁶⁷

Minėta, kad reta Ukmergės dekanato prieglauda turėjo fundacijas. Dažniausiai špitolės gyventojai gyvendavo iš parapijiečių išmaldos, tačiau kartais ir savo rankomis užsidirbdavo – Apytalaukis.⁶⁶⁸ Pačios geriausios dienos elgetoms būdavo, kai vykdavo laidotuvės, vestuvės ar krikštynos. Tuomet jie daugiausia surinkdavo išmaldos.⁶⁶⁹

Iš 1784 m. vyskupo Ignoto Masalskio rūpesčiu surengtos Ukmergės dekanato bažnyčių vizitacijos ryškėja, kad ne visose parapijose buvo prieglaudos. Kai kuriose parapijose elgetoms buvo skirtas namas. Prieglaudomis rūpinosi parapijų klebonai, jiems padėdavo špitolių vyresnieji. Dažniausiai špitolės fundatorių teikiamos paramos neturėjo. Tikintieji buvo raginami aukoti pinigų špitolių išlaikymui, tačiau kai kurie prieglaudų elgetos pajėgdavo dirbti ir užsidirbti. Patarnavimas bažnyčioje, darbas jos ūkyje buvo viena svarbiausių elgetų pareigų.

10. UKMERGĖS DEKANATO PARAPIJŲ ŪKINĖ PADĖTIS

Pradedant kalbėti apie Ukmergės dekanato parapijų ūkinę ir turtinę padėtį vertėtų paminėti, kad steigiami bažnyčia kartais turėjo neadekvačiai didžiulį arba, atvirkščiai, minimalių poreikių nepatenkinantį aprūpinimą. XVI a. vidurio duomenimis, vidutiniškai Vilniaus vyskupijos vienos parapijos fundaciją sudarydavo 21 dūmas.⁶⁷⁰ Tačiau mažiau nei vidutinišką aprūpinimo dūmais skaičių turėjo dauguma vyskupijos parapijų: 20 ir mažiau dūmų turėjo 181 iš 259 parapijų (70%). Todėl dalis klebonų turėjo po kelias beneficijas, nes viena negalėjo užtikrinti pakankamo išlaikymo.⁶⁷¹ Pagrindinė auka bažnyčiai – fundacijos dalis buvo žemė su joje gyvenančiais žmonėmis t.y. visos prievolės ir duoklės, kurias iki tol anų žemių valstiečiai atlikdavo didžiajam kunigaikščiui ar kilmingiesiems.⁶⁷² Iš paaukotų bažnyčiai žemių išaugdavo kaimai ir kaimeliai. Retais atvejais klebonams buvo užrašomas miškas. Dažnai buvo skiriami atskiri vandens telkiniai

⁶⁶⁵ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45; Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

⁶⁶⁶ *Karunka* (lenk. koronka) vainikėlis – katalikų maldų rūšis, apimanti Rožančiaus vienos dalies penkias paslaptis. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio* (žodynėlis)..., p. 871.

⁶⁶⁷ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁶⁶⁸ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 51.

⁶⁶⁹ R. Praspaliauskienė, *Nereikalingi ir pavojingi...*, p. 45.

⁶⁷⁰ *Dūmas* – vienos paprastos šeimos, gyvenusios atskirame name, ūkis. Priklausomai nuo dūmo dydžio valstiečiai turėjo atlikinėti lažines ir kitas prievoles. J. Jurginis, *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*, Vilnius, 1962, p. 155-156, 263, 299.

⁶⁷¹ M. Paknys, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo..., *Krikščionybės Lietuvoje istorija...*, p. 72; Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 484-492.

⁶⁷² Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai...*, p. 492.

žvejybai.⁶⁷³ Kartais klebonas gaudavo teisę pačiame miestelyje ar bažnytkaimyje laikyti savo smuklę.⁶⁷⁴ Paminėtina, kad XVII – XVIII a. parapijų žemių plotai padidėjo. Bažnyčiai ir vienuolynams nuo pat katalikų tikėjimo plėtojimosi pradžios Lietuvoje valdovas leido laisvai disponuoti jo paties ir iš dalies bajorijos dovanotomis arba užvaldytomis niekieno naudmenomis.⁶⁷⁵

Šiame darbo skyriuje bus aptariama Ukmergės dekanato parapijų bažnytinė žemėvalda, remiantis 1784 m. vizitacijos duomenimis. Stengtasi nusakyti tuometinę dekanato parapijų ūkinę bei turtinę padėtį. Minėtoje vizitacijoje parapijų turtinė padėtis akcentuotina nevienodai – kartais pažymimas turimas žemės kiekis, o kartais tik nurodoma kiek „pajamų“ ji duoda. Tad vertinant parapijos turtinę padėtį labiausiai bus kreipiamas dėmesys į turėtų dūmų, kaimų skaičių, baudžiauninkų atliekamas prievoles bei kitas pajamas, kurios pažymimos vizitacijoje. Tiesa, Troškūnų,⁶⁷⁶ Vidiškių,⁶⁷⁷ Taujėnų⁶⁷⁸ vizitacijose apie finansinę bažnyčios būklę jokios informacijos nepateikiama. Galbūt tam įtakos turėjo tai, kad Troškūnų parapiją bažnyčiai aptariamam laikotarpiu administravo bernardinų vienuoliai, o Vidiškių ir Taujėnų bažnyčios buvo Ukmergės parapijos filijos. Kitas aspektas lėmęs ūkinės padėties detalizavimo skurdumą galėtų būti tai, kad minėtos bažnyčios buvo itin neturtingos, tačiau tai lieka tik prielaidomis, kurias galėtų atskleisti tik individualūs tyrimai.

Parapinės bažnyčios turėjo žemės valdas, į kurių sudėtį įėjo mažesni ar didesni palivarkai, jurzdikos, kaimai su valstiečiais, gyvenančiais juose. XVIII a. pabaigoje Vilniaus vyskupijos klebonijų valdose buvo daugiau nei 3500 dūmų.⁶⁷⁹ Paminėtina, kad atskirus palivarkus – dvarelius (*folwark*)⁶⁸⁰ turėjo daugiau nei trečdalis (38 %) Ukmergės dekanato parapijų (Anykščiai, Kavarskas, Kėdainiai, Kurkliai, Naujamiestis, Pagiriai, Pumpėnai, Raguva). Didesnė parapija turėjo ne vieną palivarką. Čia reiktų paminėti Kėdainių,⁶⁸¹ Anykščių parapiją turėjusią – 3,⁶⁸² Kavarsko – 2 palivarkus.⁶⁸³ Atskiro palivarko turėjimas užtikrino bažnyčiai stabilesnę ir tvirtesnę ūkinę parapijos padėtį. Nors kitos parapijos atskiro palivarko neturėjo, tačiau jos turėjo jurzdikas, kaimus, žemės su pievomis, miško, vandens telkinių etc. Neturint palivarko dažnai jurzdika naudojama ūkinėms reikmėms t.y. sodui, daržui. Joje dažnai buvo įsikūrusios karčemos, varyklos (bravorai), špitolės, mokyklos, klebonijos, ūkiniai pastatai – tvartas, kluonas, svirnas etc.

⁶⁷³ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 47-48.

⁶⁷⁴ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė...*, p. 93-101.

⁶⁷⁵ A. Dubonis, *Žemėvalda, Lietuvos didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 794.

⁶⁷⁶ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102-102v.

⁶⁷⁷ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22-23v.

⁶⁷⁸ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 37.

⁶⁷⁹ L. Truska, *Bažnytinė žemėvalda...*, p. 14-15.

⁶⁸⁰ *Palivarkas* – dvaro valdomo (šiuo atveju bažnyčios) žemės ploto (dažniausiai didelio) atskiras ūkinis teritorinis padalinys, skirtas siauresnėms specializuotoms ūkinėms reikmėms.

⁶⁸¹ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 46v-47.

⁶⁸² Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

⁶⁸³ Kavarsko parapijos vizitacija 1784 02 02..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 15-18.

Palivarke, jurzdikoje gyveno baudžiauninkai, kurie rūpinosi bažnyčiai priklausiusiomis žemėmis – jas dirbdavo. Paminėtina, kad jurzdikos ar palivarko dydis kiekvienoje parapijoje buvo skirtingas, tai lėmė ir prie jų gyvenusių baudžiauninkų skaičių. Deltuvos jurzdikoje gyveno 3 baudžiauninkai su šeimomis,⁶⁸⁴ Naujamiesčio parapijos palivarku rūpinosi 2,⁶⁸⁵ Kurklių – 3 baudžiauninkai su šeimomis.⁶⁸⁶ Kėdainių 5 margų jurzdiką prižiūrėjo 13,⁶⁸⁷ Anykščių (jurzdikos dydis nenurodomas) – 18 baudžiauninkų su šeimomis.⁶⁸⁸ Galima teigti, kad turtingesnių parapijų palivarkai, jurzdikos buvo didesnės, todėl ir baudžiauninkų juose buvo daugiau. Jurzdikoje gyveno ne tik baudžiauninkai, bet ir šlėktos, žydai. Jie mokėjo sklypo mokesį bei padūmės prievolę. Ukmergės jurzdikoje gyvenantys katalikai už sklypą mokėjo po 6 auksinus, padūmės po 2 auksinus ir 10 grašių. Žydai už sklypus mokėjo po 4 auksinus, padūmės – po 2 auksinus ir 15 grašių.⁶⁸⁹ Panašius mokesčius mokėjo kiekvienos parapijos jurzdikoje gyvenantys baudžiauninkai, o žydų mokami mokesčiai buvo didesni. Taigi, kuo didesnė jurzdika ar palivarkas tuo daugiau jame gyvena žmonių, tuo daugiau mokesčių surenka bažnyčia. Neturtingos ir mažos parapijos jurzdikoje ar palivarke gyveno iki 5 baudžiauninkų.

Kaip minėta, bažnytines žemes dirbdavo baudžiauninkai, kuriuos kartu su sklypu buvo gavusi arba atskirai išsigijusi bažnyčia. Didžiausią beneficiją Ukmergės dekanate turėjo Anykščių parapija, kuriai priklausė daugiau nei 100 dūmų.⁶⁹⁰ Kitų parapijų beneficijos buvo ženkliai mažesnės: Apytalaukio, Kurklių, Naujamiesčio, Ramygalos, Senojo Panevėžio, Šėtos, Traupio, Vadoklių iki 10 dūmų, Pagirių, Deltuvos, Kavarsko, Pumpėnų, Raguvos, Siesikų, Žemių daugiau nei 10, bet mažiau nei 20 dūmų. Kėdainių parapija – 31, o Ukmergės – 38 dūmus.

Bažnytinė žemėvalda neapsiribojo tik jurzdikos ar palivarko turėjimu. Dažnai jai priklausydavo ne vienas kaimas, kurį kartu su fundacija užrašydavo valdovas, dvarininkas etc. bažnyčiai. Anykščių parapijai priklausė 7 kaimai – sodžiai, kuriuose buvo 70 namų.⁶⁹¹ Paminėtina, kad kaimų dydis buvo nevienodas – Apytalaukio parapijai priklausęs vienas kaimas buvo 6 valakų, o kitas 1,5 valako.⁶⁹² Apie 80 % Ukmergės dekanato parapijų turėjo mažiau nei 4 kaimus. Po keturis kaimus turėjo Kavarsko ir Kėdainių parapijos, penkis – Ukmergės, septynis – Anykščių parapija.

⁶⁸⁴ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 59v.

⁶⁸⁵ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80v-80.

⁶⁸⁶ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782 m..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 28.

⁶⁸⁷ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45v-46.

⁶⁸⁸ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

⁶⁸⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5v-6.

⁶⁹⁰ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

⁶⁹¹ Ten pat, l. 107.

⁶⁹² Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 52.

Kartais vizitacijoje nurodomas tik derliaus kiekis gautas iš dirbamos žemės – Raguvos parapiinė bažnyčia iš turėtos žemės gauna 41 pūrą rugių, 48 – javų.⁶⁹³ Prie Ukmergės klebonijos žemės buvo nedaug. Rugių galima nupjauti arti 100 kūgių,⁶⁹⁴ miežių tiek pat, avižų – iki 50. Šienaujamos pievose – iki 100 vežimų šieno.⁶⁹⁵

Gyvendamas bažnyčiai priklausiusiame kaime baudžiauninkas ėjo lažą, mokėjo mokesčius. Dažniausiai Ukmergės dekanato parapijose baudžiauninkas lažą ėjo tris dienas per savaitę bažnyčios naudai. Traupio parapiinės bažnyčios vizitacijoje nurodoma, kad baudžiauninkas nuo Visų Šventųjų iki Šv. Jurgio ėjo lažą po dvi dienas.⁶⁹⁶ Manoma, kad tokios tendencijos buvusios ir kitose nagrinėjamo dekanato parapijose, kadangi nurodytu laikotarpiu ūkio darbų sumažėdavo. Baudžiauninkai mokėjo ir činšą nuo savo dūmo, kuris svyravo nuo 10 iki 20 auksinų (mažesnės parapijos baudžiauninkai mokėjo apie 10 auksinų). Padūmės mokėjo apie 10 auksinų per metus – Kavarsko parapijos baudžiauninkai mokėjo po 10 auksinų ir 5 grašius,⁶⁹⁷ Siesikų – po 10 auksinų.⁶⁹⁸ Kai kuriose parapijose reikėdavo atlikti ir pastotės⁶⁹⁹ prievolę – Ukmergės parapijoje su vežimu kartą per metus į Rygą arba du kartus į Vilnių suvažinėti,⁷⁰⁰ o Siesikuose kartą per metus tris vežimus: po vežimą į Rygą, Vilnių ir Kauną.⁷⁰¹ Tiesa, ne visiems priklausiusiems parapijai kaimams reikėdavo atlikinėti pastotės prievolę. Paminėtina, kad bažnytiniai pavaldiniai – miestiečiai, valstiečiai buvo įpareigoti taisyti bažnytinių pastatų trobesius, statyti naujus, taisyti smukles, malūnus. Tokie įpareigojimai pastebimi Anykščių⁷⁰² bei Senojo Panevėžio⁷⁰³ parapijų vizitacijose.

Beje, itin svarbu buvo turėti parapijos ribose vandens telkinį, kadangi būdavo ilgi pasninkai, svarbu buvo apsirūpinti žuvimi. Mažiau nei trys ketvirtadaliai (apie 70 %) Ukmergės dekanato parapijų savo ribose turėjo upes ir/ar ežerus. Duomenys apie parapijos ribose buvusius ežerus ir/ar upes skurdūs. Dažniausiai tik pažymima, kad jis yra arba ne. Apie ežerų žuvingumą neužsimenama. Tačiau tenka pripažinti, kad ne visada parapijos ribose buvę vandens telkiniai pasižymėjo žuvingumu – Anykščių parapijos vizitacijoje pažymima, kad du parapijos ežerai nežuvingi,⁷⁰⁴ tačiau kurie neįvardijama.

⁶⁹³ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 92.

⁶⁹⁴ *Kūgis* – didelė apvali šieno arba šiaudų stirta, kraunama ilgai laikyti. Apačios skersmuo apie 4 m., aukštis 5-7 m. Kraunama atvirose vietose ant žemės (jei dirva drėgna – ant lentų ar kito pakloto). Centre dažniausiai įstatoma kartis (tada lengviau sukrauti taisyklingai). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XI, Vilnius, 2007, p. 198.

⁶⁹⁵ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5v.

⁶⁹⁶ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 85v-86.

⁶⁹⁷ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 17v-18.

⁶⁹⁸ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 41v.

⁶⁹⁹ *Pastotė* – valstiečio prievolė gabenti krovinius ar žmones savo transportu. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*, IV leidimas, Vilnius, 2000, p. 282.

⁷⁰⁰ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5v-6.

⁷⁰¹ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 41v.

⁷⁰² Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107-107v.

⁷⁰³ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 77.

⁷⁰⁴ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

Bažnytinių smuklių – karčemų steigimas vyko ne tik miesteliuose, bet ir palivarkuose bei kaimuose. Jų daugėjimas Lietuvoje pastebimas XVII – XVIII a. ir buvo vienas svarbiausių pajamų šaltinių.⁷⁰⁵ Labai retais atvejais parapiinė bažnyčia visai neturėdavo varyklos (bravoro) ir smuklės.⁷⁰⁶ Po vieną ir daugiau smuklių turėjo daugiau nei pusė (apie 53 %) Ukmergės dekanato parapijų. Karčemų gausa pasižymėjo Anykščių parapija, turėjusi dvi smukles mieste, keturias – kaimuose.⁷⁰⁷ Reiktų pažymėti, kad LDK valdovas Žygimantas dar 1514 metų privilegija, tvirtinant senesnius apdovanojimus Anykščių bažnyčiai užrašė šešias smukles: dvi už Šventosios upės tilto, o keturias netoli bažnyčios. Privilegijoje, pažymėta, kad jokio žmogaus smuklė, kokios padėties tas bebūtų, neturi būti pastatyta 2 mylių atstumu, ypač už tilto.⁷⁰⁸ P. Pakarklio duomenimis, XVIII a. 8 dešimtmetyje Anykščių smuklės davusios daugiau kaip 1000 auksinų pelno per metus.⁷⁰⁹ Iš smuklių pelną gaudavo ir kitos parapijos – Apytalaukio parapijoje buvusi smuklė davė 200 auksinų per metus,⁷¹⁰ Deltuvos – 144 auksinus,⁷¹¹ Šėtos – 20 „raudonų“ auksinų,⁷¹² Raguvos – 80 auksinų pelno.⁷¹³

Bažnytinės smuklės nuo XVII a. pradėtos nuomoti žydams, o XVIII a. pasak, P. Pakarklio, tai pasidarė visuotiniu papročiu.⁷¹⁴ Žydai administruodami karčemas ne tik plėtojo ekonominę veiklą, bet kartu ir dalyvavo visuomeniniame gyvenime.⁷¹⁵ Parapinių smuklių administratoriais žydai buvo ir Ukmergės dekanate – Kėdainiuose – netoli bažnyčios esančią karčemą administravo žydas (kiek moka bažnyčiai nepažymima),⁷¹⁶ Siesikų karčemą taip pat administravo žydas, kuris mokėjo klebonui po 50 talerių per metus,⁷¹⁷ Anykščiuose vieną iš miesto smuklių valdė žydas, kuris klebonui per metus mokėjo 600 auksinų nuomos.⁷¹⁸ Taigi iš smuklių gaunamos pajamos nebuvo vienodo dydžio. Tikėtina, kad smuklių pajamų dydį lėmė parapijos dydis bei parapijiečių lankymasis jose.

Tiesa, šalia karčemų dažnai parapijose būdavo ir bravorai. Jų buvę apie trečdalyje Ukmergės dekanato parapijų. Dažniausiai bravorai buvo itin geros būklės, kadangi XVIII a. suintensyvėjus karčemų statybai šalia jų ar toliau buvo statomi ir bravorai: Raguvos parapijoje

---

⁷⁰⁵ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė...*, p. 111.

⁷⁰⁶ Ten pat, p. 118.

⁷⁰⁷ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

⁷⁰⁸ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė...*, p. 128.

⁷⁰⁹ Ten pat, p. 150.

⁷¹⁰ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 52v.

⁷¹¹ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 60v.

⁷¹² Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 66.

⁷¹³ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 93.

⁷¹⁴ P. Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė...*, p. 144-145.

⁷¹⁵ J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė, Žydai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra...*, p. 803.

⁷¹⁶ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 46v.

⁷¹⁷ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 41v.

⁷¹⁸ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107.

varykla pastatyta 1745 m.,⁷¹⁹ Kavarsko – nesenai,⁷²⁰ Žeimių parapijoje esantis bravoras – geros būklės.⁷²¹

Dažnai pinigėmis pajamomis bažnyčią remdavo ir dvarų, buvusių parapijos ribose, savininkai, ponai. Žeimių parapijos dvarininkas Juozas Kazimieras Kosakovskis įpareigotas buvusių dvaro savininko Dominyko Medekšos bažnyčiai skiria 1000 auksinų,⁷²² Ukmergės parapijos ponų aukos siekė 80 lietuviškų grašių, 70 auksinų.⁷²³ Raguvos bažnyčia iš dvaro kasmet gaudavo po 100 auksinų.⁷²⁴ Savo aukomis ir parapijiečiai prisidėdavo prie bažnyčios gyvavimo: Šėtos,⁷²⁵ Pagirių,⁷²⁶ Žeimių⁷²⁷ parapijų katalikai – parapijiečiai nedidelėmis aukomis prisidėdavo prie bažnyčios išlaikymo (sumos nenurodomos).

Paminėtina, kad Ukmergės dekanato parapijose tarp gyventojų galima sutikti ir žydų. Anykščių jurzdikoje žydų yra 40 namų (katalikų – 70), netoli bažnyčios buvo ir nesenai pastatyta žydų mokykla.⁷²⁸ Ukmergės parapijos vizitacijoje pažymima, kad jurzdikoje yra 26 žydų namai (katalikų – 31).⁷²⁹ Šiose parapijose žydai turėjo savo bendruomenes kahalus, kurie buvo vienas iš piniginių pajamų šaltinių bažnyčioms. Ukmergės kahalas bažnyčiai mokėjo ne tik 200 auksinų, bet ir dešimtinę – du ketvirčius mėsos, šešis akmenis⁷³⁰ lajaus, svarą⁷³¹ parako, šešias uolektis⁷³² vokiškos drobės.⁷³³ Apie Anykščių kahalo duoklę bažnyčiai neužsimena, tačiau neabejojama, kad ji buvo mokama.⁷³⁴

Apie dvasininkijos pinigines pajamas sunku spręsti, nes dažniausiai jų neturima (*summy nie ma*). Didžiuliai bažnyčios turtai priklausė labai mažam dvasininkijos skaičiui. Norint tiksliai išsiaiškinti dvasininkijos pajamas reikalingi išsamūs pavienių parapijų ar dekanatų materialijų ir dvasinių turtų tyrimai, kurie leistų detaliai konstatuoti parapijų ir dvasininkijos pajamas.

Apibendrinant, iš pateiktų duomenų galima teigti, kad XVIII a. 9 dešimtmetyje Ukmergės dekanato parapijų būklės vertinti vienareikšmiškai negalima. Turtingiausia dekanato parapija galima įvardinti Anykščius, kuri pasak J. Ochmańskio, XVI – XVII a. taip pat priklausė turtingiausių parapijų grupei. Tuo metu ji turėjo 100 dūmų.⁷³⁵ Atrodo, kad šios parapijos nepalietė

⁷¹⁹ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 92v.

⁷²⁰ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 15v.

⁷²¹ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 34.

⁷²² Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 33v-34.

⁷²³ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 6.

⁷²⁴ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 94.

⁷²⁵ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 67.

⁷²⁶ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 99v.

⁷²⁷ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 33v.

⁷²⁸ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 107v.

⁷²⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5v.

⁷³⁰ 1 akmuo ≈ 14-15 kg.

⁷³¹ 1 svaras ≈ 400 g.

⁷³² 1 uolektis ≈ 65 cm.

⁷³³ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 6-6v.

⁷³⁴ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 47v.

⁷³⁵ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu...*, p. 102.

istorinės laikmečių realijos. Priešingai nei Ramygalos parapijos, kurią minėtas istorikas XVI – XVII a. taip pat buvo priskyres turtingiausių parapijų grupei – 101 dūmas,⁷³⁶ o XVIII a. pabaigoje ši turėjo 8 dūmus.⁷³⁷ Pažymėtina, kad turtingų parapijų statusą nuo XVI a. išlaikė Kėdainių ir Ukmergės parapijos.⁷³⁸ Lyginant J. Ochmańskio ir 1784 m. Ukmergės vizitacijoje pateikiamus duomenis reiktų pastebėti, kad Šėtos, Traupio ir Žeimių parapijos ūkinė padėtis išliko beveik nepakitusi. Tyrinėtojas nurodo, kad XVI – XVII a. Žeimiai priklausė neturtingų parapijų grupei, turėjusiai 18 dūmų,⁷³⁹ o vizitacijos duomenimis parapija turėjo 15 dūmų.⁷⁴⁰ Šėtos (8 dūmai) ir Traupio (3 dūmai) parapijos buvo priskiriamos prie itin neturtingų parapijų turėjusių iki 10 dūmų.⁷⁴¹ 1784 m. minėtos parapijos atitinkamai turėjo 5⁷⁴² ir 4⁷⁴³ dūmus.

Ukmergės dekanato parapijų klebonų pajamų šaltiniai 1784 m. vizitacijos duomenimis buvo trijų rūšių: 1. žemė, 2. smuklės, bravorai 3. gaunamos pajamos iš dvaro, turtingų ponų, žydų kanalų, parapijiečių etc. Tačiau parapijų ekonominę padėtį iliustruoja ne tik valdyti žemių plotai, turėtos smuklės etc., bet ir parapijoje veikusios prieglaudos, mokyklos etc. Kadangi ne kiekviena parapija galėjo pasirūpinti elgetomis, skirti pastatą mokyklai.⁷⁴⁴ Reiktų akcentuoti, kad 1772 – 1773 m. prasidėjęs Lietuvos bažnytinės žemėvaldos sekuliarizavimas nepalietė Ukmergės dekanato parapijų. Labiausiai tai lietė per Pirmąją Lietuvos – Lenkijos Respublikos padalijimą Rusijai atitekusių rytinę LDK dalį.⁷⁴⁵

---

⁷³⁶ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu...*, p. 102.

⁷³⁷ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 70.

⁷³⁸ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu...*, p. 102.

⁷³⁹ Ten pat, p. 103.

⁷⁴⁰ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 33v-34.

⁷⁴¹ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu...*, p. 104.

⁷⁴² Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 66.

⁷⁴³ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 86.

⁷⁴⁴ Pl. žiūr. skyriaus *Sielovada, šviečiamoji ir karitatyvinė veikla Ukmergės dekanato parapijose poskyriuose Špitolės, Parapinė mokykla*.

⁷⁴⁵ L. Truska, *Bažnytinė žemėvalda...*, p. 26.

11. IŠVADOS

1. 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija yra atlikta remiantis 1782 m. Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio nurodymu. Vizitacijos knyga sudaryta iš 21 bažnyčios vizitacijos akto, iš jų 18 yra parapiinių bažnyčių, kurių 2 administravo vienuoliai, 3 – filijinės, kurių 1 administravo vienuoliai. Intensyviausi Ukmergės dekanato plėtros laikotarpiai buvo XV a. antra pusė – XVI a. pirma pusė, XVII a. Pasyviausi – XVI a. antroji pusė ir XVIII a. Evangelikų reformatorių įtakoje XVI a. buvo atsidūrusios 6 dekanato parapiinės bažnyčios: Kėdainių, Deltuvos, Naujamiesčio, Siesikų, Šėtos, Žeimių.
2. Dauguma Ukmergės dekanato bažnyčių buvusios medinės. Mūrinės parapiinės bažnyčios stovėjo tik Anykščiuose, Apytalaukyje, Kėdainiuose, Pumpėnuose, Siesikuose, Šėtoje. Stogai dengti gontais, o laikinai veikiančių – šiaudais (Troškūnai). Beveik po lygiai bažnyčių su vienu ir dviem bokštais, ant kurių buvo po geležinį kryžių, daugiau nei trečdalis bažnyčių turėjo rūsius – kriptas. Zakristijų, kurių paskirtis buvo itin įvairi (nuo vietos, kurioje kunigas ruošiasi pamaldoms iki izdo laikymo) bažnyčiose buvo viena arba dvi. Bažnyčių interjero inventoriuje vyravo mediena: altoriai, sakyklos, klausyklos buvusios medinės, staliaus ar drožėjų darbo, dažytos.
3. Bažnyčių konsekravimas Ukmergės dekanato parapijose buvo paplitęs XVII a. antrojoje pusėje. Titulo suteikimas konsekracijos metu leido bažnyčiai įtvirtinti savo padėtį Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste bei parapijiečių tarpe. Dažniausiai Ukmergės dekanato bažnyčių tituluose sutinkamas Švč. Trejybės kultas (6), Švč. Mergelės Marijos (4), Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus (3). Bažnyčios titulo šventasis dažnai sutapdavo su pagrindinio altoriaus viename iš tarpsnių vaizduojamu šventuoju (apie 65 %). Ukmergės dekanato bažnyčių altoriuose tarp šventųjų labiausiai buvo paplitęs Švč. Mergelės Marijos kultas (apie 30 %) ir Šv. Jėzaus kultas (apie 20 %). Rečiau buvo garbinamas Šv. Kazimieras, Šv. Pranciškus, Švč. Trejybė Šv. Kotryna, Šv. Antanas, Šv. Jonas Krikštytojas, Šv. Juozapas etc. Bažnyčių altoriuose sutinkami 22 skirtingi šventųjų paminėjimai.
4. Kiekviena Ukmergės dekanato bažnyčia (išskyrus Vidiškių) turėjo savo dvasininką (vidutinis amžius apie 40 m.), kuris teikdavo ne tik sielos išganymą, bet ir būdavo kūnų gydytojas. Klebono turėti titulai ir pareigybės lėmė jo statusą Lietuvos Katalikų Bažnyčios kontekste bei administruojamų beneficijų skaičių. Daugiau nei po 1 beneficiją savo žinioje turėjo Anykščių (3), Naujamiesčio (2), Raguvos (2), Siesikų (2) klebonai. Dauguma klebonų buvo bajoriškos kilmės, o jų padėjėjai vikarai – kilę iš smulkių bajorų, valstiečių. Padėjėjai buvo 14 Ukmergės dekanato parapijų (Anykščiai (2), Apytalaukis, Kavarskas, Kėdainiai, Naujamiestis, Pagiriai, Pumpėnai (2), Raguva, Ramygalą, Senasis Panevėžys, Siesikai, Šėta, Ukmergė (2), Žeimiai).

Parapijų dvasininkai dažniausiai mokslus buvo baigę Vilniaus vyskupijos seminarijoje ar Išganytojo Kalno (*in Monte Salvatoris*) seminarijoje, Vilniuje.

5. Sielovados reikalai dekanate vyko pagal bendrus reikalavimus, atsižvelgiant į parapijiečių sudėtį, t.y. lietuvių ir lenkų kalbomis. Didelę reikšmę sielovados plėtojime turėjo pamokslai, kurie ne tik aiškino tikėjimo tiesas, akcentavo krikščionių pareigas, bet ir stiprino asmens pilietinę atsakomybę. Svarbų vaidmenį kasdieninėje tikėjimo praktikoje atliko bažnytinės giesmės, atlidai, šventės. Dauguma bažnyčios turėtų atlidų sutapdavo su jos titule ar altoriuose vyravusiu šventųjų kultu. Didesnėse parapijose sielovada plito ir per filijines bažnyčias, koplyčias.
6. Ukmergės dekanate veikė 19 brolijų, kurių dauguma buvo įsteigtos ar atkurtos XVIII a. Brolijų nebuvo Raguvoje, Senajame Panevėžyje, Taujėnuose, Vadokliuose, Kėdainiuose. Po dvi brolijas buvo Ukmergėje, Pumpėnuose, Kavarske. Brolijų veikla turėjo didelę įtaką žmonių religingumui ir mąstymui. Ukmergės dekanato brolijos vaidino didelį vaidmenį Marijos garbinime, kadangi daugiau nei du trečdaliai dekanato brolijų buvo mariologinės. Prie Švč. Mergelės Marijos garbinimo prisidėjo ir vienuoliai. Ukmergės dekanate buvo 6 vienuolynai, iš jų 4 įsikūrę XVIII a. Vienuolynuose rezidavo keturių regulų vadovaujami vienuoliai – pijorai (Ukmergė, Panevėžys), karmelitai (Kėdainiai, Pumpėnai), atgailos kanauninkai (Kurkliai), bernardinai (Troškūnai). Troškūnų, Kurklių ir Pumpėnų bažnyčias administravo vienuoliai. Vienuolijos prisidėjo prie jaunuolių mokymo – švietimo.
7. Svarbų vaidmenį švietimo srityje vaidino ir parapinės mokyklos. Gaila, tačiau daugiau nei pusėje Ukmergės dekanato parapijų jų nebuvo arba jos neveikė. Veikusias mokyklas valstiečių ir miestiečių vaikai lankė vangiai dėl kelių priežasčių: drabužių, maisto, didelių atstumų iki mokyklų, ponų draudimo valstiečiams vaikus leisti į mokyklas. Bajorų vaikai lankydavo parapines arba viešąsias mokyklas. Dažnai parapinė mokykla buvo įsikūrusi tame pačiame pastate kaip ir špitolė, kuria rūpinosi klebonas, o jam padėdavo prieglaudų vyresnieji. Prieglaudos gyventojai (vietiniai ligoniai, elgetos, vietos neturtingieji, vargonininkai, zakristijonai) padėdavo parapijos klebonui tvarkytis bažnyčioje. Dažniausiai špitolės fundatorių teikiamos paramos neturėjo, prieglaudų nebuvo Pumpėnuose, Pagiriuose, Troškūnuose ir Vadokliuose.
8. XVIII a. antroje pusėje Ukmergės dekanato parapijų padėtis ūkiniu – ekonominiu aspektu nebuvo vienoda. Didžiausią beneficiją dekanate turėjo Anykščių parapija (daugiau nei 100 dūmų). Kitų parapijų beneficijos buvo ženkliai mažesnės. Prie turtingų parapijų galima priskirti Kėdainius, Ukmergę (daugiau nei 30 dūmų). Pačios skurdžiausios buvo Vadoklių, Šėtos, Naujamiesčio, Traupio, Senojo Panevėžio parapijos. Bažnyčioms priklausiusių kaimų gyventojai ėjo lažą, mokėjo činšą nuo savo dūmo, padūmę. Kai kurių parapijų kaimų

gyventojams reikėjo atlikti pastočių prievolę. Bažnytinių smuklių ir bravorų egzistavimas parapijai taip pat nešė materialią paramą. Vienu iš bažnyčios pajamų šaltiniu buvo ir žydų bendruomenės kahalai.

12. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Šaltiniai

1.1. Archyviniai fondai

1.1.1. Lietuvos valstybinis istorijos archyvas (LVIA):

Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m. F. 694. Ap. 1. B. 3507.

Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30

Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17

Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06

Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02

Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20

Kurklių bažnyčios vizitacija 1782

Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21

Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10

Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23

Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25

Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20

Senajo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24

Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08

Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12

Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04

Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27

Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29

Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05

Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11

Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04

Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19

1.2. Publikuoti šaltiniai

1.2.1. *Akademijos laurai (Laureae Academicae)*, par. I. Balčienė, M. Svirskas, Vilnius, 1996.

1.2.2. *Giesmės dangaus miestui: XVI – XVIII amžiaus lietuvių bažnytinių giesmių antologija*, par. D. Pociūtė-Abukevičienė, M. Vaicekuskas, Vilnius, 1998.

1.2.3. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 3, Kėdainiai, sud. A. Tyla, Vilnius, 2002.

- 1.2.4. *Pilietiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslai ir kalbos: XVIII amžiaus antroji pusė*, par. L. Jakonytė, A. Kubiliūtė, K. Mačiulytė, D. Sinkevičiūtė, V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, 2003.
- 1.2.5. *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, red. P. Rabikauskas, Romae, 1971 – 1978. V. 1 – 2.
- 1.2.6. *Synodus dioecesana Vilnensis ab Illusrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaele Joanne Zienkowicz Dei & Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Vilnensi...* Vilnae, 1744.
- 1.2.7. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001.
- 1.2.8. *XVIII amžiaus antrosios pusės – XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza*, par. R. Bleizgienė, N. Gaižiūtė, R. Pilkauskaitė, V. Šeferis, Vilnius, 2003.

2. Literatūra

- 2.1. Alekna A., *Katalikų bažnyčia Lietuvoje*, red. J. Stakauskas, Kaunas, 1936.
- 2.2. Ališauskas V., Sakymas ir rašymas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 603 – 622.
- 2.3. Baltinis A., Parapija – tautinio individualizmo puoselėtoja, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 8, Roma, 1974, p. 51 – 69.
- 2.4. Baronas D., Kur stovėjo pirmosios septynios Jogailos bažnyčios Lietuvoje? Ar septynios? *Kultūros barai*, nr. 10, Vilnius, 2007, p. 85 – 90.
- 2.5. Baronas D., Pal. Mykolo Giedraičio gyvenimas ir jo kultas Lietuvoje (XVI – XIX a. pr.), *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 229 – 315.
- 2.6. Boruta SJ Jonas, Bažnyčios istorija Lietuvos istorijos studijose, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 4, Vilnius, 1997, p. 99 – 203.
- 2.7. Bumblauskas A., *Senosios Lietuvos istorija, 1009 – 1795*, Vilnius, 2005.
- 2.8. *Christianity in Lithuania*, by D. Baronas, L. Jovaiša, M. Paknys, E. Raila, A. Streikus, Vilnius, 2002.
- 2.9. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*, IV leidimas, Vilnius, 2000.
- 2.10. Dolinskas V., Kaunas – vyskupijos centras. Pastangos paversti Kauną vyskupijos centru XVIII amžiuje, *Dienovidis*, nr. 12 (490), 2001, p. 12 – 16.

- 2.11. Dolinskas V., Kaunas – vyskupijos centras. Pastangos paversti Kauną vyskupijos centru XVIII amžiuje, *Dienovidis*, nr. 1/2 (491-492), 2002, p. 13 – 17.
- 2.12. Dubonis A., Žemėvalda, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 785 – 795.
- 2.13. *Europos mentaliteto istorija*, sud. P. Dinzelbacher, Vilnius, 1998.
- 2.14. Flaga J., *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin, 2004.
- 2.15. Gidžiūnas V., Pranciškonų observantų – bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž., atspaudas iš *LKM Akademijos Suvažiavimo darbų*, t. IX, Roma, 1982, p. 35 – 134.
- 2.16. Gidžiūnas V., Vienuolijos Lietuvoje XIII – XX amžiuje, *LKMA Metraštis*, t. 5, Roma, 1970, p. 261 – 299.
- 2.17. Gimbutas J., Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika, *LKMA Metraštis*, t. 5, Roma, 1970, p. 215 – 259.
- 2.18. Im Hof Ulrich, *Švietimo epochos Europa*, Vilnius, 1996.
- 2.19. Ivinskis Z., Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai amžių bėgyje (iki XVIII amžiaus galo), *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 4, Roma, 1961, p. 117 – 152.
- 2.20. Ivinskis Z., *Rinktiniai raštai*, t. IV (Krikščionybė Lietuvoje), Roma, 1987.
- 2.21. Ivinskis Z., *Šv. Kazimieras 1458 – 1484*, New York, 1955.
- 2.22. Jankevičienė A., *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*, Vilnius, 2007.
- 2.23. Jovaiša L., Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 109 – 128.
- 2.24. Jovaiša L., Tridento susirinkimas ir Lietuva, *LKMA Metraštis*, t. 16, Vilnius, 2000, p. 35 – 48.
- 2.25. Jovaiša L., Žemaičių vyskupijos parapinių bažnyčių pastatai XVII a. I pusėje, *Menotyra*, t. 44, nr. 3, Vilnius, 2006, p. 1 – 11.
- 2.26. Jučas M., *Baudžiavos irimas Lietuvoje*, Vilnius, 1972.
- 2.27. Jučas M., *Krikščionybės kelias į Lietuvą*, Vilnius, 2000.
- 2.28. Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007.
- 2.29. Jučas M., Lietuvių parapijų fundacijos XV – XVIII a. (Vilniaus vyskupija), *LKMA Metraštis*, t. 26, Vilnius, 2005, p. 13 – 44.
- 2.30. Jučas M., Lietuvos parapijų fundacijos XV – XVIII a. *LKMA Metraštis*, t. 25, Vilnius, 2004, p. 77 – 96.
- 2.31. Jurginis J., *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*, Vilnius, 1962.

- 2.32. Jurginis J., *Lietuvos valstiečių istorija*, Vilnius, 1978.
- 2.33. Jurginis J., *Renesansas ir Humanizmas Lietuvoje*, Vilnius, 1965.
- 2.34. Kakareko A., Model kapłana – duszpasterza w świetle potrydenckiego ustawodawstwa synodalnego diecezji wileńskiej (XVI – XVIII wiek), *Mój Kościół w historię wpisany*, red. T. Kasabuła, A. Szot, Białystok, 2007, s. 156 – 171.
- 2.35. Kamuntavičienė V., Apytalaukis – Czesławo Miłoszo gimtoji parapija XX a. pirmoje pusėje [Kėdainių rajonas], *Darbai ir dienos*, Kaunas, t. 46, 2006, p. 249 – 258.
- 2.36. Kamuntavičienė V., *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antroje pusėje*, Kaunas, 2008.
- 2.37. Kamuntavičienė V., Kauno dekanato bažnyčių raida XV – XVII a. *Lituanistica*, t. 68, nr. 4, 2006, p. 1 – 22.
- 2.38. Kamuntavičienė V., Lietuvos Katalikų Bažnyčios parapija carų valdžioje: Apytalaukio pavyzdys, *Soter*, nr. 20 (48), Kaunas, 2006, p. 95 – 106.
- 2.39. Kamuntavičienė V., Parapijos mikroistorija: Apytalaukio bažnyčios įkūrimas ir raida XVII a. – XVIII a. pradžioje, *Istorijos akiračiai. Skiriama Profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*, Vilnius, 2004, p. 219 – 234.
- 2.40. Kamuntavičienė V., Parapijų prieglaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. II pusėje, *LKMA Metraštis*, t. 17, Vilnius, 2000, p. 59 – 74.
- 2.41. Kamuntavičienė V., Pokyčiai Apytalaukio parapijoje klebonaujant Pranciškui Mykolui Pranckevičiui 1750–1763, *Soter*, Kaunas, nr. 15 (43), 2005, p. 49 – 59.
- 2.42. Kamuntavičienė V., Valdovo patronatas ir katalikų bažnyčios pareigūnai LDK XVII a. antrojoje pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis*. 1999 metai, Vilnius, 2000, p. 77 – 109.
- 2.43. Kamuntavičienė V., Vyskupo Jurgio Bialozoro (apie 1623 – 1665) politinė veikla, *Soter*, Kaunas, nr. 9 (37), 2003, p. 281 – 294.
- 2.44. Kasabuła T., *Ignacy Massalski biskup wileński*, Lublin, 1998.
- 2.45. Kasabuła T., Język litewski w duszpasterstwie w dekanatach Kowno i Kupiszki w drugiej połowie XVIII wieku, *Soter*, Kaunas, 2009 (spaudoje).
- 2.46. *Kauno Šv. Apaštalu Petro ir Pauliaus arkikatedra bazilika*, sud. L. Šinkūnaitė, R. Valinčiūtė-Varnė, Kaunas, 2008.
- 2.47. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, sud. D. Klajumienė, Vilnius, 2008.
- 2.48. Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncėvičius A., *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1995.
- 2.49. *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, sud. D. Ramonienė, Vilnius, 1997.
- 2.50. *Krikščionybė Lietuvoje*, red. V. S. Vardys, Čikaga, 1997.
- 2.51. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V., Ališauskas, Vilnius, 2006.

- 2.52. Kuklo C. Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego w świetle wizytacji z 1782 roku, *Mój Kościół w historię wpisany*, red. T. Kasabuła, A. Szot, Białystok, 2007, s. 207 – 220.
- 2.53. Kurczewski J., *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno, 1912.
- 2.54. Kviklys B., *Lietuvos bažnyčios*, t. 3, Kauno arkivyskupija, Chicago, 1983.
- 2.55. Kviklys B., *Lietuvos bažnyčios*, t. 4, Panevėžio vyskupija, Chicago, 1984.
- 2.56. Kviklys B., *Mūsų Lietuva*, t. 2, Vilnius, 1991.
- 2.57. Laukaitytė R., *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 1997.
- 2.58. *Lietuvos architektūros istorija. Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*, t. 1, Vilnius, 1987.
- 2.59. *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, t. 2, Vilnius, 1994.
- 2.60. *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. II deš. iki 1918 m.*, t. 3, Vilnius, 2000.
- 2.61. *Lietuvos bažnyčios*, sud. L. Šinkūnaitė, Kaunas, 2009.
- 2.62. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*, Vilnius, 1998.
- 2.63. Litak S., *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 wieku*, Lubin, 1996.
- 2.64. Litak S., *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w olsce nowożytnej*, Lublin, 1994.
- 2.65. Litak S., *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku*, Lublin, 2004.
- 2.66. Lukšaitė I., *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999.
- 2.67. Mačiulytė K., Religinė ir pilietinė tapatybė LDK Apšvietos pamoksluose, *Literatūra*, nr. 48 (7), 2006, p. 102 – 118.
- 2.68. Mačiulytė K., Viešo ir privataus gyvenimo akcentai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Apšvietos pamoksluose, *Viešosios ir privačios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2008, p. 85 – 103.
- 2.69. Merkys V., *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798 – 1918 m.*, Vilnius, 2006.
- 2.70. Misius K., Šinkūnas R., *Lietuvos Katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius, 1993.
- 2.71. Mulevičius L., Žemės ploto matai: valakas, margas, *Lietuvos istorijos metraštis. 1982 metai*, Vilnius, 1983.
- 2.72. Ochmański J., *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i usposażenie*, Poznań, 1972.
- 2.73. Pacevičius A., „Apie geros tvarkos nuolatinį palaikymą bibliotekoje“: Troškūnų bernardinų vienuolyno bibliotekos katalogo „Instrukcija...“ ir „Antraščių rodyklė“, *Knygotyra*, nr. 24 (31), Vilnius, 1997, p. 137 – 143.

- 2.74. Pacevičius A., Knygos kultūra ir vienuolynai XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės Lietuvoje, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 4, Vilnius, 1998, p. 129 – 173.
- 2.75. Pacevičius A., Lietuviškų knygų rinkiniai vienuolynų bibliotekose (XVIII a. pabaiga – XIX a. pirma pusė), *Knygotyra*, t. 33, Vilnius, 1997, p. 30 – 46.
- 2.76. Pacevičius A., Mokyklos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 378 – 396.
- 2.77. Pakarklis P., *Ekonominė ir teisinė katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV – XIX a.)*, Vilnius, 1956.
- 2.78. Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 342 – 350.
- 2.79. Paknys M., *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK: bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.
- 2.80. Paknys M., *Mirtis LDK kultūroje XVI – XVIII a.*, Vilnius, 2008.
- 2.81. Paknys M., Šventųjų kultai LDK XV – XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 15 – 102.
- 2.82. Plečkaitis R., *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, Vilnius, 1975.
- 2.83. Pociūtė D., *Maištininkų katedros: ankstyvoji reformacija ir lietuvių – italų evangelikų ryšiai*, Vilnius, 2008.
- 2.84. Praspaliauskienė R., *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje*, Vilnius, 2000.
- 2.85. Rabikauskas P., *Krikščioniškoji Lietuva*, sud. L. Jovaiša, Vilnius, 2002.
- 2.86. Rabikauskas P., *Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras*, Vilnius – Kaunas, 1993.
- 2.87. Račkauskas J., *Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a.*, Vilnius, 1994.
- 2.88. *Raguva*, sud. V. Mačiekus, P. Krikščiūnas, R. Samavičius, Vilnius, 2001.
- 2.89. Raila E., Apšvieta, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 44 – 57.
- 2.90. Raila E., *Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir Apšvietos epocha Lietuvoje*, Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai: istorija, Vilnius: VU, 1995, VU/F. 76 – 3597.
- 2.91. Raila E., Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis ir katalikiška Apšvieta: edukacijos ir pastoracijos simbiozė, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 3, Vilnius, 1997, p. 92 – 146.
- 2.92. Raila E. Vilniaus vyskupas Masalskis: parapijos aušra ir valstybės saulėlydis, *Naujasis židinys*, 1993 m., balandis, nr. 4, p. 34 – 43.

- 2.93. *Religijotyros žodynas*, Vilnius, 1991.
- 2.94. Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *LKMA Metraštis*, t. 13, Vilnius, 1998, p. 87 – 124.
- 2.95. Stundytė I., *Žemių parapijos mikroistorija XVI – XVIII a.* Istorijos bakalauro darbas, VDU, 2007.
- 2.96. Šiaučiūnaitė-Verbickienė J., Žydai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 796 – 809.
- 2.97. Truska L., *Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje feodalizmo epochoje (XVIII a. 2-oje – XIX a. 1-oje pusėje)*, Vilnius, 1988.
- 2.98. Vaicekauskas M., Giesmės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 166 – 182.
- 2.99. Vaišnora J., *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.
- 2.100. Vaišvilaitė I., Šventųjų kultas XVI a. antroje pusėje – XVII a. pirmoje pusėje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 103 – 146.
- 2.101. Varsackytė R., *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje*, Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, istorija, VDU, 2006.
- 2.102. Varsackytė R., Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII – XVIII a., *Kauno istorijos metraštis*, t. 6, Kaunas, 2006, p. 7 – 21.
- 2.103. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IX, Vilnius, 2006.
- 2.104. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XI, Vilnius, 2007.
- 2.105. Vitkauskienė B. R., Marijos kultas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 329 – 341.
- 2.106. Vladimirovas L., Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.), *Knygotyra*, nr. 1 (8), Vilnius, 1970, p. 93 – 110.
- 2.107. Wilczewski W.F., Wizytacje generaline diecezji wileńskiej w XVII – XVIII w. Ewolucja problematyki, *Soter*, Kaunas, 2009 (spaudoje).
- 2.108. Wolff J., *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386 – 1795*, Kraków, 1885.
- 2.109. Žemaitis K., *Lietuvos katalikų bažnyčios istorija*, Kaunas, 2006.

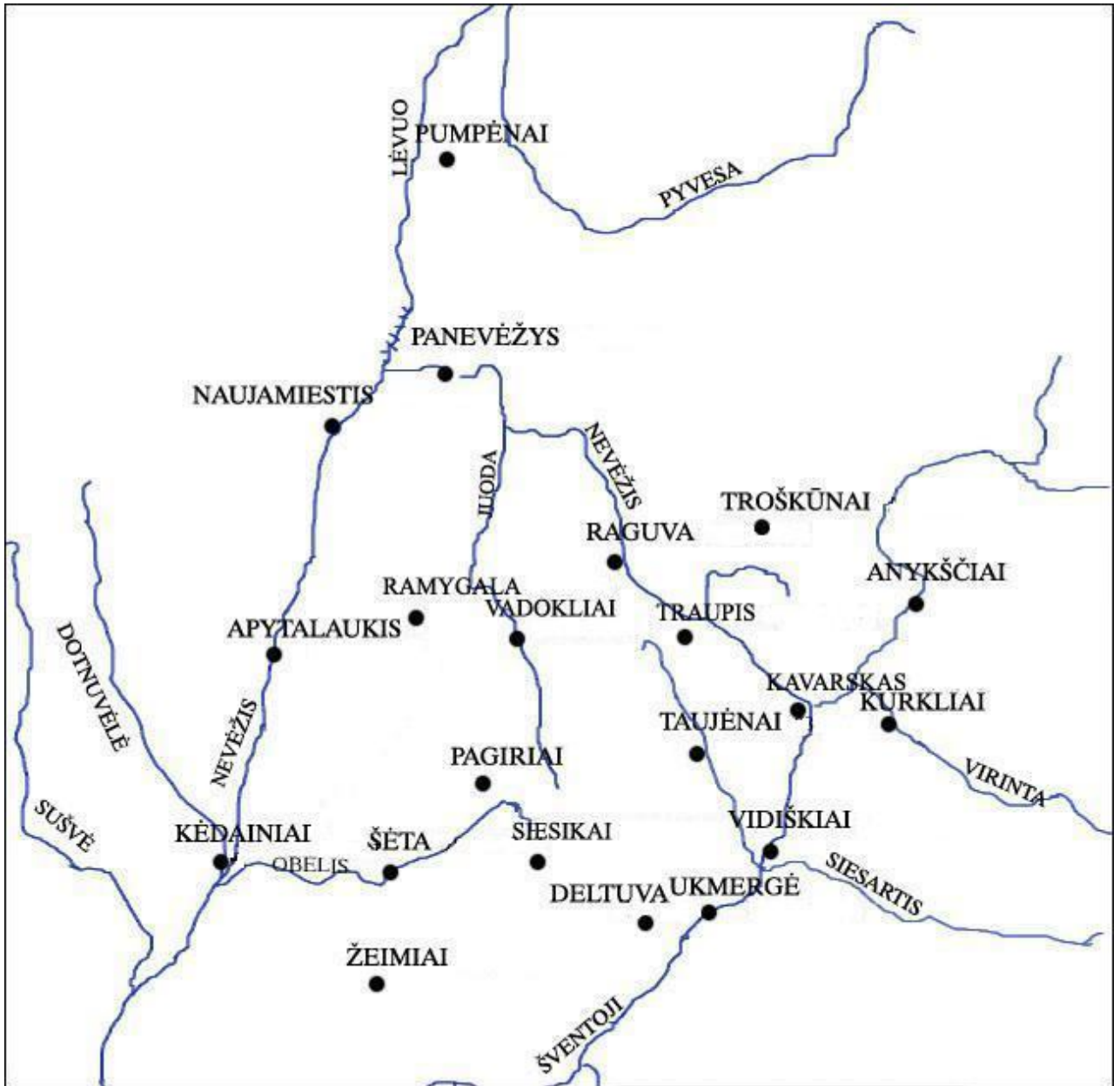
3. Internetinės nuorodos

- 3.1. Raila E., Vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis,
<http://vilnius.lcn.lt/istorija/valde/masalskis/> [žiūrėta: 2009 – 02 – 20]
- 3.2. Tamkevičius S., Arkivyskupo tekstai,
http://kaunas.lcn.lt/08/arkivtekstai/html/2004_birzelio-24.html [žiūrėta: 2009 – 03 – 11]
- 3.3. Vilniaus vyskupijos administratoriai ir valdytojai,
<http://vilnius.lcn.lt/istorija/valde/administratoriai/> [žiūrėta: 2009 – 02 – 25]

PRIEDAI

1 priedas

Ukmergės dekanato parapijos 1784 m.

2 priedas

Ukmergės dekanato bažnyčių fundacijos, fundatoriai, bažnyčių titulai

<i>Parapija</i>	<i>Pirmosios fundacijos data (-os)</i>	<i>Fundatorius</i>	<i>Vėlesnės dotacijos, bažnyčių atstatymai/ atnaujinimai</i>	<i>Fundatorius</i>	<i>Bažnyčios titulas</i> ⁷⁴⁶	<i>Pastabos</i>
Anykščiai	XV a. antroji pusė ⁷⁴⁷	Astikas	XVI a. 7-8 deš.(?) ⁷⁴⁸	(?)	Šv. Apaštalo Mato	1566 m. per miestelio gaisrą bažnyčia sudegė, netrukus atstatyta.
			iki 1677 m. atstatyta ⁷⁴⁹	(?)		1671 m. parapiinė bažnyčia sudegė
	XVI a. 2 deš. ⁷⁵⁰	Konfirmavo Žygimantas Senasis	1757 ⁷⁵¹	Kun. Jonas Domininkas Lopacinskis ⁷⁵² ir kun. Tadas Milašius		Vilniaus kanauninkas Kazimieras Prozoras (<i>Prozor</i>) pabaigė bažnyčios statybą, 1769 m. bažnyčia pašventinta. ⁷⁵³

⁷⁴⁶ Bažnyčios titulai įvardijami remiantis 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507.

⁷⁴⁷ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 233.

⁷⁴⁸ Ten pat, p. 233.

⁷⁴⁹ Ten pat, p. 233.

⁷⁵⁰ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 52.

⁷⁵¹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 233.

⁷⁵² J. D. Lopacinskis buvo ilgametis Vilniaus katedros kapitulos narys: kanauninku jis tapo 1732 m., o nuo 1753 m. buvo prelatas scholastikas, 1755 – 1762 LDK didysis dvasinis sekretorius. Pl. žiūr. V. Dolinskas, Kaunas – vyskupijos centras..., *Dienovidis*, nr. 12 (490), 2001, p. 15-16.

⁷⁵³ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103.

Apytalaukis	1635 02 07 ⁷⁵⁴	Žemaičių žemės teismo teisėjas, Ariogalos tįjūnas, Kauno pastalininkis karališkasis sekretorius Petras Šiukšta (<i>Szukszta</i>)			Šv. Apaštalų Petro ir Povilo	
Deltuva	1444 ⁷⁵⁵	(?)	1757 ⁷⁵⁶	Koliatorius Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zenkevičius (<i>Zienkowicz</i>)	Švč. Trejybės	1757 m. Bažnyčią pašventino Ukmergės dekanas ir klebonas Antanas Žukas (<i>Žuk</i>) ⁷⁵⁷
	1476 02 29 ⁷⁵⁸	Vilniaus vaivada, Lietuvos kancleris Mykolas Kešgailaitis ir jo brolis Jonas – žemaičių seniūnas				
Kavarskas	1538 07 22 ⁷⁵⁹	Trakų vaivada Jurgis Astikaitis (<i>Oscichowiec</i>)	iki 1636 06 08 ⁷⁶⁰	Bažnyčią pastatė Kotryna Skopienė, fundaciją bažnyčiai užrašė jos dukra Ona Gudzievska Golevska (<i>Gudzievska Golewska</i>)	Šv. Jono Krikštytojo	
			apie 1679 ⁷⁶¹	LDK kancleris Marcijonas Oginskis		

⁷⁵⁴ Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 49; V. Kamuntavičienė, Parapijos mikroistorija: Apytalaukio bažnyčios įkūrimas ir raida..., p. 220-223; V. Kamuntavičienė, Lietuvos Katalikų Bažnyčios parapija carų valdžioje..., p. 96; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 198; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 148.

⁷⁵⁵ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55; I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 584; M. Paknys, Šventųjų kultai LDK XV – XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys...*, p. 59.

⁷⁵⁶ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 55.

⁷⁵⁷ Ten pat, l. 55.

⁷⁵⁸ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 54.

⁷⁵⁹ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8.

⁷⁶⁰ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 8; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 195.

⁷⁶¹ M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 178.

Kėdainiai	1403 ⁷⁶²	(?)	1758 bažnyčia pagrindinai rekonstruota	(?)	Švč. Trejybės ir šv. Jurgio titulą.	1662 m. Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras (<i>Biallozor</i>) konsekravo bažnyčią ⁷⁶³
Kurkliai	1614 ⁷⁶⁴ (koplyčia)	(?)	1700 ⁷⁶⁵	Kristupas Zaviša (<i>Zawisza</i>)	Šv. Jurgio	Anykščių filija. ⁷⁶⁶ 1782 m. Kurklių bažnyčios vizitacijos duomenimis bažnyčią administravo reguliarij atgailos kanauninkų vienuoliai. ⁷⁶⁷
Naujamiestis	1688 04 02 ⁷⁶⁸ (1725 m. sudegė) ⁷⁶⁹	LDK kancleris Marcijonas Oginškis (<i>Ogiński</i>)	1755 atstatyta (greitai sudegė) ⁷⁷⁰	Kunigas Matas Banevičius	Šv. Apaštalo Motiejaus	Per didelį gaisrą bažnyčia sudegė ir apie 30 metų bažnyčios nebuvo. ⁷⁷¹
			1782 ⁷⁷²	Smolensko kanauninkas, Naujamiestio klebonas Antanas Šlagiera (<i>Szlagier</i>)		
Pagiriai	1626 08 06 ⁷⁷³	Gabrielius kartu su broliais	1742 ⁷⁷⁴	Pagirių klebonas Ignotas	Švč. Mergelės	Pirmoji bažnyčia sudegė

⁷⁶² B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*,..., p. 390; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3..., p. 241; A. Tyla, Kėdainių magdeburginio miesto teisių ir valdymo raida, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 3, Kėdainiai, sud. A. Tyla, Vilnius, 2002, p. 13.

⁷⁶³ „<...> pod tytułem Świątę Trójcy y S. Jerzego, konsekrowany od Biallozora Biskupa Wileńskiego w Roku 1662 <...>.” Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 44.

⁷⁶⁴ M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny*..., p. 243.

⁷⁶⁵ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas*..., p. 114; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*,..., p. 493.

⁷⁶⁶ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 24.

⁷⁶⁷ Ten pat, l. 27.

⁷⁶⁸ Naujamiestio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79; V. Kamuntavičienė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai*..., p. 157; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny*..., p. 178.

⁷⁶⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*..., p. 266

⁷⁷⁰ Ten pat, p. 266.

⁷⁷¹ Naujamiestio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79.

⁷⁷² Naujamiestio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 79; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*..., p. 266.

⁷⁷³ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny*..., p. 151; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas*..., p. 336.

⁷⁷⁴ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*,..., p. 482; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*..., p. 221; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas*..., p. 336.

		Kristupu ir Jonu Karoliu Bialozorais (<i>Biallozor</i>)		Penkoševskis (<i>Pękoszewski</i>)	Marijos Apsilankymo	Šiaurės karo metu. ⁷⁷⁵
Pumpėnai	1665 07 17 ⁷⁷⁶ (1769 m. bažnyčia sudegė) ⁷⁷⁷	Povilas Zavadskis	1784 – 1818 ⁷⁷⁸ (?)		Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės	1784 m. Vizitacijos metu Pumpėnuose bažnyčia buvo. Ją administravo karmelitai. ⁷⁷⁹
Raguva	1610 ⁷⁸⁰	(?)	1745 ⁷⁸¹	Raguvos klebonas Mykolas Gulbinauskas	Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų	1678 01 09 Vyskupas Mikalojus Slupskis (<i>Slupski</i>)konsekravo bažnyčią ⁷⁸²
	1670 05 02 ⁷⁸³	LDK kancleris Marcijonas Oginskis (<i>Ogiński</i>) su žmona Ona Hlebavičiūte (<i>z Hlebowicz</i>)				
Ramygala	1491 ⁷⁸⁴	Kazimieras Jogailaitis (?)	1781 ⁷⁸⁵	Vilniaus katedros kanauninkas, grafas Mikalojus Tiškevičius (<i>Tyszkiewicz</i>)	Šv. Jono Krikštytojo	
	1503 ⁷⁸⁶	Konfirmavo Aleksandras				
Senasis Panevėžys	1503 09 07 ⁷⁸⁷	Aleksandras	1629 ⁷⁸⁸	Žemaičių seniūnas Jeronimas Valavičius	Šv. Apaštalu Petro ir Pauliaus	Pirmoji bažnyčia buvo Ramygalos parapijos filija. Savarankiška parapija

⁷⁷⁵ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 95; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas...*, p. 336.

⁷⁷⁶ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 60; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 209; Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacijoje 1784 01 23 pažymima, kad nėra išlikusių duomenų apie fundatorius. *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73.

⁷⁷⁷ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 614.

⁷⁷⁸ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 284.

⁷⁷⁹ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 73; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 284.

⁷⁸⁰ J. Gaidelienė, P. Juknevičius, Iš Raguvos bažnyčios ir parapijos istorijos, *Raguva*, sud. R. Samavičius, P. Krikščiūnas, V. Mačiekus, Vilnius, 2001, p. 131.

⁷⁸¹ Ten pat, p. 132.

⁷⁸² Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 90v.

⁷⁸³ Ten pat, l. 90.

⁷⁸⁴ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 61.

⁷⁸⁵ Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 68; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 655; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4..., p. 314.

⁷⁸⁶ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 61.

⁷⁸⁷ Ten pat, p. 60.

⁷⁸⁸ M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 204.

			1781 ⁷⁹⁰	Vilniaus katedros kanauninkas, grafas Mikalojus Tiškevičius (<i>Tyszkiewicz</i>)		įsteigta XVI a. 7 deš. ⁷⁸⁹
Siesikai	1441 ⁷⁹¹	Baltramiejus Urbonavičius aprūpino turtais. ⁷⁹² (?)	1537 ⁷⁹³	Siesikų dvaro savininkai broliai Stanislovas, Melchioras ir Abraomas Siesickiai.	Šv. Baltramiejaus	1680 07 22 vyskupas Mikalojus Slupskis (<i>Mikolaia Slupski</i>) ⁷⁹⁴ konsekravo bažnyčią ⁷⁹⁴
			1576 ir 1580 ⁷⁹⁵	Evangelikai – reformatai		
			1662 ⁷⁹⁶	Lietuvos didysis maršalka Kristupas Zaviša (<i>Zawisza</i>) ⁷⁹⁷		Pažymima, kad fundavo Katalikų Bažnyčią
Šėta	1499 02 02 ⁷⁹⁸	Bogdanas Petkevičius (<i>Pietkiewicz</i>) ir Steponas Kuncevičius (<i>y Koncewicz</i>)	1680 ⁷⁹⁹	Šėtos klebonas, Vilniaus kanauninkas Motiejus Ancuta	Švč. Trejybės	
			1772 – 1782 ⁸⁰⁰	Šėtos klebonas Sebastijonas Chžčonovičius (<i>Chrzcznowicz</i>)		

⁷⁸⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 269.

⁷⁹⁰ Senojo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 270; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 560.

⁷⁹¹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 222.

⁷⁹² B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 480.

⁷⁹³ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 222; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 480.

⁷⁹⁴ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 38v.

⁷⁹⁵ Ten pat, l. 38v.

⁷⁹⁶ Ten pat, l. 38v.

⁷⁹⁷ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacijoje nurodoma, kad 1662 m. parapinei bažnyčiai fundaciją suteikė LDK maršalas. Jo asmenybę padėjo išsiaiškinti J. Wolff. J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386 – 1795*, Kraków, 1885, s. 82, 170.

⁷⁹⁸ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 64.

⁷⁹⁹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 223; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 453.

⁸⁰⁰ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 62; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 224.

Taujėnai	1425 05 22 ⁸⁰¹ (kopyčia)	Mykolas Rakavičius	1771 ⁸⁰²	Ukmergės seniūnas Jonas Eperijas (<i>Eperyesz</i>)	Šv. Kryžiaus išaukštinimo	Ukmergės parapijos filija
Traupis	1515 03 31 ⁸⁰³	Vietos dvarininkai broliai Jurgis ir Petras Michalavičiai (<i>Miholaiewicz</i>)	1730 ⁸⁰⁴	Smolensko raštininkas Ignatas Pranckevičius (<i>Frąckiewicz</i>)	Šv. Mikalojaus	Vyskupas Albertas Radvila 1515 m. bažnyčią konsekrovo ⁸⁰⁵
					Šv. Onos	1730 m. suteiktas šis titulas ⁸⁰⁶
Troškūnai	1698 08 26 ⁸⁰⁷ (1743 m. bažnyčia sudegė) ⁸⁰⁸	Troškūnų dvaro savininkas Vladislovas Sokolovskis (<i>Sokolowsky</i>)	1747 m. atstatyta ⁸⁰⁹ (1770 m. sudegė)	(?)	Švč. Trejybės	Šalia bažnyčios buvo ir Bernardinų vienuolynas. 1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos duomenimis laikiną bažnyčią (<i>szopa</i>) administravo bernardinų vienuoliai. ⁸¹⁰
			1774 – 1787 m. ⁸¹¹	Vienuolyno gvardionas kun. Domininkas Dambrauskas		
Ukmergė	1387 ⁸¹²	Jogaila	1527 05 27 ⁸¹³	Broliai Zaviščiai	Šv. Apaštalo Petro	

⁸⁰¹ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 65.

⁸⁰² Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36.

⁸⁰³ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 64.

⁸⁰⁴ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

⁸⁰⁵ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 293.

⁸⁰⁶ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 84.

⁸⁰⁷ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 104; M. Paknys, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 196; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

⁸⁰⁸ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

⁸⁰⁹ Ten pat, p. 294.

⁸¹⁰ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

⁸¹¹ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 294.

⁸¹² J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno, 1912, s. 176.

⁸¹³ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 65.

			1764 m. ⁸¹⁴	Ukmergės dekanas ir klebonas Antanas Žukas (<i>Žuk</i>)		
Vadokliai	1781 05 19 ⁸¹⁵	Vadoklių dvaro savininkas Anupras Bialozoras (<i>Biallozor</i>)			Šv. Trejybės	
Vidiškiai	1562 ⁸¹⁶	Vietos dvarininkas Jurgis Vidiškis	1754 ⁸¹⁷	Ignotas Dambrovskis (<i>Dambrowsky</i>)	Švč. Trejybės	Ukmergės parapijos filija. ⁸¹⁸
Žeimiai	1522 ⁸¹⁹	Žeimių dvarininkas Andrius Zaviša (<i>Zawisza</i>)	1720 ⁸²⁰	Andrius Medekša (<i>Medeksza</i>)	Švč. Mergelės Marijos Užgimimo	1780 06 25 Juozas Kazimieras Korvinas Kosakovskis konsekravo bažnyčią

⁸¹⁴ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 204.

⁸¹⁵ Vadoklių parapijos bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88; M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 66; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 295; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4..., p. 472.

⁸¹⁶ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 206.

⁸¹⁷ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22.

⁸¹⁸ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 6v.

⁸¹⁹ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir...*, p. 595; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, p. 457; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios...*, p. 225-226.

Pl. apie Žeimių parapijos fundatorius žiūr. I. Stundytė, *Žeimių parapijos mikroistorija...*, p. 9-16.

⁸²⁰ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

3 priedas
Ukmergės dekanato dvasininkai

<i>Bažnyčia</i>	<i>Klebonas</i>	<i>Amžius</i>	<i>Kilmė</i>	<i>Išsilavinimas</i>	<i>Išventintas į dvasininkus</i>	<i>Beneficijos</i>	<i>Padėjėjai</i>	<i>Pastabos</i>
Anykščių ⁸²¹	Adomas Naruševičius (<i>Naruszewicz</i>)	53		Jėzuitų gimnazijoje		Be šios dar Cimkovičių (<i>Cimkowicze</i>) ir Nemenčinės (<i>Niemenczyn</i>) beneficijas	Du vikarai – Jurgis Pružakas (<i>Pruszak</i>) ir Silvestras Breikšta (<i>Breiksza</i>). Jiems po 40 m.	Klebonas parapijoje reziduoja nuo 1773 m.
Apytalaukio ⁸²²	Jurgis Mingaila (<i>Mingaylo</i>)	47	Kauno pavietas	Vilniaus vyskupijos seminarijoje	Išventino Vilniaus kanauninkas Kazimieras Prozoras (<i>Prozor</i>)	Tik ši	Vikaras – Adomas Urbanovičius (<i>Urbanowicz</i>). Jam 42 m. Mokėsi Vilniaus vyskupijos seminarijoje.	Klebonas parapijoje nuo 1764 01 05
Deltuvos ⁸²³	Antanas Soroka (<i>Sorok</i>)	30	Garbingos kilmės	Vilniuje Išganytojo Kalno (<i>in Monte Salvatoris</i>) seminarijoje	Išventintas 1777 04 27	Tik ši		Klebonas parapijoje nuo 1783 m.
Kavarsko ⁸²⁴	Mykolas Aloyzas Lubortas Kolyškas (<i>Kołyzsko</i>)	53	Bajorų kilmės	Vilniaus vyskupijos seminarijoje	1756 m. per šv. Simoną išventinto Ukmergės dekanas ir klebonas Liudvikas ⁸²⁵ Žukas (<i>Žuk</i>) su Vilniaus vyskupo M. J. Zenkovičiaus (<i>Zienkowicz</i>) pritarimu	Tik ši	Vikaras Dionizas Budrykas (<i>Budryk</i>) 40 m., bajorų kilmės.	Klebonas į parapiją atvyko 1761 03 13

⁸²¹ Anykščių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 30..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 106.

⁸²² Apytalaukio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 17..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 51.

⁸²³ Deltuvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 06..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 59.

⁸²⁴ Kavarsko parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 02..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 13v.

⁸²⁵ Vizitacijoje suklysta įvardijant Ukmergės dekanato ir klebono vardą. Jis buvo ne Liudvikas, o Antanas. Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 3.

Kėdainių ⁸²⁶	Stanislovas Jokūbas Mingaila (<i>Mingaylo</i>)	37		Vilniaus vyskupijos seminarijoje	Išventintas 1769 m.	Tik ši	Vikaras Mykolas Samolevičius (<i>Samolewicz</i>) 40 m., išventintas į dvasininkus 1775 m. mokėsi Vilniaus vyskupijos seminarijoje.	Paskirtas į Kėdainių parapiją 1768 m.
Kurklių ⁸²⁷	Reguliarieji atgailos kanauninkų vienuoliai administruoja bažnyčią.							Anyškčių parapijos filija.
Naujamiesčio ⁸²⁸	Antanas Šlagiera (<i>Szlagier</i>)	42	Upytės pavietas		Išventino Vilniaus sufraganas T. Zenkovičius (<i>Zienkowicz</i>)	Turi Šeduvos (<i>Szadów</i>) beneficiją Žemaitijos vyskupijoje	Stanislovas Kalinovskis (<i>Kalinowski</i>) 37 m. kilęs iš Žemaitijos vyskupijos.	16 metų buvo jėzuitu
Pagirių ⁸²⁹	Juozapas Vielička (<i>Wieliczko</i>)	33	Gimė 1750 03 18 Ukmergės paviete, Šėtos parapijoje. Yra bajorų kilmės.	Vilniaus vyskupijos seminarijoje	Išventintas 1773 m.	Tik ši	Vikaras Benediktas Mitaševičius (<i>Mitaszewicz</i>) gimęs 1753 03 25 Žemaitijos paviete, Viduklėje (<i>Widukle</i>). Yra vargingas. Išventintas 1779, į Pagirių parapiją atvyko 1781 m.	J. Vielička 1767 – 1773 m. buvo altarisas Šėtos parapijoje. Nuo 1774 m. Pagirių parapijos klebonas.
Pumpėnų ⁸³⁰	Angelas Gecevičius (<i>Giecewicz</i>)	32					Turi du padedančius kunigus.	Klebonas – karmelitas.
Raguvos ⁸³¹	Martynas Straševičius (<i>Straszewicz</i>)	54		Varnių seminarijoje, Žemaitijos vyskupijoje	Išventintas 1747 m.	Be šios beneficijos dar turi Žemaitijos vyskupystėje Skuodo (<i>Szudy</i>) beneficiją	Vienas vikaras Kazimieras Rylas (<i>Ryllo</i>) 34 m., išventintas 1775 m.	Klebonas reziduoja parapijoje nuo 1778 m.
Ramygalos ⁸³²	Juozapas Pundzevičius (<i>Pundzewicz</i>)	53		Vilniuje Išganytojo Kalno (<i>in Monte</i>)	Išventintas 1755 m.	Tik ši	Vienas vikaras Sangaila (<i>Sagayllo</i>) 33 m. išventintas 1779 m.	Klebonas parapijoje dirba nuo 1773 m.

⁸²⁶ Kėdainių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 45.

⁸²⁷ Kurklių bažnyčios vizitacija 1782..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 27.

⁸²⁸ Naujamiesčio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 21..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 80-80v.

⁸²⁹ Pagirių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 10..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 97v.

⁸³⁰ Pumpėnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 23..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 74.

⁸³¹ Raguvos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 25..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 91v.

⁸³² Ramygalos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 20..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 69-69v.

				<i>Salvatoris)</i> seminarijoje				
Senajo Panevėžio ⁸³³	Pranciškus Ciotkevičius (<i>Ciotkiewicz</i>)	40	Kauno pavietas	Vilniaus vyskupijos seminarijoje	Išventintas 1765 m.	Tik ši	Vikaras Adomas Ciotkevičius (<i>Ciotkiewicz</i>)	Klebonas parapijoje dirba nuo 1772 03 20
Siesikų ⁸³⁴	Juozapas Šukas (<i>Szuk</i>)	40	Ukmergės pavietas	Vilniuje Išganytojo Kalno (<i>in Monte Salvatoris</i>) seminarijoje	Išventintas 1773 m.	Be šio beneficijos turi dar vieną Žemaitijos vyskupystėje Saločių (<i>Salaty</i>)	Kamendorius Simonas Machevičius (<i>Machiewicz</i>), 31 m. Mokėsi Vilniaus vyskupijos seminarijoje.	
Šėtos ⁸³⁵	Sebastijonas Chžčonovičius (<i>Chrzcznowicz</i>)					Tik ši	Vikaras – Jonas Chžčonovičius (<i>Chrzcznowicz</i>), 34 m. Mokėsi Vilniaus vyskupijos seminarijoje. Šėtos parapijoje dirba 9 metus.	
Taujėnų ⁸³⁶	Adomas Šatkovskis (<i>Szatkowski</i>)	42	Ukmergės pavietas	Vilniaus vyskupijos seminarijoje		Tik ši		Ukmergės parapijos filija.
Traupio ⁸³⁷	Andrius Tovginas (<i>Towgin</i>)	43	Ukmergės pavietas	Vilniaus vyskupijos seminarijoje	Išventintas 1765 01 28	Tik ši		Atvyko į parapiją 1767 m.
Troškūnų ⁸³⁸	Vienuoliai bernardinai administruoja parapiją.							
Ukmergės ⁸³⁹	Ksaveras Bogušas (<i>Bohusz</i>)		Ukmergės pavietas		Išventintas jėzuitų ordino.		Du vikarai – Motiejus Slobockis – Svieckis (<i>Slobocki - Swiecki</i>), 40 m., šioje bažnyčioje tarnauja 6 m. Andrius Norvila (<i>Norwilla</i>), 40 m.	
Vadoklių ⁸⁴⁰	Jurgis Blazcevičius (<i>Blazciewicz</i>)	36		Vilniuje Išganytojo Kalno (<i>in Monte</i>)	Išventintas 1778 m.	Tik ši		Atvyko į parapiją 1782 m.

⁸³³ Senajo Panevėžio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 24..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 76v.

⁸³⁴ Siesikų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 08..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 40.

⁸³⁵ Šėtos parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 12..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 65.

⁸³⁶ Taujėnų bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 36v-37.

⁸³⁷ Traupio parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 27..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 85v.

⁸³⁸ Troškūnų parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 01 29..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 102.

⁸³⁹ Ukmergės parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 05..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 5.

⁸⁴⁰ Vadoklių parapiinės bažnyčios vizitacija 1784 02 11..., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 88v.

				<i>Salvatoris</i>) seminarijoje				
Vidiškių ⁸⁴¹	Apie kleboną vizitacijoje neužsimenama. Tikėtina, kad parapiją aptarnavo Ukmergės klebonas Ksaveras Bogušas.							Ukmergės parapijos filija.
Žeimių ⁸⁴²	Juozapas Zabielskis (<i>Zabielski</i>)	60	Ukmergės pavietas	Vilniuje Išganytojo Kalno (<i>in Monte Salvatoris</i>) seminarijoje	Įšventintas 1749 m.	Tik ši	Kamendorius karmelitas 33 m.	Ukmergės dekanato dekanas

⁸⁴¹ Vidiškių bažnyčios vizitacija 1784 02 04..., *LVA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 22-23v.

⁸⁴² Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19..., *LVA*, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 32v.